

VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT V SLOVENSKEJ REPUBLIKE S OSOBITNÝM ZRETELOM NA REGIÓNY VÝCHODNÉHO SLOVENSKA

Radoslav KLAMÁR¹

Abstract: *The presented contribution submits the issue of regional disparities in Slovakia. The focus is on the factors assessing which have a decisive effect on the regional disparities formation and to bring their intensity of increase respectively equalization through selected statistical rates such as coefficient of variation and Gini coefficient. Particular attention is paid to the region of Eastern Slovakia (Prešov and Košice regions) and to their position within the context of regional disparities development in Slovakia.*

Key words: *regional disparities, regional development, socioeconomical indicators, NUTS, eastern Slovakia*

ÚVOD

V odbornej literatúre, ale aj mimo vedeckých kruhov v spoločenskej praxi sa stále častejšie narába s pojmom regionálna disparita. Nárast významu tohto pojmu v poslednom období súvisí s prehlbovaním socioekonomických rozdielov medzi regiónmi v jednotlivých štátoch. V tejto súvislosti je uvedený pojem chápaný a definovaný rôznym spôsobom.

Podľa jednej z definícií regionálnych nerovností (Hanclová, Tvrď, 2004) pod týmto pojmom chápeme vzdialenosť medzi regiónmi v abstraktnom metrickom priestore. Tento priestor môže popisovať buď jeden vybraný deskriptor regiónu alebo celá množina deskriptorov a to ako staticky tak i dynamicky. Podľa štúdie OECD regionálne (priestorové) disparity vyjadrujú mieru odlišnosti prejavu intenzity skúmaného ekonomického javu pozorovaného v rámci regiónov danej krajiny (OECD, 2002).

Gajdoš (2001) uvádza, že regionálne disparity sú produktom pôsobenia viacerých faktorov, závisia od kvality a rozvojových disponibilít potenciálov, ale i odlišných pozícií, z ktorých vstupovali jednotlivé regióny do transformačného procesu.

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že disparita je rozdielnosť resp. nerovnosť znakov, javov, či procesov, ktorých identifikácia má nejaký racionálny zmysel (ekonomický, sociálny, poznávací, politický a pod.). V tomto kontexte regionálne disparity predstavujú rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja regiónov, ktoré sú dôsledkom jeho nerovnosti.

Problematika regionálnych nerovností je aj témou predkladaného príspevku, ktorý sa skladá z troch základných častí. Prvá časť sa zameriava na zhodnotenie významu faktorov ovplyvňujúcich regionálne disparity členiacich sa do dvoch veľkých skupín a to en-

¹ *doc. RNDr. Radoslav Klamár, PhD., Katedra geografie a regionálneho rozvoja FHPV PU v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: radoslav.klamar@unipo.sk*

dogénnych faktorov a exogénnych faktorov. Druhá časť práce hodnotí vývoj a osobitosti regionálnych disparít na Slovensku a tretia postavenie východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) v kontexte regionálnych disparít Slovenska.

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE REGIONÁLNE DISPARITY

Regionálne disparity podobne ako regionálny rozvoj predstavujú zložitý systém procesov a vzťahov, na vývoj ktorých vplýva množstvo faktorov ekonomickej, sociálnej, politickej, kultúrnej, environmentálnej a inej povahy. Mnohí autori popisujú tieto faktory rôznym spôsobom, pričom aj ich samotné vyčlenenie je odlišné.

Hampl (2001) vymedzil tri najpodstatnejšie geografické faktory podmieňujúce vývoj a dosiahnutý stav regionálnej socioekonomickej diferenciacie: regionálna, resp. sídelná hierarchia, makropolohová atraktivita a nevhodná ekonomická špecializácia.

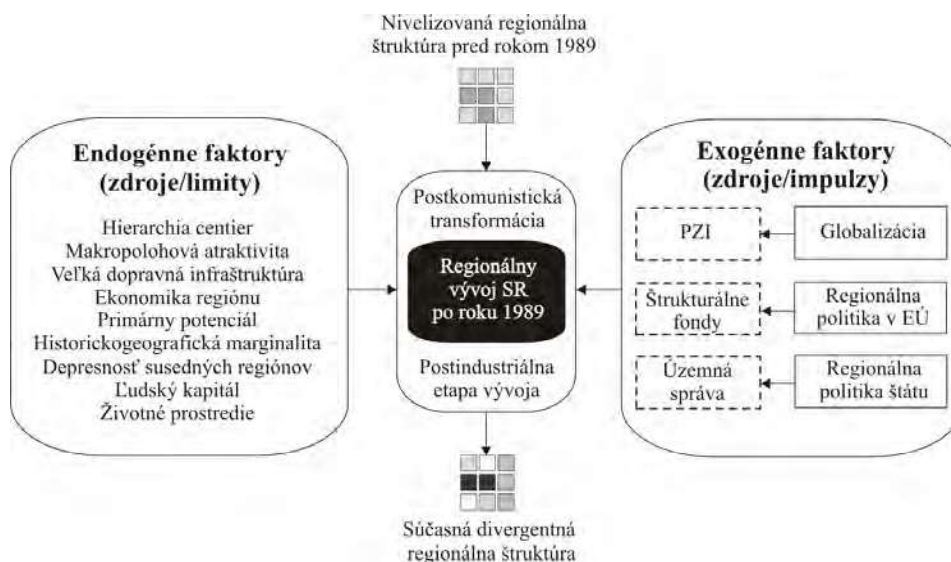
Hampl, Blažek, Žížalová (2008) odporúčajú rozdeliť faktory, ktoré podmieňujú regionálny vývoj (teda aj disparity) do troch základných typov:

- *geografické faktory* (prírodné podmienky a zdroje, polohové pomery a sociálno-ekonomická intenzita využívania územia)
- *ekonomické a nadväzujúce socioekonomické faktory* (kapitál, ľudské zdroje, špecifické ekonomické faktory – technologická vyspelosť, technická a sociálna infraštruktúra)
- *kultúrne faktory* (hodnotová hierarchia, tradície, kultúrny kapitál a iné).

Korec (2009) načrtáva vo svojej práci štyri skupiny faktorov majúcich rozhodujúci vplyv na regionálny vývoj Slovenska v transformačnom období:

- *postkomunistická transformácia* (demokratizácia spoločnosti a nástup trhovej ekonomiky)
- *nástup postindustriálneho štádia vývoja spoločnosti*
- *endogénne faktory „typické“ pre všetky postkomunistické štáty*, najmä pre štáty V4 (sídelná hierarchia, makropolohová atraktivita a ekonomická špecializácia regiónov)
- *exogénne faktory* (vrátane globalizácie prejavujúcej sa lokáciou priamych zahraničných investícií).

V uvedenej práci (Korec, 2009) autor rozdelil faktory do dvoch veľkých skupín a to skupiny endogénnych faktorov a skupiny exogénnych faktorov. Do prvej skupiny bolo zaradených 9 faktorov, vrátane ľudského kapitálu, do druhej skupiny exogénnych faktorov boli zaradené procesy globalizácie, regionálna politika na úrovni Európskej únie a regionálna politika na úrovni štátu (*obr. 1*). V tejto súvislosti je v práci konštatované, že v prvej etape spoločenskej transformácie sa rozhodujúcim spôsobom pod regionálny vývoj Slovenska „podpísali“ dva endogénne faktory (hierarchia sídiel a makropolohová atraktivita) a jeden exogénny faktor (procesy globalizácie).

Obr. 1: Schéma prostredí a faktorov podmieňujúcich regionálny vývoj SR po roku 1989

Zdroj: Korec, P. (2009): Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte.

Pri hodnotení faktorov ovplyvňujúcich rozvoj jednotlivých regiónov a teda aj tvorbu regionálnych nerovností sa vychádzalo v ďalšom texte z prác Korca (2005) a Korca (2009). Pozornosť bola zameraná tak na skupinu endogénnych faktorov ako aj faktorov exogénnych. Prvú skupinu faktorov predstavovali nasledujúce faktory: primárny potenciál, územno-správne členenie štátu, faktor makropolohovej atraktivity, faktor charakteru osídlenia, faktor osobitostí demografických štruktúr, faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, faktor historickej marginality, faktor (nevýhodnej) ekonomickej špecializácie regiónov a faktor depresnosti priľahlých regiónov susedných štátov. Exogénne faktory boli zastúpené priamymi zahraničnými investíciami, štrukturálnymi fondmi (ich čerpanie) a štátnou pomocou (objemom pre jednotlivé kraje SR). Pri hodnotení jednotlivých faktorov bola snaha o ich kvantifikáciu v podobe relatívnych hodnôt (percentuálne vyjadrenie) pri vybraných ukazovateľoch a to z dôvodu možnosti vzájomnej komparácie jednotlivých regiónov.

ENDOGENÉ FAKTORY

Primárny potenciál

Územie Slovenska je z hľadiska primárneho potenciálu veľmi rôznorodé a diferencované. Vychádzajúc z práce Lukniša (1985) sa na regionálnej diferenciácii rozvojového potenciálu podieľa tak poloha (polohový potenciál) ako aj prírodné podmienky (prírodný potenciál).

Z tohto pohľadu by preto nemalo byť prekvapujúcim zistenie, že sociálno-ekonomický vývoj jednotlivých regiónov Slovenska po roku 1989 je veľmi diferencovaný, že na Slovensku sa objavili (!) menej rozvinuté regióny, ktoré vzhľadom na svoje zaostávanie dostávajú prívlastky „regióny chudoby“, depresné regióny“, „marginálne regióny“ a iné (Korec, 2005).

Ako uvedený autor (Korec, 2005) ďalej uvádza, že väčšina autorov, najmä geografov, zoberajúcich sa regionálnym rozvojom Slovenska po roku 1989 priznáva vplyv primárneho potenciálu na regionálny rozvoj a teda aj podiel primárneho potenciálu územia Slovenska na vývoji regionálnych rozdielov.

Hodnotiť vplyv primárneho potenciálu ako jedného z faktorov ovplyvňujúcich regionálne disparity Slovenska v celej jeho komplexnosti je zložité a problematické. Viacero prác malo a má ambíciu zhodnotiť resp. aspoň poukázať na základné zákonitosti priestorovej diferenciácie územia Slovenska z pohľadu primárneho potenciálu. Jednou z najkonceptnejších prác v tejto oblasti je práca Lukníša (1985) pojednávajúca o regionálnom členení Slovenskej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. Autor na základe dôkladného poznania primárneho potenciálu územia Slovenska vyčlenil štyri základné regióny (Západoslovenský centralizačný región – ZCR, Východoslovenský centralizačný región – VCR, Severoslovenský koridorový región – SKR, Juhoslovenský koridorový región – JKR). Vychádzal pritom z prítomnosti dvoch protikladných geomorfologických útvarov na území Slovenska a to Karpát v strednej, severozápadnej a severovýchodnej časti a Panónskej panvy v juhozápadnej a juhovýchodnej. Významnou deliacou líniou medzi oboma útvarmi je stredoslovenská komunikačná bariéra západo-východného smeru.

Pri hodnotení primárneho potenciálu v predkladanej práci sa pozornosť sústredila na evaluáciu územia Slovenska z pohľadu jeho potenciálu na hospodárske využitie podľa práce Mazúra (1980). Vchádzajúc z tejto práce je možné vyčleniť územia s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie, územia s vysokým potenciálom na hospodárske využitie, územia s priemerným potenciálom na hospodárske využitie, územia s limitovaným potenciálom na hospodárske využitie a územia s veľmi limitovaným potenciálom na hospodárske využitie. Výsledky uvedenej delimitácie územia Slovenska sú bližšie znázornené na *mape 2* v prílohe.

Územia s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie sú tvorené nížinami a otvorenými kotlinami. Tieto oblasti sú z hľadiska urbanizačných zámerov (obytných i výrobných) vhodné na rozličné funkčné a veľkostné typy sídiel až do úrovne veľkomiest. Z hľadiska výstavby komunikácií ide o oblasti vhodné na výstavbu otvorenej všesmernej, prípadne zovretej všesmernej komunikačnej siete. Zároveň majú uvedené oblasti veľmi vysoký až vysoký potenciál na poľnohospodársku výrobu. Slabou stránkou je to, že ide o priemerne atraktívne až málo atraktívne oblasti z pohľadu rozvoja väčšiny aktivít CR.

Druhú skupinu tvoria územia s vysokým potenciálom na hospodárske využitie zastúpené najmä zovretými medzihorskými kotlinami, ktoré svojimi prírodnými predpokladmi predstavujú o niečo horšie podmienky ako územia tvoriace prvú skupinu. Charakterizovaná skupina je vhodná pre funkčné a veľkostné typy sídiel po úroveň stredne veľkých miest. Ide o oblasti vhodné na výstavbu zovretej všesmernej príp. usmernenej komunikačnej siete. Poľnohospodárska výroba je charakteristická priemerným potenciálom. Pre rozvoj aktivít CR poskytujú stredne až priemerne atraktívne prostredie.

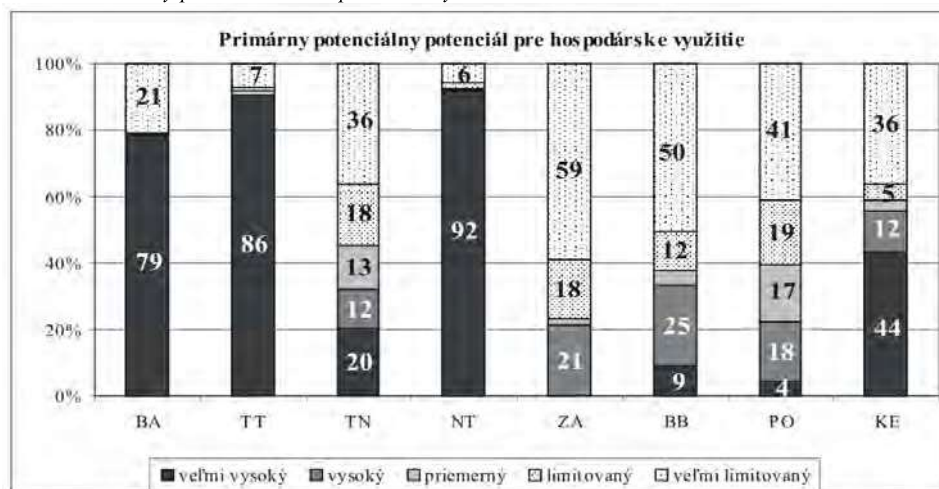
Tretiu skupinu predstavujú prierečne brázdy a podolia a mierne členité pohoria s priemerným potenciálom na hospodárske využitie. Tieto územia sú vhodné pre veľkostné typy sídiel po úroveň malých miest, ktoré sú prepojené predovšetkým s typom usmernenej komunikačnej siete. Potenciál z hľadiska rozvoja poľnohospodárskej výroby je priemerný resp. podpriemerný podobne ako aj v prípade cestovného ruchu.

Vnútrohorské brázdy a kotlinky, členité predhoria, rozpojené vrchoviny a náhorné plošiny tvoria základ štvrtej skupiny s limitovaným potenciálom na hospodárske využitie. Z charakteru prírodného prostredia vyplýva obmedzená vhodnosť na urbanizačné zámery s orientáciou prevažne na vidiecku sídelnú štruktúru. Výstavba komunikačnej siete je značne obmedzená v podobe silne usmernenej komunikačnej siete. Územia tejto oblasti majú podpriemerný až veľmi nízky potenciál na poľnohospodársku výrobu, pričom naopak lesné hospodárstvo tu nachádza priaznivé podmienky podobne ako aktivity CR.

Poslednú skupinu tvoria územia s veľmi limitovaným potenciálom na hospodárske využitie zastúpené najmä masívnymi vrchovinami, hornatinami, vysočinami a veľvysočinami. Táto oblasť má veľmi obmedzené možnosti pre výstavbu technicky náročných komunikácií a nie je vhodná pre urbanizačné zámery. Patrí medzi oblasti s veľmi nízkym až nevhodným potenciálom pre poľnohospodársku činnosť, avšak vhodné na lesohospodársku činnosť a pre rozvoj CR (oblasti vysoko až veľmi vysoko atraktívne).

Štruktúru primárneho potenciálu na hospodárske využitie v krajoch približuje graf 1.

Graf 1: Primárny potenciál na hospodárske využitie

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Mazúr (1980)

Najlepšie podmienky pre hospodársku činnosť sa nachádzajú v oblasti nížin predstavujúcich severné výbežky Panónskej panvy (tvoria približne 30% rozlohy SR). V západnej časti Slovenska ide o Západopanónsku panvu zastúpenú Podunajskou a Záhorskou nížinou, ktoré tvoria jadrovú časť západoslovenského centralizačného regiónu. V tejto jadrovej časti (tvorí až 80% celého ZCR) sa nachádzajú Bratislavský, Trnavský a Nitriansky kraj, čo sa prejavilo až 79%, 86% resp. 92% podielom území s veľmi vysokým potenciálom na hospodársku činnosť v týchto regiónoch. Táto predispozícia pre

výstavbu veľkých obytných i výrobných celkov, bezproblémové resp. málo obmedzujúce vedenie komunikačných trás, vhodné podmienky pre produkčné poľnohospodárstvo a výhodná poloha s priamym napojením na prosperujúce regióny v západnej Európe predurčili túto časť Slovenska medzi najprosperujúcejšie regióny.

Vo východnej časti Slovenska leží Východoslovenská panva zastúpená Východoslovenskou nížinou a Košickou kotlinou, ktoré tvoria základ východoslovenského centralizačného regiónu s centrami Košice a Prešov. Na rozdiel od ZCR tvorí jadrová časť VCR len 30% plochy regiónu, čo sa prejavilo iba 44% podielom území s veľmi vysokým potenciálom na hospodársku využitie a to iba v Košickom kraji. Ostatná západná časť kraja je tvorená prevažne územiami s veľmi limitovaným potenciálom (36%).

Vyšší podiel území s veľmi vysokým (20%) a vysokým (12%) potenciálom na hospodárske využitie má Trenčiansky kraj, ktorého južné časti sú ešte súčasťou ZCR v podobe výbežkov Podunajskej nížiny a Hornonitrianskej kotliny.

Naopak vyšším podielom území s veľmi limitovaným potenciálom na hospodársku činnosť sú charakteristické kraje Žilinský (59%), Banskobystrický (50%) a Prešovský (41%). Prvé dva menované kraje sú súčasťou koridorových regiónov a to SKR a JKR. Ich jadrové časti s vyšším potenciálom na hospodárske využitie sú tvorené prevažne zovretými medzihorskými kotlinami – Žilinskou, Turčianskou a Liptovskou kotlinou v prípade Žilinského kraja a Juhoslovenskou kotlinou v prípade Banskobystrického. V porovnaní s týmito krajinami má osobitné postavenie Prešovský kraj, pretože v jeho západnej časti zastúpenej Popradskou kotlinou ako jadrovou časťou sa končí SKR a celú strednú a východnú časť kraja tvorí zázemie VCR. A práve toto zázemie zastúpené najmä flyšovými pohoriami spôsobuje horšie prírodné predpoklady v podobe prevažne priemerného až veľmi limitovaného potenciálu na hospodárske využitie.

Celkovo možno povedať, že najlepšie podmienky z hľadiska primárneho potenciálu na hospodárske využitie sú v jadrových zónach oboch centralizačných regiónov. Tieto jadrá predstavujú nížiny Podunajská, Záhorská a Východoslovenská a Košická kotlina s veľmi vysokým potenciálom na hospodárske využitie, ktorý je aj náležite využitý, pretože uvedené regióny s centrami Bratislava, Trnava, Nitra a Košice predstavujú v rámci Slovenska ekonomicky najsilnejšie oblasti. Naopak Prešovský kraj a čiastočne aj Banskobystrický patria medzi oblasti s horším prírodným i polohovým potenciálom bez kvalitnejšieho dopravného napojenia na hospodársky prosperujúce regiónu v západnej časti krajiny.

Územno-správne členenie štátu

Územno-správne členenie štátu a jeho vplyv na rozvoj jednotlivých regiónov je významný. Ako uvádza Korec (2005), po dôležitých politických zmenách v štáte sa jednou z dôležitých úloh novej politickej moci stáva revízia existujúceho územno-správneho členenia, ktorá je často nasledovaná jeho zmenou. Skúsenosti z histórie nás poučujú, že vládnuca politická garnitúra často využíva nové, ňou vytvorené územno-správne členenie na upevnenie svojej politickej moci a nie vždy pritom rešpektuje požiadavku dosiahnutia optimálneho regionálneho rozvoja štátu.

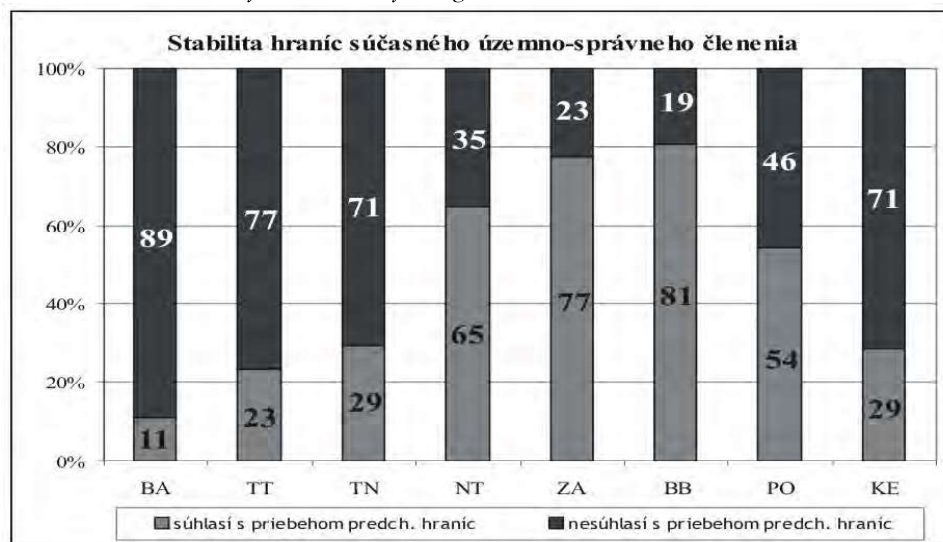
Pri hodnotení súčasného stavu územno-správneho členenia SR (*mapa 3 v prílohe*) sa vychádzalo z nasledujúcich siedmich systémov územnej organizácie: hradné španstvo

v 11. a 12. storočí, stolice od konca 13. storočia do polovice 19. storočia, územná organizácia za Bachovho absolutizmu (1850-1860), územná organizácia v rokoch 1867-1922, župy v rokoch 1923-1928, správne členenie v rokoch 1923-1928 a správne členenie v rokoch 1960-1990. Metódou superpozície boli na seba naložené hranice všetkých siedmych systémov územnej organizácie a hodnotila sa stabilita hraníc regionálnych celkov. Čím sa administratívna hranica viackrát nachádzala v rôznych územno-správnych členeniach, tým bola stabilnejšia (úroveň stability hranice je označená hrúbkou čiary – *mapa 3*). Takto vyhodnotený systém hraníc predošlých členení je možné dať do konfrontácie s hranicami súčasného územno-správneho členenia a poukázať tak na opodstatnenosť resp. na neopodstatnenosť priebehu súčasných hraníc krajov.

Podľa *mapy 3* je zreteľné, že počas historického vývoja sa rôznym spôsobom formovali hranice územno-správnych jednotiek. Najstabilnejšie administratívne hranice korešpondujú zároveň s hranicami prírodnými. Prírodné prostredie významným spôsobom ovplyvnilo priebeh administratívnych hraníc v oblasti stredoslovenskej komunikačnej bariéry. Hranica kopírujúca túto líniu sa v 7 hodnotených systémoch územnej organizácie vyskytovala v priemere 5 resp. 6 krát. Táto historicky najstabilnejšia hranica tvorí z veľkej časti spoločnú hranicu Žilinského a Banskobystrického kraja. Ak porovnáme priebeh súčasných administratívnych hraníc uvedených krajov s ich historickým formovaním, je viditeľná pomerne vysoká zhoda. V prípade Žilinského kraja ide o zhodu na úrovni 77% a Banskobystrického dokonca 81%, čo je najviac zo všetkých hodnotených krajov (*graf 2*).

Pomerne stabilná hranica je medzi juhozápadnou časťou Žilinského kraja a severovýchodnou časťou Trenčianskeho kraja kopírujúcou priebeh západnej časti stredoslovenskej komunikačnej bariéry.

Graf 2: Stabilita hraníc systémov územných organizácií

Zdroj: vlastné spracovanie

Ako je zrejmé z *grafu 2* sa relatívnou stabilitou prezentujú aj Nitriansky (65%) a Prešovský kraj (54%). Avšak táto stabilita je značne relatívna, pretože súčasné hranice korešpondujú s priebehom historických hraníc vo väčšine prípadov iba v rámci jedného príp. dvoch hodnotených systémov organizácie.

Pri ostatných štyroch krajoch je situácia veľmi nepriaznivá. V Košickom a Trenčianskom kraji je zhoda súčasného priebehu hraníc s ich historickým priebehom na úrovni 29% a pri posledných dvoch je ešte nižšia (Trnavský – 23%, Bratislavský – 11%). Túto skutočnosť je možné dať do súvislosti najmä s absenciou možnosti využitia viesť administratívne hranice prírodnými hranicami. Uvedené kraje z veľkej časti ležia v oblastiach nížin resp. kotlín bez výraznejších prírodných bariér, čo spôsobilo častý posun administratívnych hraníc počas historického vývoja.

Celkovo možno v súvislosti s viacerými autormi zaoberajúcimi sa touto problematikou (Bašovský, 1987, Bezák, 1998, Slávik, 1991, Korec, 2005) a uvedenou *mapou 3* identifikovať základné nedostatky súčasného územno-správneho členenia. Administratívna hranica oddeľujúca Košický a Prešovský kraj pretína tri vnútorne súvislé regionálne celky a to Zemplín, Spiš a čiastočne aj Šariš. Ďalšou priestorovou anomáliou súčasného členenia je úzke vymedzenie Žilinského a Nitrianskeho kraja v súvislosti so spádovými regiónmi ich krajských miest. Žilinskému kraju by mali byť pričlenené ešte okresy Považská Bystrica a Púchov a Nitrianskemu región Hornej Nitry – okresy Bánovce nad Bebravou, Partizánske a Prievidza. Všetky vymenované okresy chýbajúce Žilinskému a Nitrianskemu kraju sú súčasťou Trenčianskeho kraja. A tu vystupuje tretí problém a to, že na základe známych poznatkov o regionálnej štruktúre Slovenska ako aj vyššie uvedeného textu nie je možné súhlasiť s územným vymedzením Trenčianskeho kraja. Posledným problémom je vymedzenie Trnavského kraja v súčasnej podobe. Takéto vymedzenie kraja by malo zmysel iba vtedy, ak by sa Bratislava priznal status samostatného „mestského“ kraja. Súčasný vymedzenie Bratislavského kraja je veľmi problematické a v historickom vývoji nemá obdobu, čomu nasvedčuje iba 11% zhoda priebehu hraníc (*graf 2* a *mapa 3* v *prílohe*).

Záverom je možné súhlasiť s Bezákom (1996), že existujú veľmi vážne disproporcie medzi súčasnou regionálnou štruktúrou a posledným územno-správnym členením Slovenska a že princíp priestorovej efektívnosti sa pri reforme územno-správnej organizácie Slovenska systematicky neuplatnil a v mnohých prípadoch sa dokonca ignoroval.

Faktor makropolohovej atraktivity

Faktor makropolohovej atraktivity patrí medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce rozvojový potenciál jednotlivých regiónov Slovenska. Na tento faktor poukazuje viacero autorov (Paulov, 1992, Korec, 2005, Blažik, Buček, 2001) v súvislosti s viacerými zmenami, ktorými prešlo Slovensko po roku 1989. Po období 55 rokov sa opäť územie Slovenska ocitlo z politicko-geografického hľadiska v centre Európy. Táto geografická poloha je síce výhodná, ale ako upozorňuje Paulov (1992), Slovensko na rozdiel od Českej republiky susedí iba s jednou ekonomicky vyspelou krajinou (Rakúskom), pričom spoločná hranica je relatívne krátka. Na strane druhej ide o územie, kde sa stretávajú dva metropolitné regióny hlavných miest oboch krajín a to metropolitný región Viedne a metropolitné územie Bratislavy, čo vytvára výrazný rozvojový potenciál v tejto časti

Európy. Ako aj naznačujú *mapy 4, 5* v prílohe, ide o územie, kde sa prekrývajú tradičné a rozvojové regióny Európy a spoločne s Viedňou, Budapešťou a Brnom vytvárajú tzv. zlatý trojuholník. O silnom ekonomickom postavení regiónu Bratislavy hovorí fakt, že sa na základe regionálneho hrubého domáceho produktu na obyvateľa (údaje za rok 2007) ocitol s hodnotou 160% priemeru EÚ na 12. mieste zo všetkých regiónov EÚ. Na viac ide po Prahe (172% priemeru HDP – 5. miesto) o druhý najsilnejší región spomedzi nových členských štátov.

Na strane druhej sa vytvára takto sformovanému hospodársky prosperujúcemu regiónu akýsi depresný protipól v juhovýchodnej a východnej časti krajiny s najmenej rozvinutým regiónom Prešovského kraja. Táto časť Slovenska sa nachádza jednak mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja (*mapa 4 v prílohe*). Taktiež leží vo väčšej vzdialenosti od už sformovaných rozvojových regiónov Bratislava – Viedeň – Budapešť (300 km vzdušnou čiarou) a Katovice – Krakov – Ostrava (200 km) (*mapa 5 v prílohe*).

Kvantifikovať faktor makropolohovej atraktivity v podobe jedného ukazovateľa je veľmi problematické a do veľkej miery schematické. Vstupuje tu mnoho činiteľov, ktoré vytvárajú celkový rámec polohovej atraktivity (okrem iného napr. globalizácia, vplyv mimoeurópskych krajín). V zjednodušenej podobe (značný vplyv na rozvoj regiónov Slovenska majú i regióny Krakova, Budapešti a Viedne a pod.) z dôvodu aspoň čiastočnej kvantifikácie hodnoteného faktora bola hodnotená cestná vzdialenosť medzi jednotlivými krajinami Slovenska a ekonomickým jadrom Európy, ktoré je tvorené regiónmi s najvyššími hodnotami HDP v PKS na obyvateľa. Ide o územie tiahnuce sa od regiónu Londýna cez regióny Beneluxu, južného Nemecka, západného Rakúska a severného Talianska. Týmto územím je vedená pomyselná stredová os (*mapa 13 v prílohe*), ktorá má k územiu Slovenska najmenšiu vzdialenosť v rámci západného Rakúska pri meste Innsbruck (to bolo brané ako začiatočný bod merania vzdialenosti voči regiónom SR, ktoré boli pri meraní reprezentované krajským mestom). Hraničnou hodnotou meranej vzdialenosti bola hranica SR s Ukrajinou (tá je zároveň Schengenskou hranicou) pri obci Ubľa vo vzdialenosti 1118 km od Innsbrucku. Táto cestná vzdialenosť pri hodnotení predstavovala z hľadiska porovnania hodnotu 0% faktora makropolohovej atraktivity. Pri hodnotení vzdialenosti krajských miest bola využitá nepriama úmernosť, t.j. čím väčšia vzdialenosť od ekonomického jadra Európy v podobe stanoveného mesta Innsbruck, tým nižšia hodnota (v %) ako aj ohodnotenie makropolohovej atraktivity. Hodnoty vybraného ukazovateľa vzdialenosti prináša nasledujúca *tabuľka 1*.

Tab. 1: Cestná vzdialenosť krajských miest (km) a makropolohová atraktivita

ekon. jadro EÚ	krajské mesto	vzdialenosť (km)	hodnotenie (%)
Innsbruck	Bratislava	526	52,9
Innsbruck	Trnava	577	48,4
Innsbruck	Trenčín	615	45,0
Innsbruck	Nitra	651	41,7
Innsbruck	Žilina	734	34,3
Innsbruck	Banská Bystrica	748	33,1
Innsbruck	Košice	958	14,3
Innsbruck	Prešov	970	13,2
Innsbruck	hranica s UA (Ubľa)	1118	0,0

Zdroj: vlastné spracovanie podľa googlemaps.com

Z uvedených hodnôt vzdialeností jednotlivých krajských miest od ekonomického jadra Európy transformovaných do relatívnych hodnôt v podobe percentuálneho vyjadrenia stupňa makropolohovej atraktivity má jednoznačne najlepšiu polohu Bratislavský kraj (52,9%) a kraje v jeho okolí. Naopak na svoju polohovú periférnosť doplácajú Prešovský (13,2%) a Košický kraj (14,3%). K týmto krajom sa priraduje aj Banskobystrický (33,1%), ktorý má síce z hľadiska vzdialenosti podobnú pozíciu ako kraj Žilinský (34,3%), avšak s výrazným hendikepom diaľničného napojenia ako v prípade Žiliny.

V súlade s Korcom (2005) môžeme tento fenomén interpretovať v tom zmysle, že regióny, ktoré sa nachádzajú v blízkosti hraníc so štátmi západnej Európy majú po roku 1989 lepšie podmienky pre ekonomický a sociálny rozvoj a lepšie podmienky pre zvládnutie transformačného procesu ako regióny s východnou lokalizáciou.

Faktor charakteru osídlenia

Faktor charakteru osídlenia ako faktor ovplyvňujúci rozvoj jednotlivých regiónov Slovenska je výrazne prepojený na primárny potenciál, ktorý tvorí jeho základný priestorový rámec. Základom pre sformovanie sídelného skeletu územia Slovenska tvoria Podunajská nížina ako jadrová oblasť ZCR na západe a Východoslovenská nížina spolu s Košickou kotlinou ako jadrová oblasť VCR na východe krajiny. Obe tieto oblasti majú z hľadiska urbanizačných zámerov (obytných i výrobných) vhodné podmienky pre veľkostné typy sídiel až do úrovne veľkomiest. Tieto predpoklady dali vznik hlavným sídelným centráм Slovenska a to v západnej časti mestám nad 100 tis. obyvateľov – Bratislave (430 tis. obyv.) a nad 50 tis. obyvateľov – Nitre (82 tis. obyv.), Trnave (70 tis. obyv.), Trenčínu (56 tis. obyv.) a Prievidzi (51 tis. obyv.) a vo východnej časti Košiciam (233 tis. obyv.) a Prešovu (92 tis. obyv.). Je teda možné povedať, že zo všetkých 11 väčších miest Slovenska nad 50 tis. obyvateľov sa 7 nachádza práve v tejto oblasti.

Ostatné štyri väčšie mestá sú súčasťou koridorových regiónov Slovenska. Ide o 2 mestá v severozápadnej časti – Žilina (85 tis. obyv.) a Martin (60 tis. obyv.), jedno v centrálnej časti Banská Bystrica (79 tis. obyv.) a jedno mesto vo východnej časti – Poprad (55 tis. obyv.).

Pri pohľade na priestorové rozmiestnenie spomínaných miest nad 50 tis. obyvateľov (*mapa 6*) je badateľná ich nerovnomerná lokalizácia. Pri bližšej analýze je možné identifikovať dva základné modely. Ide o model 9+2, teda prosperujúci severozápad a depresný juhovýchod ako je to prezentované v práci Korca (2005) alebo model 8+3, charakteristický pre západo-východnú polarizáciu Slovenska. V tomto modeli je sporné mesto Poprad súčasťou východného Slovenska, kde patrí tak ekonomicky ako aj historicky. Na viac je Poprad súčasťou Prešovského samosprávneho kraja a jeho väzby sú z tohto hľadiska orientované najmä smerom na východ ku krajskému mestu Prešov. V rámci východného Slovenska vystupujú mesta Košice, Prešov a Poprad ako ostrovy prosperity v problémovom a podrozvinutom regióne.

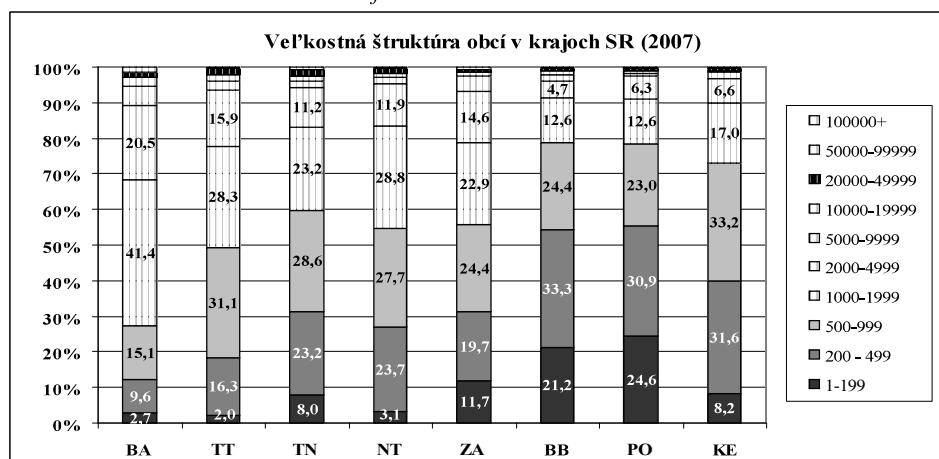
Pri týchto modeloch je potrebné poznamenať, že napriek tomu, že je mesto Banská Bystrica zaradené do skupiny miest severozápadnej resp. západnej časti Slovenska, je jeho ostatná časť kraja výrazne podrozvinutá a celá jeho južná časť je pokračovaním ekonomicky depresného územia východného Slovenska.

Súčasný stav rozmiestnenia väčších sídiel je výsledkom takmer 150 ročného formovania sídelnej štruktúry Slovenska. Najvýraznejší nárast miest bol zaznamenaný v socialistickej dobe v súvislosti s usmerňovanou industrializáciou a následnou urbanizáciou. Výhody resp. nevýhody sídelnej štruktúry formujúcej sa v tomto období sa výrazne prejavili najmä po politických a následne ekonomických zmenách po roku 1989. Mnohé z ekonomických aktivít (služby, obchod, CR, finančná oblasť) vyžadujú pre svoje efektívne fungovanie väčšiu koncentráciu obyvateľstva v podobe potenciálnych spotrebiteľov ako i podobe dostatočného trhu kvalifikovanej a flexibilnej pracovnej sily. Výhodu preto majú a budú mať regióny, ktoré takúto koncentráciu obyvateľstva poskytujú v podobe väčších miest. Takéto mestá sa stávajú nielen miestom ekonomických aktivít, ale aj priestorom difúzií inovácií ako základu úspešného rozvoja regiónov v ich zázemí.

V tomto zmysle je súčasný rozvoj regiónov Slovenska zákonitý, keď v relatívne prosperujúcom regióne západného Slovenska je lokalizovaných 8 z 11 väčších miest.

Štruktúra väčších miest v jednotlivých regiónoch Slovenska je nosnou chrbticou celého sídelného skeletu. Ďalšie rozdiely v sídelnej štruktúre je možné vidieť aj pri nižších veľkostných kategóriách obcí (graf 3).

Graf 3: Veľkostná štruktúra obcí v krajoch SR v roku 2007

Zdroj: vlastné spracovanie

Vychádzajúc z grafu 3 je zrejmé, že regióny východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) majú spoločne s Banskobystrickým krajom najmenej vhodnú veľkostnú štruktúru obcí. Na rozdiel od regiónov západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) majú vyšší podiel malých obcí (t.j. kategórie 1-199 a 200-499 obyv.), ktoré sú z hľadiska samospravovania ako aj ekonomického fungovania najmenej perspektívne.

Preto je možné celkovo povedať, že sídelná štruktúra v podobe absencie väčšieho počtu miest nad 50 tis. obyvateľov a zároveň vyššieho podielu menších obcí do 500 obyvateľov spôsobuje veľké ekonomické zaostávanie podrozvinutého východu krajiny ako aj neumožňuje vo väčšej miere podporovať také ekonomické aktivity, ktoré si vyžadujú

z hľadiska efektívneho fungovania vyššiu koncentráciu obyvateľstva. Táto premisa platí takmer pre celé územie východného Slovenska mimo ohraničených oblastí prosperity väčších miest ako Košice, Prešov a Poprad.

Faktor osobitostí demografických štruktúr

Štruktúra obyvateľstva je jedným z rozhodujúcich faktorov rozvoja ktoréhokolvek regiónu. Ľudské zdroje predstavujú jediný faktor schopný aktívne ovplyvňovať charakter a intenzitu ostatných faktorov. Z tohto dôvodu sú obyvatelia žijúci v regióne hybnou silou rozvoja a svojím prístupom, schopnosťami a skúsenosťami ho napomáhajú aktivizovať alebo naopak brzdiť a nerozvíjať.

V štruktúre obyvateľstva sa vyskytuje jedna skupina obyvateľov, ktorá sa od majoritného obyvateľstva výrazne odlišuje súborom špecifických biologických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych znakov ako aj osobitým reprodukčným správaním. Touto špecifickou skupinou je rómske obyvateľstvo resp. Rómovia.

Rómovia sa vyznačujú výraznou sociálnou izolovanosťou od ostatného obyvateľstva, ktorá je podmienená najmä špecifikami ich kultúry a z nej odvodeného spôsobu života, spojeného s celým radom javov sociálno-patologickej povahy a to tak na celoštátnej ako aj regionálnej úrovni (Podolák, 2002).

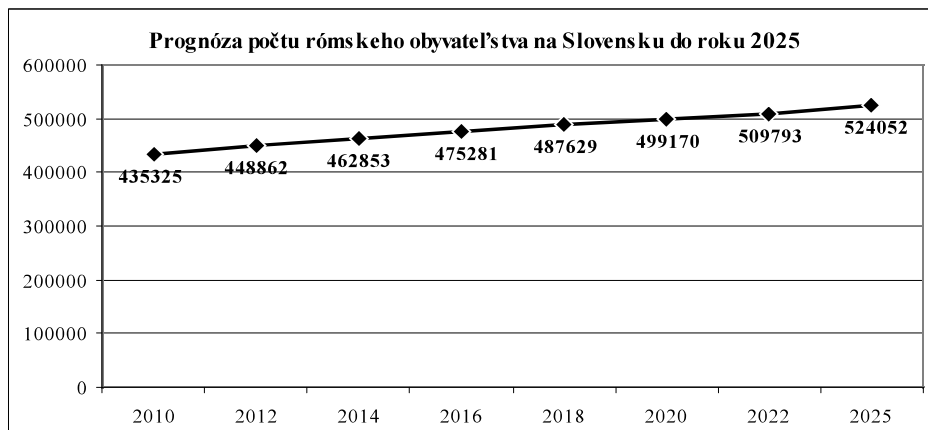
V tomto zmysle uvádza Matlovič (2005), že rómske obyvateľstvo predstavuje špecifické a vo viacerých prípadoch do seba uzavreté a od majoritnej spoločnosti vzdialené spoločenstvo. Na druhej strane je potrebné si uvedomiť, že ide o vnútorne diferencované spoločenstvo s odlišnou mierou integrácie jednotlivých skupín do majoritnej spoločnosti.

Prvé dôveryhodnejšie údaje o počte Rómov pochádzajú z celouhorského súpisu rómskeho obyvateľstva v roku 1893, podľa ktorých na území Slovenska žilo 36 231 Rómov (Horváthová, 1964). Vývoj počtu rómskeho obyvateľstva v období 1893 – 2008 mal stúpajúcu tendenciu. Do roku 1989 máme pomerne vierohodné výsledky, pričom podľa posledného štatistického zisťovania z obdobia socializmu predstavovalo 254 tis. Rómov 4,8% celkového počtu obyvateľov Slovenska. Počet rómskych osád sa znížil na 278, z toho 230 ich bolo na východnom Slovensku. Po spoločensko-politických zmenách v roku 1989 boli Rómovia zrovnoprávnení s ostatnými etnickými minoritami. To sa odzrkadlilo pri nasledujúcom cenzu, kde sa veľká časť Rómov prihlásila k inej národnosti ako rómskej. Celkovo sa v roku 1991 prihlásilo k rómskej národnosti iba 75 802 obyvateľov (1,4% obyv. SR) a v roku 2001 opäť len 89 920 (1,7%). Preto sú po roku 1989 z hľadiska poznania reálneho počtu Rómov k dispozícii iba kvalifikované odhady. Podľa odhadu Vaňa, Mészároša bol v roku 2008 ich počet na Slovensku približne 420 tisíc (graf 4).

Graf 4: Vývoj počtu rómskeho obyvateľstva na Slovensku (1893 – 2008)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Vaňo, Mészáros (2002)

Podľa vyššie uvedených autorov (Vaňo, Mészáros, 2002) sa bude počet Rómov na Slovensku zvyšovať, aj keď tempo rastu sa postupne spomalí. S najväčšou pravdepodobnosťou bude v roku 2025 žiť na Slovensku približne 520 tisíc Rómov, čo predstavuje oproti súčasnosti prírastok zhruba 100 tis. osôb. Podiel Rómov v populácii SR by sa tak zvýšil zo súčasných 7,2% na 9,6% v roku 2025 (graf 5).

Graf 5: Prognóza počtu rómskeho obyvateľstva na Slovensku do r. 2025

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Vaňo, Mészáros (2002)

Pri hodnotení rómskeho obyvateľstva je problematické a zavádzajúce sa spoliehať iba na oficiálne štatistické informácie. Tie sú ako bolo vyššie naznačené výrazne poddimenzované. Z tohto dôvodu sa pozornosť sústredila na podrobnejšie a realite približujúce sa údaje získané v rámci sociologického prieskumu rómskeho obyvateľstva v podobe Atlasu rómskych komún z roku 2004 ako aj z práce Kandráčovej (2004).

Z výsledkov oboch prác (*mapa 7 v prílohe*) vyplýva, že najvyšší podiel rómskeho obyvateľstva je zaznamenaný v Prešovskom a Košickom kraji (10,8% a 11,2% obyv. krajov) a o niečo nižší v Banskobystrickom (8,4%). Všetky uvedené kraje tvoria spoločne až 82,3% podiel Rómov na Slovensku. Naopak v ostatných krajoch je podiel Rómov výrazne nižší (Nitriansky – 3,6%, Trnavský – 2,7%, Žilinský – 0,9%, Trenčiansky – 0,7% a Bratislavský – 0,6%). Pri týchto podieloch je potrebné zdôrazniť, že ide o podiel Rómov žijúcich v osadách na celkovom počte obyvateľov krajov a nie je zarátaný počet Rómov žijúcich asimilovane medzi majoritným obyvateľstvom (tí sú však na rozdiel od tých z osád menej problémoví).

V súvislosti s vysokým podielom rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku súvisí aj počet rómskych osád (Kandráčová, 2004). Opäť v tomto smere výrazne dominujú Prešovský kraj (210 osád) a Košický (146) (*mapa 7 v prílohe*), ktoré tvoria 68,7%-ný podiel všetkých rómskych osád na Slovensku. Ak by sme k tejto hodnote prirátali ešte aj Banskobystrický kraj (76 osád), tak by stúpol podiel až na 83,4%.

Uvedené analýzy potvrdili fakt, že rómske obyvateľstvo sa koncentruje v ekonomicky najslabších regiónoch Slovenska (juhovýchod a východ krajiny – približne 300 tisíc), pričom jeho ekonomická pasivita a sociálna závislosť ešte viac prehĺbujú ekonomické a sociálne zaostávanie východu oproti vyspelejším západným regiónom štátu.

Rómske obyvateľstvo sa javí ako pomerne silný inhibítor rozvoja najmä v oblastiach, kde má z hľadiska štruktúry populácie vyšší podiel. Miera nezamestnanosti rómskeho etnika sa v niektorých oblastiach blíži až k hodnote 100%, čo znamená, že Rómovia v produktívnom veku nielenže nevytvárajú spoločenské hodnoty, ale sa stávajú prostredníctvom sociálneho systému ich spotrebiteľmi na úkor pracujúcej majority.

Tento stav sa naďalej prehĺbuje z dôvodu množstva špecifik nezamestnanosti rómskeho obyvateľstva. Spomínaná závislosť na sociálnej sieti štátu viacerým príslušníkom Rómov vyhovuje, pričom sa vzory správania z nezodpovedných rodičov prenášajú na ich deti, ktoré v takomto spôsobe života vidia svoju budúcnosť. Preto nie je žiadnou výnimkou, keď sa zvyšuje počet rodín s dlhodobou nezamestnanými rodičmi aj deťmi.

Faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry

Doprava a jej vplyv na rozvoj jednotlivých regiónov a teda aj vývoj regionálnych disparít je veľký. Dopravný systém sprístupňuje jednotlivé regióny a umožňuje sa im aktívne zapájať do hospodárskeho systému štátu.

Sektor dopravy podmieňuje hospodársky rast, významne prispieva k fungovaniu ekonomiky štátu a jednotlivých regiónov a vytvára tak podmienky pre optimálne využitie hospodársko-spoločenského potenciálu. Doprava umožnením voľného pohybu osôb, tovarov, slobodného poskytovania služieb a voľného pohybu kapitálu podmieňuje fungovanie jednotného vnútorného trhu EÚ. Sektor dopravy vytvára približne 8,2% hrubého domáceho produktu SR a asi 4,2% pracovných miest (Stratégia rozvoja dopravy SR do roku 2020).

Za rozhodujúci prvok dopravnej infraštruktúry vo vzťahu k možnostiam regionálneho rozvoja je všeobecne považovaná sieť diaľnic resp. rýchlostných komunikácií. Skutočne, dostupnosť regiónu diaľnicou alebo rýchlostnou komunikáciou vo vzťahu k Bratislave, či už úplná alebo čiastočná, sa reálne prejavuje v objeme prichádzajúcich priamych zahra-

ničných investícií, v intenzite podnikateľských subjektov (počet subjektov prepočítaných na počet obyvateľov, prípadne na počet ekonomicky aktívnych osôb regiónu), v počte zahraničných účastníkov cestovného ruchu, v rozvoji osobitých foriem maloobchodu a služieb, prípadne v iných ukazovateľoch majúcich priamy vzťah k ekonomickému a sociálnemu rozvoju regiónov (Korec, 2005).

Ako ďalej uvádza Korec (2005), trasy diaľnic a rýchlostných komunikácií vedú vo všeobecnosti v smeroch najväčších existujúcich a predpokladaných prepravných požiadaviek. Čiže v určitom zmysle ich vedenie je odrazom regionálnej štruktúry krajiny.

Sieť tohto druhu dopravnej infraštruktúry výraznou mierou ovplyvnila a ovplyvňuje rozvoj regiónov v jej dosahu a naopak regióny, ktoré sa nachádzajú mimo jej dosahu patria medzi najmenej vyspelé s pomalým ekonomickým rastom resp. stagnáciou v rozvoji.

Prvý úsek diaľnice bol na Slovensku dokončený v apríli 1969 a do vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 sa odovzdalo do užívania 198 km diaľnic. Celkovo má mať diaľničná sieť podľa plánu dĺžku 704,7 km a sieť rýchlostných komunikácií 1214,6 km (tabuľka 2).

Tab. 2: *Súčasný stav diaľnic a rýchlostných komunikácií v km (2009)*

	V prevádzke	Vo výstavbe	V príprave	Celkom
D1	282,0	49,5	195,1	515,0
D2	80,1	0,0	0,0	80,1
D3	12,9	2,8	43,3	59,0
D4	2,3	3,2	45,1	50,6
R1	118,3	18,0	51,4	178,3
R2	53,5	0,0	289,5	343,0
R3	29,0	7,2	196,6	230,4
R4	18,1	4,6	136,6	159,3
R5	0,0	0,0	2,0	2,0
R6	6,5	0,0	25,1	31,6
R7	0,0	0,0	213,5	213,5
R8	0,0	0,0	56,5	56,5
D spolu	377,3	55,5	283,5	704,7
R spolu	225,4	29,8	971,2	1214,6
D+R spolu	602,7	85,3	1254,7	1919,3

Zdroj: *Stratégia rozvoja dopravy SR do roku 2020, 2010*

Podľa uvedenej tabuľky je zrejmé, že prevažnú časť „veľkej“ cestnej dopravnej infraštruktúry je ešte potrebné dobudovať (časť je v štádiu prípravy a časť je vo výstavbe, mapa 8 v prílohe).

Pri hodnotení súčasného stavu dopravnej siete nie až také dôležité koľko km diaľnic resp. rýchlostných komunikácií sa v jednotlivých regiónoch ročne dokončí, ale aký podiel je potrebné ešte dokončiť. Táto skutočnosť vyplýva z faktu, že v západnej časti Slovenska je z veľkej časti už spomínaná sieť dobudovaná (*grafy dobudovanosti pri mape 8 v prílohe*) a preto je ročný prírastok počtu kilometrov nižší oproti regiónom východného Slovenska.

Ako popisuje *mapa 8* a v rámci nej uvedené diagramy je vybavenosť diaľničnou sieťou (D1 – D4) najlepšia v Bratislavskom kraji (70% diaľnic užívaní), Trnavskom (100%) a Trenčianskom (89%). Táto skutočnosť korešponduje s dokončeným prepojením diaľnice D1 z Bratislavy do Žiliny. Horšia situácia je v severnej časti Slovenska a to konkrétne úsekov Žilina – Ružomberok a Poprad – Prešov. Chýbajúca diaľnica D1 v tejto časti Slovenska sa štatisticky prejavila na podiely dokončených úsekov v Žilinskom kraji (iba 36%), Prešovskom (40%) a Košickom (5%).

V porovnaní s diaľničnou sieťou je dobudovanosť siete rýchlostných komunikácií (R1 – R8) na Slovensku ešte horšia. Celkovo je potrebné dokončiť takmer 80% rýchlostných komunikácií. Keďže hlavný diaľničný koridor Slovenska (diaľnica D1) prechádza severozápadnou a severnou časťou územia Slovenska, sú regióny južného Slovenska (kraje Nitriansky, Banskobystrický a Košický) „odkázané“ na napojenosť prostredníctvom rýchlostných komunikácií. Vyšší podiel dobudovanosti je iba v Nitrianskom (27,5%) a Banskobystrickom kraji (26%), pričom ostatné kraje výrazne zaostávajú (dobudovanosť od 0 – 5%). Výnimkou je iba Trnavský kraj, kde sú dokončené všetky úseky rýchlostných ciest.

Záverom k tejto problematike je potrebné povedať, že ekonomická úroveň jednotlivých regiónov je bezprostredne spojená s úrovňou a dobudovanosťou kvalitnej „veľkej“ cestnej dopravnej infraštruktúry. Investície prichádzajúce do týchto hospodársky vyspelých oblastí západného a severozápadného Slovenska spätne vytvárajú tlak na ďalší rozvoj dopravnej infraštruktúry a jej skvalitňovanie. Naopak slabo rozvinuté regióny východného Slovenska naďalej ekonomicky stagnujú a ich dopravná napojenosť prostredníctvom kvalitnej a priepustnej cestnej infraštruktúry neumožňuje výraznejšie ekonomické stimuly v podobe tak potrebných investícií ako aj celkové zlepšenie dopravnej dostupnosti pre potenciálnych návštevníkov. Za pozornosť stojí fakt, že ak sa tieto regióny čím skôr „nesprístupnia“ pre rozvojové aktivity môže dôjsť k situácii, že sa na základe rastu ekonomiky Slovenska ako celku stanú „drahými“ pre potenciálnych investorov (t.j. vzrastú celkové náklady práce ako i priemerná mesačná mzda) a stratí sa súčasná konkurenčná výhoda v podobe lacnej pracovnej sily príp. lacnejších pozemkov pre zainvestovanie. Výsledkom budú rozhodnutia potenciálnych investorov presunúť sa do investične zaujímavejších regiónov Bulharska, Rumunska a Ukrajiny. Pri uvedenom scenári už dobudované diaľnice nebudú mať charakter takého výrazného impulzu rozvoja ako v súčasnosti.

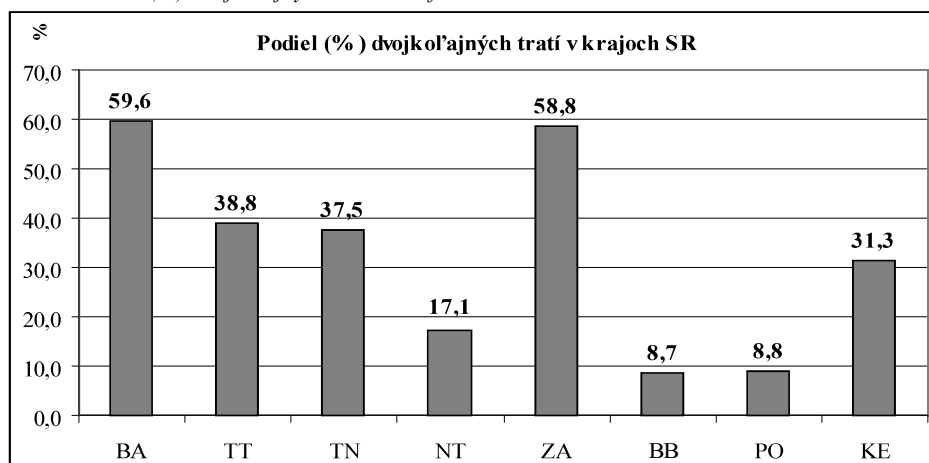
Popri sieti diaľnic a rýchlostných komunikácií majú pre rozvoj regiónov dôležitý význam aj dvojkoľajné železnice, letiská a prístavy ako uvádza vo svojej práci Korec (2005). Keďže prístavy na Slovensku sú koncentrované iba na Dunaji ako jedinej skutočne splavnej rieke a významnejšie letiská len vo veľkých mestách, bude mať pre rozvoj väčšiny regiónov dôležitý význam priebeh hlavných železničných tratí. Ich dôležitosť bude do budúcnosti rásť v súvislosti s už výraznou preťaženosťou a problematickou priepustnosťou viacerých cestných koridorov najmä v súvislosti s nákladnou dopravou. Podľa odhadov sú mnohé hlavné cestné ťahy využívané na 80% až 90% s obmedzenou možnosťou ďalšieho rozširovania. Opakom je iba 30% až 40% vyťaženosť železničnej nákladnej dopravy. Jej nevýhodou je síce potreba prekládky tovaru na cestnú dopravu z hľadiska doručenia tovarov do cieľového miesta, ale z pohľadu objemu prepravy poskytuje oproti preťaženým cestným prepojeniam nesporné výhody. Výzvou ostáva zvládnutie a koordinácia týchto druhov prepravy v podobe kvalitnej logistickej podpory.

Z hľadiska zhodnotenia jednotlivých krajov železničnou infraštruktúrou podporujúcou regionálny rozvoj je dôležitým ukazovateľom podiel dvojkoľajných železničných tratí. Tieto trate v rámci železničnej dopravy predstavujú hlavné dopravné tepny podobne ako diaľnice v rámci cestnej dopravy. Ich celková dĺžka na Slovensku je 1019 km, pričom ich priebeh približuje nasledujúca *mapa 1*.

Mapa 1

Hlavný železničný koridor na Slovensku začína v Bratislave a pokračuje Trnavou, Žilinou, Košicami a končí na hranici s Ukrajinou v Čiernej nad Tisou. Regionálne odbočky smerujú z Bratislavy do Česka (Břeclav-Kúty), z Púchova do Česka (Lysá pod Makytou), zo Žiliny do Poľska (Svrčinovec) a z Martina do Turčianskych Teplic. V minulosti prechádzala dvojkoľajná trať aj územím Zemplína v úseku Michalany – Medzilaborce. Druhá koľaj však bola postupne znesená (v úseku Bánovce nad Ondavou – Medzilaborce v roku 1920 a Michalany – Bánovce nad Ondavou v roku 1932). Zastúpenie dvojkoľajných tratí v jednotlivých krajoch SR je značne odlišné (v rozmedzí 8,7% až 59,6%).

Graf 6: Podiel (%) dvojkoľajných tratí v krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa www.rail.sk

Najvyššie zastúpenie majú Bratislavský kraj (59,6%) a Žilinský (58,8%). Mestá Bratislava a Žilina predstavujú v rámci Slovenska dôležité železničné uzly. Z Bratislavy smerujú dvojkoľajné trate na sever (smer Žilina), do Česka, Rakúska a Maďarska. Žilina je dopravnou križovatkou železníc do Bratislavy, Čiech, Poľska a na východné Slovensko. Hodnoty na úrovni slovenského priemeru (32,6%) sú zaznamenané v Trnavskom kraji (38,8%) a Trenčianskom (37,5%), ktoré tvoria tranzitné regióny medzi Bratislavou a Žilinou a v Košickom kraji (31,1%), ktorý prostredníctvom železničného uzla Kysak obsluhuje aj územie severovýchodného Slovenska (prevažnú časť Prešovského kraja). Ostatné regióny sú hlboko pod priemerom Slovenska – Nitriansky kraj (17,1%), Prešovský (8,8%) a Banskobystrický (8,7%).

Pri porovnaní cestnej (diaľnice, rýchlostné komunikácie) a železničnej (dvojkoľajné trate) infraštruktúrnej vybavenosti krajov sa črtajú určité paralely. Regióny dopravné poddimenzované z hľadiska podielu diaľnic (príp. rýchlostných komunikácií ak nie sú diaľnice plánované – NT, BB kraj) ako Košícký kraj (dobudované 5,3%), Banskobystrický (26,2%), Nitriansky (27,5%) a Prešovský (36,9%) zaostávajú aj v podiele dvojkoľajných tratí. Týmto spôsobom sa výrazne formuje dopravné oslabený a problematicky dostupný juhovýchod Slovenska a naopak dopravné zabezpečený (najmä kvalitou dopravnej siete) západ a severozápad Slovenska. Tu je možné poukázať na úzky vzťah medzi infraštruktúrnou vybavenosťou územia a jeho ekonomickou výkonnosťou, ktorá neustále vytvára tlak na jej modernizáciu (napr. zvýšenie rýchlosti vlakových súprav medzi Bratislavou a Trnavou na 160 km/h alebo rozšírenie počtu diaľničných pruhov v tom istom dopravnom koridore).

Faktor historickej marginality

Faktor historickej marginality je v tomto kontexte daný do súvislosti s vývojom počtu obyvateľov v jednotlivých krajoch. V súlade s Korcom (2005) boli ako prierezové roky

vybrané roky 1869, 1921, 1950, 1991 a 2001. Rok 1869 bol rokom prvého oficiálneho sčítania obyvateľstva Slovenska, roky 1921, 1950, 1991 súviseli s významnými spoločensko-politickými udalosťami na Slovensku a rok 2001 bol rokom sčítania obyvateľstva, bytov a domov po prvej dekáde transformačného politického, ekonomického a sociálneho procesu po zmenách v roku 1989.

Rok 1869, v ktorom sa uskutočnilo prvé oficiálne sčítanie obyvateľstva, je z hľadiska regionálneho rozvoja Slovenska veľmi dôležitý. V roku 1867 totiž prebehlo rakúsko-uhorské vyrovnanie a Uhorsko sa politicky osamostatnilo. Od toho roku sa začína aj jeho samostatná hospodárska politika. Pre Slovensko je to obdobie nástupu výstavby železníc, začiatku priemyselnej revolúcie a prakticky začiatku transformácie pôvodnej agrárno-lesníckej krajiny. Viacerí autori upozorňujú na to, že práve poslednú tretinu 19. storočia možno považovať za začiatok formovania súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska (Korec, 2005).

Vývoj počtu obyvateľov bol v hodnotených prierezných rokoch v jednotlivých krajoch odlišný (tabuľka 3).

Tab. 3: Vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v r. 1869 - 2001

	1869	1921	1950	1991	2001
BA	152 878	226 852	336 222	613 380	599 315
TT	264 701	336 948	389 756	543 208	551 003
TN	242 546	316 976	374 124	601 021	605 582
NT	368 610	508 478	556 132	717 139	713 422
ZA	311 192	357 427	414 933	668 771	692 332
BB	401 145	468 192	487 918	660 814	662 121
PO	369 535	372 326	441 431	742 055	789 968
KE	371 222	406 660	441 800	741 069	766 012

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Korec, 2005

Na základe údajov o počte obyvateľov v jednotlivých krajoch v hodnotených rokoch je možné podľa jeho zmien (v drvivšej väčšine nárastu) určiť podiel jednotlivých období 1869-1921, 1921-1950, 1950-1991 a 1991-2001 na zmene počtu obyvateľov za ostatných viac ako 130 rokov. Z metodického hľadiska nebol prípadný pokles počtu obyvateľov zaznamenaný v rámci výseče diagramu (mapa 9 v prílohe), pretože najväčšia zaznamenaná zmena úbytku obyvateľstva bola v Bratislavskom kraji v období 1991-2001 iba na úrovni 0,97%.

Na základe mapy 9 v prílohe je možné sledovať pomerne výrazné odlišnosti vo vývoji počtu obyvateľov jednotlivých krajov SR. V prvom rade je potrebné povedať, že pre všetky kraje Slovenska je počas celého sledovaného obdobia 1869-2001 zaznamenaný výrazný nárast počtu obyvateľov (v SR ako celku o 216,7%). Najväčší nárast zaznamenali kraje západného a severozápadného Slovenska – Bratislavský kraj (392%-ný nárast), Trenčiansky (249,7%) a Žilinský (222,5%). Naopak najnižší bol zaznamenaný v južných regiónoch SR a to v Banskobystrickom (iba 165,1%) a Nitrianskom kraji (193,5%). Približne priemernú hodnotu SR dosiahli Prešovský kraj (213,8%) a Košický (206,3%).

Napriek tomu, že bol nárast počtu obyvateľov v rámci všetkých krajov SR, sú zaznamenané pomerne výrazné odlišnosti v jednotlivých vývojových etapách. Najväčší

nárast počtu obyvateľov pri všetkých krajoch bol zaznamenaný v rámci tzv. socialistického obdobia 1950-1991, pre ktoré bola charakteristická socialistická industrializácia a za ňou nasledujúca urbanizácia s nárastom počtu obyvateľov v mestách. Najväčší podiel tohto obdobia na celkovom náraste je zaznamenaný v rámci východného Slovenska, kraje Košický (75,1%) a Prešovský (71,5%). Výrazný podiel tohto obdobia na východnom Slovensku je spojený s jeho výrazne agrárnym charakterom pred 2. svetovou vojnou a urýchlenu industrializáciou a s ňou spojenou urbanizáciou v nasledujúcom socialistickom období. Dôležité je poznamenať, že spomínané územie bolo v rámci Rakúsko-Uhorska ako aj Československa periférnou oblasťou, ale po zmene politického systému v roku 1948 a orientácii na bývalý Sovietsky zväz sa stalo tranzitným regiónom a ocitlo sa v sfére väčšieho ekonomického záujmu. Ostatné staršie vývojové etapy (1869-1921 a 1921-1950) sú zastúpené nižším podielom na úrovni do 17%, čo poukazuje do veľkej miery práve na tzv. historickú marginalitu týchto území. Zároveň je však potrebné upozorniť na vyšší podiel posledného obdobia 1991-2001 v uvedenej oblasti, čo súvisí s vyššou religiozitou obyvateľstva a najmä s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva charakterizovaného väčšou natalitou oproti majoritnej časti populácie. Pri ostatných krajoch sa podiel obdobia 1951-1991 pohybuje v intervale 54% až 66% s výnimkou Nitrianskeho kraja (46,7%).

Kraje západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský a Nitriansky) majú zaznamenaný vyšší podiel prvých dvoch období od 41% v Bratislavskom až po 54% v Nitrianskom. Tento vyšší podiel je spôsobený nárastom počtu obyvateľov v krajských centrách v súvislosti s tradičným mestským obyvateľstvom.

Prechodom medzi typom postupného nárastu počtu obyvateľov v rozvinutejších západných regiónoch a typom výraznejšieho nárastu počtu obyvateľov v socialistickom období na východnom Slovensku sú regióny stredného Slovenska (Žilinský, Banskobystrický kraj). Pri týchto krajoch sa podiel prvých dvoch období pohybuje na úrovni 27% až 33%.

Sumarizujúc hodnotený faktor historickej marginality je možné zhrnúť nasledujúce závery. Tak ako klesá v západo-východnom smere ekonomický gradient, tak v nepriamej úmere rastie význam historickej marginality. Najvyšší stupeň historickej marginality je v regiónoch východného Slovenska, kde nárast počtu obyvateľov bol úzko prepojený so priemyselňovaním východu v období 1950-1991. Vývoj počtu obyvateľov tak nebol pozvoľný, ale výrazne koncentrovaný po druhej svetovej vojne. Opakom je hospodársky rozvoj západných regiónov SR, kde rozvoj priemyslu i celkovej ekonomiky nadviazal po druhej svetovej vojne na vývoj v prvých dvoch obdobiach. Takýto menej diferencovaný ekonomický rast bol úzko prepojený s pozvoľným a najmä prirodzeným nárastom počtu obyvateľov rovnomernejšie počas celého obdobia 1869-1991. Výnimkou je posledné obdobie 1991-2001 charakteristické stagnáciou nárastu počtu obyvateľov, čo je výsledkom súčasného reprodukčného správania sa.

Faktor (nevýhodnej) ekonomickej špecializácie regiónov

Faktor nepriaznivej ekonomickej špecializácie patrí podľa Hampla (2001) spoločne s faktormi sídelnej hierarchie a makropolitohovej atraktivity medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce možnosti rozvoja jednotlivých regiónov.

V tejto súvislosti Korec (2005) upozorňuje na fakt, že na Slovensku postihuje zlá ekonomická špecializácia predovšetkým vidiecke oblasti, ktoré boli a sú výrazne orientované na poľnohospodársku výrobu a súčasne sú slabo osídlené. Mimoriadne nepriaznivá situácia nastáva v regiónoch, v ktorých sa skombinovala poľnohospodárska orientácia vidieka s ekonomikou (malého) mesta závislou na jednom, prípadne dvoch priemyselných závodoch vybudovaných prevažne v čase socialistickej industrializácie.

Zmena politickej a ekonomickej situácie po roku 1989 mala za následok kolaps a krach mnohých takýchto menších až stredne veľkých nosných podnikov v menších mestách. Tie sa nedokázali prispôsobiť zmeneným podmienkam flexibilnejšou výrobou a pôvodné východné trhy už nedokázali v dôsledku silnej konkurencie výrobkov a tovarov za západnej Európy nahradiť. Na mieste týchto podnikov vznikali rôzne veľké dcérske spoločnosti, pričom sa presadili najmä tie, ktoré založili bývalí pracovníci podnikov majúci styk so zahraničím (najmä so západnou Európou) už počas predchádzajúceho obdobia pred rokom 1989. Ostatné menšie spoločnosti mali rôzne ekonomické problémy a vo väčšine prípadov v prvej polovici 90-tych rokov ukončili svoju činnosť.

Charakterizovať ekonomickú štruktúru v celej jej zložitosti nie je možné v rámci jedného súhrnného ukazovateľa (častočne túto úlohu zohráva hrubý domáci produkt). Preto bol v rámci hodnotenia vybraný súbor viacerých ukazovateľov (napr. celkový počet zamestnancov, tržby z poľnohospodárskej činnosti, tržby z priemyselnej činnosti, tržby v službách, tržby v doprave, produktivita práce, stavebná produkcia a pod.). Na základe zhodnotenia týchto vybraných ukazovateľov možno naznačiť ekonomickú silu jednotlivých regiónov.

Pri prvej *mape 10 v prílohe* boli dané ukazovatele nanesené diagramovo v podobe hviezdice, pričom veľkosť jej lúčov poukazovala na percentuálny podiel oproti najvyššej hodnote v danom ukazovateli (tá predstavovala 100%). Jednotlivé ukazovatele boli na mape odlišené rôznou farbou lúčov. Zo spracovanej *mapy 10* vyplýva takmer rovnaký celkový počet zamestnancov v hodnotených krajoch. Pri všetkých ukazovateľoch až na jeden (tržby z poľnohospodárskej činnosti – Nitriansky kraj) má dominantné postavenie Bratislavský kraj. Ten spoločne s regiónmi na Považí (Trnavský, Trenčiansky a Žilinský kraj) tvoria podľa hodnôt sledovaných ukazovateľov najsilnejšie ekonomické jadro krajiny. Naopak podstatne nižšie hodnoty vykazoval Prešovský kraj, Banskobystrický a čiastočne aj Nitriansky (okrem silného poľnohospodárstva). Osobitne tu vystupuje Košický kraj, ktorý vďaka mestu Košice a jeho podnikom (najmä US Steel) si udržiava pozitívne hodnoty ukazovateľov. Otázkou však ostáva ako by vyzerala situácia v tomto kraji, ak by došlo k problémom v rámci tohto nosného podniku.

Výsledkom špecializácie regiónu je aj štruktúra priemyslu v podobe zastúpenia high-technology, medium-high-technology, medium-low-technology a low technology. Tento prístup pri hodnotení priemyselnej výroby sa začína presadzovať v analýzach Eurostatu a OECD.

Medzi *high-technology (H-tech)* patrí výroba lietadiel a kozmických lodí, farmaceutických prípravkov, chemických produktov, kancelárskych strojov a počítačov, rádiových, televíznych a komunikačných zariadení a prístrojov a výroba zdravotníckych, presných a optických prístrojov a hodín.

Medium-high-technology (MH-tech) zahŕňa výrobu elektrických strojov a prístrojov, motorových vozidiel, chemikálií a chemických výrobkov, železničných lokomotív a voz-

ňov, motocyklov a bicyklov, ostatných dopravných zariadení a výrobu strojov a zariadení.

Tretiu skupinu tvorí *medium-low-technology (ML-tech)* v podobe výroby koksu a rafinovaných ropných produktov, výrobkov z gumy a plastov, ostatných nekovových minerálnych výrobkov, kovov, kovových konštrukcií a kovových výrobkov a stavby a oprava lodí a člnov.

Do *low-technology (L-tech)* sa zaradzuje výroba potravín a nápojov, tabakových výrobkov, textílií, odevov, úprava a farbenie kožušín, výroba výrobkov z kože a výroba obuvi, spracovanie dreva a výrobkov z dreva, celulózy papiera a výrobkov z papiera, vydavateľstvo a tlač, výroba nábytku a výroba i.n., recyklácia druhotných surovín a výroba a rozvod elektriny, plynu a vody.

Zastúpenie uvedených skupín úrovni priemyselnej výroby približuje *mapa 11 v prílohe*. Jednotlivé kraje Slovenska sú hodnotené touto metodikou tak z pohľadu priemerného evidenčného počtu zamestnancov ako aj tržieb z priemyselnej činnosti.

Najmenej priaznivú priemyselnú štruktúru majú Prešovský a Banskobystrický kraj. Pri oboch krajoch je zaznamenaný veľmi malý podiel H-tech výroby (1 až 3% pri počte zamestnancov a 3 až 7% pri tržbách). Táto situácia je spôsobená najmä vyšším podielom výrob s nižšou pridanou hodnotou ako napr. textilná výroba, výroba potravín a spracovanie dreva a výrobkov z dreva. Preto je v oboch krajoch zaznamenaný aj vyšší podiel L-tech výroby (45 až 52%).

Odlíšna situácia je v Košickom kraji, v ktorom je zaznamenaný vyšší podiel ML-tech výroby (až 52% tržieb), čo súvisí s nosným podnikom US Steel.

Podobnú štruktúru majú Bratislavský a Žilinský kraj, pri ktorých je zaznamenaný viac ako 40%-ný podiel MH-tech výroby z tržieb a 33-38% pri počte zamestnancov. Táto skutočnosť je do veľkej miery spôsobená strategickými podnikmi, ktorých výroba sa zaradzuje práve do tejto skupiny. V prípade Bratislavského kraja ide o dominantný podnik v chemickom priemysle na Slovensku – Slovnaft Bratislava a najväčšia automobilka v tržbách v SR – Volkswagen Bratislava. V Žilinskom kraji je MH-tech výroba zastúpená podnikom Kia Motors Slovakia Žilina. Zároveň však je v oboch krajoch badateľný pomerne vysoký podiel L-tech výroby (na úrovni 37-39% v prípade počtu zamestnancov a 43-48% v prípade tržieb), čo je spôsobené lokalizáciou centrál strategických podnikov v oblasti sieťových odvetví. V Bratislavskom kraji ide o tri najväčšie sieťové podniky na Slovensku – Slovenský plynárenský priemysel Bratislava, Slovenské elektrárne Bratislava a Západoslovenská energetika Bratislava. V prípade Žilinského kraja ide o štvrtý najväčší podnik a to o Stredoslovenskú energetiku Žilina.

Osobitne je možné vyčleniť región troch krajov – Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky s vyšším podielom H-tech výroby a MH-tech výroby a nižším podielom L-tech výroby. Táto situácia je spôsobená vyšším podielom elektrotechnického priemyslu, ktorého výrobu je možné začleniť medzi H-tech v prípade výroby kancelárskych strojov a počítačov, výroba rádiových, televíznych a komunikačných zariadení a medzi MH-tech výrobu v prípade výroby elektrických strojov a prístrojov. V tomto regióne sa nachádza päť najväčších podnikov elektrotechnického priemyslu SR – Samsung Electronics Slovakia Galanta, Foxconn Slovakia Nitra, Samsung Electronics LCD Slovakia Voderady a Emerson Nové Mesto nad Váhom. Jedine v Nitrianskom kraji je relatívne vyšší podiel L-tech výroby (31% zamestnancov a 34% tržieb), čo je spojené s lokalizáciou výroby potravín v spojení s poľnohospodárskou produkciou.

Z oboch uvedených hodnotení (*mapy 10, 11 v prílohe*) sa potvrdil predpoklad ekonomicky najslabšej pozície Prešovského a Banskobystrického kraja tak v podobe hodnotených tržieb v rôznych sektoroch hospodárstva (priemysel, poľnohospodárstvo, doprava, služby) ako aj v štruktúre priemyslu podľa úrovne výroby. Pri týchto regiónoch sa prejavila nevýhodná ekonomická špecializácia z predchádzajúceho obdobia, ktorá pretrvávala do súčasnosti a negatívne sa prejavuje v ekonomickej stagnácii. Zároveň je zrejmá výhodnejšia ekonomická štruktúra regiónov západného Slovenska (Bratislavský, Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) a v poslednom období aj Žilinského kraja. V týchto regiónoch sa za ostatné obdobie podarilo lokalizovať viacero zahraničných investícií, ktoré pomohli regiónom oživiť ekonomický rast aj v súvislosti s akceleráciou menších lokálnych podnikov previazaných s veľkými zahraničnými firmami prostredníctvom subdodávateľských vzťahov. Celkovo je možné povedať, že výhodnejšia hospodárska štruktúra západných regiónov SR ešte viac iniciuje a povzbudzuje lokalizáciu ďalších investícií práve do týchto oblastí, čo má za následok ďalšie narastanie regionálnych nerovností medzi západnou a východnou časťou krajiny.

Faktor despresnosti priľahlých regiónov susedných štátov

Na rozvoj regiónov má okrem faktorov, ktorých intenzita a rozsah je spojený s danou krajinou, dopad aj ekonomická prosperita prihraničných regiónov susedných štátov. V prípade Slovenska táto skutočnosť platí dvojnásobne, keďže predĺžený tvar územia štátu v smere západ – východ spôsobuje prihraničnosť každého jedného regiónu resp. kraja. Intenzita cezhraničných väzieb sa vstupom Slovenska do Európskej Únie ešte zvýšila, keďže hranice s Poľskom, Maďarskom, Rakúskom a Českom stratili svoje opodstatnenie.

Ako už bolo naznačené aj pri faktore makropolohová atraktivita je pre regióny nových členských štátov Európskej Únie dôležitá poloha resp. susedstvo vyspelejších regiónov západnej Európy. Vošta (2004) vo svojej práci poukazuje na skutočnosť, že z krajín V4 významne ťažia z polohy v blízkosti hraníc regióny v Česku (prípady Plzenského kraja), Maďarsku (región Severného Podunajska) a na Slovensku (Bratislavský kraj). Z tejto geografickej polohy zatiaľ podobne významne neprofitujú regióny Poľska, ktorého západné vojvodstvá susedia so spolkovými krajinami Nemecka (bývalé regióny Nemeckej demokratickej republiky).

Zároveň sa v mnohých krajinách bývalého východného bloku podobne ako aj na Slovensku prejavuje západno-východný gradient s lokalizáciou ekonomicky najslabších regiónov vo východných častiach, ktoré sú od ekonomického jadra Európy najviac vzdialené a ich dostupnosť je problematická (Slovensko – Prešovský kraj, Maďarsko – región Észak Magyarországi, Poľsko – vojvodstvá Podkarpatské, Lubelské a Podlaské) a pod.

Po roku 1989 sa začal výrazne prejavovať efekt susedstva. Regióny nachádzajúce sa v západných častiach nových členských štátov EÚ boli v čase bipolárnej Európy na periférii východného bloku v blízkosti „železnej opony“, ktorá im neumožňovala styk s regiónmi na druhej strane hranice. Po politických zmenách sa nevýhodná poloha odrazu stala výrazne pozitívnou a výhodnou a tieto regióny sa stali miestom spolupráce a rozvoja. Avšak regióny položené východnejšie sa ocitli vo väčšej vzdialenosti od jadra európskeho ekonomického priestoru, čo sa negatívne prejavilo na ich hospodár-

skej situácii a možnosti sa aktívne zapojiť do tesnejšej kooperácie a spolupráce. To sa prejavuje v súčasnosti aj v regióne východného Slovenska, ktoré je obklopené rozvojovo depresnými regiónmi susedných štátov (Maďarsko – región Észak Magyarország, Poľsko – Podkarpatské vojvodstvo, Ukrajina – Zakarpatská oblasť, *mapa 12 v prílohe*). Tieto regióny nielenže ekonomicky stagnujú, ale ich pozícia medzi ostatnými regiónmi vlastnej krajiny je podobná ako v prípade východného Slovenska. Z tohto dôvodu nie je možné očakávať výraznejšie rozvojové impulzy z týchto regiónov umožňujúce podporiť a naštartovať rozvoj zaostávajúcich regiónov východného Slovenska.

Pri kvantifikácii faktoru depresnosti príslušných regiónov susedných krajín sa ako hodnotiaci ukazovateľ brala do úvahy hodnota ich HDP v PKS na obyv. v roku 2007 (*mapa 14*). V prípade ak daný kraj susedil s viacerými susednými zahraničnými regiónmi (na úrovni NUTS II) bola hodnota ich HDP priemerovaná. Najvyššia hodnota susedných regiónov bola braná ako 100% a ostatné boli ohodnotené podľa výšky ich podielu na tejto hodnote. Výsledné hodnoty pre jednotlivé kraje SR prináša nasledujúca *tabuľka 4 a mapa 14 v prílohe*.

Tab. 4: Výška HDP na obyv. (EUR) v susediacich cezhraničných regiónoch SR v roku 2008

Kraj	susediace NUTS II	priemer	hodnotenie (%)
Bratislavský	Niederösterreich (24900)	22600	100,0
	Burgenland (20300)		
Trnavský	Jihovýchod (17900)	16600	73,5
	Nyugat-Dunántúl (15300)		
Trenčiansky	Střední Morava (15500)	15500	68,6
Nitriansky	Közep-Magyarország (25600)	18460	81,7
	Nyugat-Dunántúl (15300)		
	Közep-Dunántúl (14500)		
Žilinský	Moravskoslezsko (16800)	14260	63,1
	Slaskie (14400)		
	Malopolskie (11600)		
Banskobys.	Eszak-Magyarország (10000)	10000	44,2
Prešovský	Malopolskie (11600)	8090	35,8
	Podkarpackie (9100)		
	Zakarpacie (3580)		
Košický	Eszak-Magyarország (10000)	6790	30,0
	Zakarpacie (3580)		

Zdroj: Eurostat, 2008, www.ukrstat.gov.ua, 2008

Uvedená *tabuľka 4* potvrdzuje západo-východný gradient rozvoja nielen v regiónoch Slovenska. Ekonomicky najsilnejšie a najviac prosperujúce regióny sú Rakúske – Niederösterreich (24 900 EUR) a Burgenland (20 300 EUR), ku ktorým sa pričleňuje región Közep-Magyarország (25 600 EUR) s hlavným mestom Budapešť. Z lokalizácie týchto rozvinutých regiónov ťažia Bratislavský kraj (hodnota 100%) a Nitriansky (81,7%). Tretím regiónom podľa výslednej hodnoty je kraj Trnavský (73,5%). Opačne platí marginalita všetkých regiónov lokalizovaných vo východných častiach susediacich krajín. Z tohto dôvodu má Košický kraj výslednú hodnotu sledovaného faktora depresnosti iba na úrovni 30,0% a Prešovský 35,8%.

Jedným z možných riešení je vytváranie tzv. Euroregiónov. Región východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) je súčasťou Karpatského euroregiónu. Pri pohľade na regióny, ktoré združuje daný euroregión je zrejmé, že ide o menej vyspelé regióny (Poľsko – Podkarpatské vojvodstvo, Slovensko – Košický a Prešovský kraj, Maďarsko – župy Borsód-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Hajdú-Bihar a Jász-Nagykun-Szolnok, Rumunsko – župy Satu Mare, Maramures, Harghita, Salaj, Botosani a Ukrajina – Ľvovská, Zakarpatská, Ivano-Frankovská a Černivecká oblasť), čo nedáva veľké možnosti a predpoklady rozvoja ako celku resp. jednotlivých častí. Na strane druhej vytvára takáto spolupráca pocit súdržnosti a vzájomná výmena skúseností v oblasti regionálneho rozvoja môže priniesť aspoň čiastkové rozvojové impulzy.

EXOGÉNNE FAKTORY

Priame zahraničné investície

Ekonomiky väčšiny novopristupujúcich krajín sú investične poddimenzované so slabším kapitálovým trhom, ktorý sa nemôže oprieť o domáci kapitál resp. domácich investorov. Tí buď chýbajú alebo ich investičné možnosti sú obmedzené tak objemovo ako aj priestorovým dosahom. Z tohto dôvodu sa musia tieto krajiny spoliehať predovšetkým na zahraničné investície a stimuly.

V priestore východnej Európy tak dochádza k súpereniu jednotlivých členských krajín o priame zahraničné investície (PZI). Krajiny poskytujú potenciálnym zahraničným investorom rôzne výhody od priamych dotácií k investovanému kapitálu, poskytovania úverov s nízkymi úrokmi až po poskytovanie pozemkov na začatie podnikania. Výška takejto pomoci už niekoľko krát hraničila až s nekalou hospodárskou súťažou, na čo viac ráz upozornila Európska Komisia vo svojich správach.

Priama zahraničná investícia predstavuje kategóriu medzinárodných investícií, ktorá vyjadruje zámer subjektu, ktorý je rezidentom jednej ekonomiky (priamy investor), získať trvalý podiel v podniku so sídlom v inej ekonomike (podnik priamej investície) (MMF Manuál platobnej bilancie, 5. edícia, § 359, www.nbs.sk).

Uvedené úvodné poznámky jasne naznačujú veľký význam priamych zahraničných investícií v ekonomickom živote každého regiónu. Mnohé z týchto investícií majú strategický charakter a spoluvytvárajú základnú hospodársku bázu regiónov. Ich význam je aj v stimulácii rozvoja regionálnej resp. lokálnej podnikateľskej sféry v podobe subdodávateľských vzťahov. Miestne podnikateľské subjekty sa tak stávajú ekonomickým partnerom a ďalej podporujú rozvoj malého a stredného podnikania.

SARIO (Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu) ako organizácia orientovaná na podporu rozvoja obchodu a investícií na Slovensku uvádza 10 dôvodov prečo investovať na Slovensku:

- výborná geografická poloha v strednej Európe
- politická a ekonomická stabilita, najvyšší ekonomický rast v regióne
- 20% jednotná daň a 0% daň z dividend
- dostatok kvalifikovanej pracovnej sily
- nízke náklady na pracovnú silu pri pomerne vysokej produktivite práce
- euro – oficiálna mena od roku 2009

- veľký výber priemyselných zón, stavebných pozemkov a kancelárii určených na predaj alebo prenájom
- harmonizované investičné stimuly s legislatívou EÚ
- kvalita infraštruktúry sa neustále zlepšuje
- veľký inovačný potenciál pre projekty v oblasti vedy a výskumu

Podmienky pre investičnú činnosť v podobe celkového hospodárskeho rámca sú v jednotlivých regiónoch Slovenska značne odlišné. Vstupujú do toho mnohé už aj uvádzané faktory ako makropolohová atraktivita regiónu, charakter osídlenia, prítomnosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ekonomická orientácia a špecializácia územia i kvalita ľudského a sociálneho kapitálu. Od týchto faktorov do veľkej miery závisí konečné rozhodnutie investora lokalizovať svoje investície a produkciu v danom regióne.

Situáciu v problematike PZI v jednotlivých regiónoch prináša nasledujúca *tabuľka 5* v podobe ich kumulatívneho stavu k 31.12.2007.

Tab. 5: Priame zahraničné investície v krajoch SR v roku 2007

	Priame zahraničné investície (PZI)			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	15664,0	67,7	32549,8	505,6
Trnavský	1603,4	6,9	5910,4	91,8
Trenčiansky	1072,8	4,6	2606,0	40,5
Nitriansky	716,5	3,1	1841,7	28,6
Žilinský	1416,0	6,1	3190,7	49,6
Banskobystrický	450,1	1,9	1289,0	20,0
Prešovský	197,3	0,9	310,0	4,8
Košický	2032,5	8,8	3809,0	59,2
SR spolu/priemer	46305,0	100,0	6438,3	100,0

Zdroj: vlastné spracovanie podľa SARIO, 2007

Podľa uvedenej tabuľky a grafu sú PZI na Slovensku lokalizované značne diferencované. Výrazne sú skoncentrované v Bratislavskom kraji (67,7%), ktorý ťaží z prítomnosti hlavného mesta krajiny, výhodnej makropolohovej atraktivity, infraštruktúrnej vybavenosti a ľudského kapitálu. Z ostatných krajov majú vyšší podiel kraje, v rámci ktorých boli v ostatných rokoch lokalizované významné strategické investície (Trnavský: 6,9% – Peugeot-Citroën, Košický: 8,8% – US Steel a Žilinský: 6,1% – Kia Slovakia). Výrazne investične poddimenzované sú Prešovský kraj (0,9%) a Banskobystrický kraj (1,9%).

Celkový objem investícií v krajoch sa prejavil aj v ich prepočte na jedného obyvateľa (hodnota pri jednotlivých krajoch sa porovnávala s priemerom SR – 100%). Opäť výrazne vystupuje Bratislavský kraj, ktorého hodnota PZI na obyvateľa sa pohybuje na úrovni 505,6% priemeru SR. Žiaden iný kraj už nedosiahol priemer SR. Z ostatných krajov sú najvyššie hodnoty v Trnavskom kraji (91,8% priemeru SR), Košickom (59,2%) a Žilinskom (49,6%). Posledné pozície patria Prešovskému kraju (4,8%) a Banskobystrickému (20,0%).

S problematikou priamych zahraničných investícií úzko súvisí aj prístup štátu k tejto otázke v podobe investičných stimulov resp. štátnej pomoci, ktorá je uvádzaná celkovo za obdobie 2001 – 2009 (tabuľka 6).

Tab. 6: Štátna pomoc (investičné stimuly) v krajoch SR v období 2001-2009

	Štátna pomoc (investičné stimuly)			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	38,3	4,2	62,4	35,0
Trnavský	224,4	24,3	401,6	225,1
Trenčiansky	122,4	13,3	204,0	114,3
Nitriansky	103,3	11,2	146,2	81,9
Žilinský	247,0	26,8	354,9	198,9
Banskobystrický	76,3	8,3	116,6	65,4
Prešovský	16,4	1,8	20,5	11,5
Košický	93,7	10,2	121,0	67,8
SR spolu/priemer	921,9	100,0	178,4	100,0

Zdroj: Správa o čerpaní štátnej pomoci, 2010

Štátna pomoc v podobe investičných stimulov ovplyvňuje a v prípade finančných zásahov aj odmeňuje konanie investorov. Štát prostredníctvom investičných stimulov sa snaží o prítiahnutie zahraničných investorov do vybraných regiónov. Takýto prístup je však veľmi selektívny, o čom svedčí aj tabuľka 6.

V porovnaní objemu PZI a štátnej pomoci v jednotlivých krajoch je možné nájsť určité paralely a zhody. V krajoch, kde je v celkovom objeme najviac PZI (Trnavský, Žilinský) okrem Bratislavského kraja, smerovalo v období 2001-2009 aj najväčšia štátna pomoc (Žilinský – 247,0 mil. €, t.j. 26,8% zo všetkých PZI, Trnavský – 224,4 mil. €, 24,3%). Výnimkou je spomínaný Bratislavský kraj (38,3 mil. €, 4,2%), ktorý investičnou atraktivnosťou nepotrebuje ďalšie investičné stimuly a pomoc štátu. Medzi ďalšie regióny podporené štátnou pomocou patria paradoxne rozvinuté kraje západného Slovenska (Trenčiansky – 13,3% a Nitriansky – 11,2%). Na opačnom konci „záujmu“ štátu podporiť zahraničné investície sú najmenej rozvinuté kraje Banskobystrický (76,3 mil. €, 8,3%) a Prešovský (16,4 mil. €, 1,8%), pri ktorom sú investičné stimuly dokonca 2,3 násobne nižšie ako pri Bratislavskom kraji, ktorý takéto stimuly v podstate ani nepotrebuje. Ak sa tento hodnotený ukazovateľ (štátna pomoc) prepočíta na obyvateľa sú výsledky ešte diferencovanejšie. Ekonomicky vyspelé regióny západného a severozápadného Slovenska dostali za sledované obdobie 2001 – 2009 na obyvateľa najviac finančných zdrojov. Najvyššie hodnoty sú v rámci Trnavského kraja (225,1% priemeru SR), Žilinského (198,9%) a Trenčianskeho (114,3%). Pri tomto ukazovateli ešte aj Banskobystrický kraj (65,4%) má v porovnaní s Nitrianskym (81,9%) a Košickým (67,8%) dobrú pozíciu. Bohužiaľ v úplne inej a neporovnateľne horšej situácii je Prešovský kraj (11,5%). V porovnaní s Trnavským krajom je to 19,6 - krát menej, Žilinským 17,3 - krát a priemerom za SR 8,7 - krát menej.

Z týchto pre juhovýchodné Slovensko a zvlášť pre Prešovský kraj nepriaznivých hodnôt vyplývajú výrazné hendikepy. Nielenže má východné Slovensko (a zvlášť Prešovský kraj) v rámci mnohých faktorov nepriaznivú situáciu a zlú pozíciu (makropoloža, infraštruktúrna nedobudovanosť, nevýhodná ekonomická štruktúra, demografická štruktúra s vyšším podielom rómskeho obyvateľstva, depresnosť regiónov susedných štátov a pod.), ale aj aktívna politika zo strany štátu v oblasti priamych zahraničných investícií a vlastných investičných stimulov ďalej znevýhodňuje už aj tak ekonomicky poddimenzované regióny. Štát prostredníctvom svojich rozhodnutí ekonomicky posilňuje už prosperujúce regióny. Preto je potrebné si položiť otázku, či štát skutočne prostredníctvom regionálnej politiky sa snaží rozdiely medzi regiónmi vyrovnávať alebo majú hlavné slovo v rámci tejto „politiky“ lokálne záujmy a potreby. Z výsledkov vyššie uvedených hodnôt platí skôr druhá časť otázky a regionálna politika štátu v tomto zmysle vystupuje ako jeden z diferenciálnych faktorov podporujúcich nárast regionálnych disparít.

Štrukturálne fondy EÚ

Ďalším veľmi dôležitým faktorom podporujúci rozvoj regiónov sú štrukturálne fondy (ŠF). Predstavujú aktívny nástroj regionálnej politiky EÚ, na ktorú sa vynakladá viac ako tretina rozpočtu EÚ (cca 35,7%). Štrukturálne fondy napomáhajú posilňovať vzájomnú solidaritu medzi regiónmi a štátmi. Vzájomná solidarita nepomáha len prijímateľom pomoci, ale aj štátom, ktoré sú hlavnými prispievateľmi do rozpočtu Spoločenstva (napr. tým, že ich podniky profitujú z veľkých investičných projektov v slabších regiónoch). Ignorovanie rozdielov medzi regiónmi by mohlo na druhej strane viesť k ich prehľbovaniu, čo by brzdilo rozvoj EÚ ako celku. Napriek tomu, že všetky štrukturálne fondy pôsobia spoločne, každý má svoje špecifické tematické oblasti.

Príspevky do týchto fondov od začiatku 90-tych rokov 20. storočia výrazne vzrástli: z 8 mld. eur ročne v roku 1989 na 32 mld. eur v roku 1999. Pre roky 2000 až 2006 bolo na všetky štyri štrukturálne fondy vyčlenených spolu až 195 mld. eur (v cenách roku 1999), pričom nové programové obdobie 2007 – 2013 už kalkuluje s hodnotou 277,703 mld. eur.

Nárok na využívanie štrukturálnych fondov majú iba členské krajiny EÚ. Programujú sa na sedemročné obdobia (súčasnou programovacou periódou je obdobie 2007 – 2013). Slovenská republika mohla zo štrukturálnych fondov na skrátené programové obdobie (2004 – 2006) čerpať celkovo 1,01 mld. eur (v cenách roku 1999), v rokoch 2007 – 2013 je to pre ESF a ERDF 7,68 mld. eur.

Hlavnými finančnými nástrojmi európskej regionálnej politiky sú dva štrukturálne fondy:

- *Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF)*
- *Európsky sociálny fond (ESF)*

Európsky fond regionálneho rozvoja (ERDF) je štrukturálny fond Európskej únie, ktorého cieľom je posilniť hospodársku a sociálnu súdržnosť v rámci Európskej únie vyrovnávaním rozdielov v úrovni rozvoja jednotlivých regiónov, respektíve jednotlivých sociálnych skupín.

Európsky sociálny fond (ESF) je hlavným finančným nástrojom Európskej únie na podporu zamestnanosti v členských štátoch a na propagáciu hospodárskej a sociálnej

súdržnosti. Hlavným cieľom ESF je podporiť vytváranie nových a lepších pracovných miest v rámci EÚ. Za týmto účelom sa fond podieľa na financovaní národných, regionálnych a miestnych projektov, ktoré sa zameriavajú na úroveň zamestnanosti, kvalitu pracovných miest a komplexný charakter trhu práce v členských štátoch a ich regiónoch.

Využívanie štrukturálnych fondov pre jednotlivé kraje bolo a do určitej miery aj je vyrovnannejšie a vo väčšej miere spravodlivejšie ako v prípade prílevu PZI a investičných stimulov v rámci štátnej pomoci.

Čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov sa viaže k jednotlivým programovacím obdobiam. Prvé obdobie, v rámci ktorého mohlo Slovensko čerpať podporu, bolo v rokoch 2004 – 2006 (ide o skrátené obdobie, ostatné členské krajiny EÚ 2000 – 2006). Objem takto čerpaných prostriedkov približuje *tabuľka 7*.

Tab. 7: Výška prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v období 2000 - 2006

	Čerpané prostriedky zo ŠF v r. 2004 - 2006			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	89,1	8,8	147,9	78,6
Trnavský	111,9	11,0	202,1	107,4
Trenčiansky	55,9	5,5	93,1	49,5
Nitriansky	123,2	12,2	173,9	92,5
Žilinský	87,3	8,6	125,6	66,8
Banskobystrický	268,9	26,5	408,8	217,4
Prešovský	167,4	16,5	209,9	111,6
Košický	110,5	10,9	143,2	76,2
SR spolu/priemer	1014,1	100,0	1504,5	100,0

Zdroj: IMTS, stav k 28.2.2010, www.nsrsl.sk

V období 2004 – 2006 bolo v rámci Slovenska zo štrukturálnych fondov alokovaných celkovo 1014,1 mil. eur. Hlavný podiel tejto podpory smeroval do najmenej rozvinutých regiónov a to do Banskobystrického kraja (268,9 mil. eur, 26,5% všetkých prostriedkov zo ŠF) a Prešovského (167,4 mil. eur, 16,5%). Naopak najmenší podiel bol v Trenčianskom kraji (5,5%), Žilinskom (8,6%) a Bratislavskom (8,8%). Takéto rozdelenie pomoci pre regióny SR malo svoje logické opodstatnenie. Pomoc išla najmä do tých regiónov, kde bola najviac potrebná, čo je aj podstatou fungovania podpory zo štrukturálnych fondov. Objem takto čerpaných prostriedkov sa prejavil aj na ich množstve prepočítanom na obyvateľa. Najvyššie hodnoty boli v kraji Banskobystrickom (217,4% priemeru SR) a Prešovskom (111,6%). Najnižšie v ekonomicky vyspelejších regiónoch západného a severozápadného Slovenska (Trenčiansky – 49,5%, Žilinský – 66,8%, Bratislavský – 78,6%).

Situácia sa však v rámci schválených prostriedkov zo štrukturálnych fondov v období 2007 – 2013 zmenila. Mechanizmus podpory prednostne do najviac zaostalých regiónov sa oslabil. Paradoxne smeruje najväčšia podpora do viac rozvinutých regiónov (Trenčiansky – 1051,3 mil. eur, 19,6%, Žilinský kraj – 914,7 mil. eur, t.j. 17,1%) (*tabuľka 8*).

Tab. 8: Výška prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ v období 2007 - 2013

	Schválené prostriedky zo ŠF v r. 2007 - 2013			
	celkovo (mil. €)		na obyvateľa (€)	
	abs.	%	abs.	% z priemeru
Bratislavský	456,3	8,5	749,1	75,4
Trnavský	370,3	6,9	666,6	67,1
Trenčiansky	1051,3	19,6	1751,9	176,3
Nitriansky	487,6	9,1	689,8	69,4
Žilinský	914,7	17,1	1314,9	132,4
Banskobystrický	723,6	13,5	1104,6	111,2
Prešovský	752,5	14,0	939,2	94,5
Košický	606,2	11,3	783,5	78,8
SR spolu/priemer	5362,6	100,0	993,49	100,0

Zdroj: IMTS, stav k 31.7.2011, www.nsrsl.sk

Problémové regióny východného Slovenska ostávajú v tejto podpore až na 4. mieste v prípade Prešovského kraja (752,5 mil. EUR, 14,0%) resp. 6. mieste v prípade Košického (606,2 mil. EUR, 11,3%). Takto prerozdelené prostriedky ešte viac zarážajú pri ich prepočte na jedného obyvateľa. V tomto prípade je najvyššie Trenčiansky kraj (176,3% priemeru SR) a z vyspelejších regiónov mu sekunduje Žilinský (132,4%). Z regiónov, ktoré prioritne potrebujú podporu zo štrukturálnych fondov, má lepšiu pozíciu iba Banskobystrický kraj (111,2%). Opäť však bohužiaľ je potrebné konštatovať nelichotivú situáciu v Prešovskom kraji (94,5% priemeru SR) a Košickom (78,8%).

Vychádzajúc z hodnotení čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov v obdobiach 2004 – 2006 a 2007 – 2013 je záverom potrebné povedať, že prvé skrátené programovacie obdobie pre SR bolo z hľadiska prerozdelenia spravodlivejšie a viac rešpektovalo princípy, na ktorých je postavené fungovanie štrukturálnych fondov. V druhom období 2007 – 2013 sa už táto skutočnosť opomína a na prioritnú podporu najslabších a ekonomicky podrozvinutých regiónov východného Slovenska (Košický a najmä Prešovský kraj) sa akosi zabúda. Týmto regiónom sa nielenže nedostáva adekvátne podpora z prostriedkov zo štrukturálnych fondov, ale podporujú sa už prosperujúce regióny (Trenčiansky a Žilinský kraj). Preto sa podobne ako pri problematike smerovania PZI a investičných stimuloch natláča otázka o zodpovednosti regionálnej politiky SR resp., či je možné vôbec o takejto politike hovoriť. Žiaľ hodnoty pri oboch faktoroch (štrukturálnych fondoch i PZI) jednoznačne naznačujú, že prostriedky zo ŠF i PZI ešte viac polarizujú regióny Slovenska a prehľbujú regionálne rozdiely.

CELKOVÉ ZHODNOTENIE FAKTOROV

Súbor endogénnych a exogénnych faktorov vytvára pre regióny z hľadiska ich rozvoja dôležitý fyzickogeografický a socioekonomický rámec. Ten umožňuje na jednej strane využívať potenciál prostredia pre ľudskú činnosť, na strane druhej je s človekom a jeho aktivitami v neustálej interakcii. Vytvára sa tak dôležitá väzba človek – prostredie. V tomto vzťahu je potrebná nielen druhá zložka (prostredie) a jej predpoklady poskytnúť

pre život adekvátny priestor, ale aj človek so svojimi fyzickými a mentálnymi schopnosťami tieto možnosti aj racionálne využiť. Endogénne faktory vytvárajú v podobe silných stránok a exogénne v podobe príležitostí faktory rozvoja, ktoré je potrebné v čo najväčšej miere využiť pri riešení slabých stránok regiónov ako aj eliminácie externých ohrození.

V rámci endogénnych faktorov bol hodnotený primárny potenciál, územno-správne členenie, makropolohová atraktivita, charakter osídlenia, osobitosti demografických štruktúr, „veľká“ dopravná infraštruktúra, historická marginalita, ekonomická špecializácia regiónov a depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov. Medzi exogénne faktory boli zaradené PZI, štátna pomoc v podobe investičných stimulov a štrukturálne fondy.

Pre celkové zhodnotenie faktorov v podobe výslednej hodnoty za daný kraj bolo potrebné v rámci sledovaných faktorov zvoliť najviac reprezentatívny ukazovateľ príp. dva, ktoré bolo možné kvantifikovať. Z tohto pohľadu takáto kvantifikácia síce nie je vyčerpávajúca, ale umožňuje naznačiť pozíciu jednotlivých krajov v rámci hodnotenia z hľadiska jednotlivých faktorov.

Pre výsledné hodnotenie a určenie celkovej hodnoty (v podobe percentuálneho vyjadrenia) za daný kraj boli vybrané také kvantifikovateľné ukazovatele, pre ktoré platila priama úmernosť medzi dosiahnutou hodnotou (v %) a hodnotením potenciálu daného faktora. Znamená to, že čím bola vyššia percentuálna hodnota ukazovateľa, tým bol daný kraj hodnotený lepšie. Jediným faktorom, pri ktorom platila nepriama úmernosť, bola makropolohová atraktivita. V rámci tohto faktoru platila zásada, že čím je väčšia vzdialenosť od ekonomického jadra Európy, tým je ohodnotenie horšie. Nekvantifikovateľným faktorom ostal faktor osobitostí demografických štruktúr. Je síce možné ho hodnotiť v podobe podielu rómskeho obyvateľstva, pri ktorom je možné poukázať na určité súvislosti medzi týmto etnikom a jeho schopnosťami participovať a podieľať sa na rozvoji územia, avšak nie je možné jednoznačne povedať, že iba rómske obyvateľstvo je inhibítorom rozvoja v regióne. Preto je tento ukazovateľ popísaný verbálne na konci hodnotenia z dôvodu dotvorenia celkového obrazu o krajoch SR.

Pri hodnotených faktoroch boli zvolené nasledujúce ukazovatele (všetky sú pre porovnanie a výsledné hodnotenie uvádzané v %): primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu), územno-správne členenie (podiel hraníc, ktorých priebeh súhlasí s ich priebehom v predchádzajúcich členeniach), charakter osídlenia (podiel obcí nad 500 obyvateľov), „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic, v prípade Nitrianskeho a Banskobystrického kraja išlo o rýchlostné cesty, keďže v týchto krajoch nie sú diaľnice plánované, podiel dvojkoľajných tratí), historická marginalita (podiel nárastu obyvateľstva v období do roku 1950 z celkového nárastu počtu obyvateľov do roku 2001), ekonomická špecializácia (podiel hodnôt vybraných indikátorov na hodnote kraja s najvyššou hodnotou, podiel H-tech a MH-tech výroby), makropolohová atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy), depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v parite kúpnej sily na obyvateľa v eurách), priame zahraničné investície (podiel PZI kraja na celkovej hodnote PZI SR), štátna pomoc – investičné stimuly (podiel štátnej pomoci v rámci kraja na celkovej štátnej pomoci v SR) a štrukturálne fondy EÚ (podiel čerpaných prostriedkov zo ŠF v rokoch 2004 – 2006 a schválených prostriedkov zo ŠF v rokoch 2007 – 2013 v kraji na celkovom objeme v SR).

Ohodnotenie uvedených faktorov v percentuálnom vyjadrení podľa vybraných ukazovateľov pre jednotlivé kraje Slovenska uvádza *tabuľka 9*.

Tab. 9: Celkové hodnotenie (%) endogénnych a exogénnych faktorov

Kraje	Endogénne faktory – ukazovatele (%)										Exogénne – ukaz. (%)		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
BA	79	11	53	88	70	60	41	47	91	100	4	62	11
TT	87	23	48	82	100	39	44	65	40	74	24	10	9
TN	32	29	42	69	89	38	36	49	29	69	13	5	10
NT	92	65	45	73	28	17	54	43	34	82	11	4	11
ZA	21	77	34	69	36	59	27	47	32	63	27	7	15
BB	34	81	33	46	26	9	33	19	24	44	8	3	22
PO	22	54	13	44	40	9	17	29	22	36	2	1	13
KE	56	29	14	60	5	31	18	34	39	30	10	9	14
SR	53	46	35	66	49	33	34	42	39	62	12	13	13

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 1 – primárny potenciál, 2 – územno-správne členenie, 3 – charakter osídlenia, 4 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic), 5 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí), 6 – historická marginalita, 7 – ekonomická špecializácia (podiel H-tech výroby a MH-tech výroby), 8 – ekonomická špecializácia (tržby v priemysle, poľnohosp., službách a pod.), 9 – makropolohová atraktivita, 10 – depresnosť priľahlých regiónov susedných, 11 – štátna pomoc - investičné stimuly, 12 – PZI, 13 – štrukturálne fondy EÚ

Dôležitosť hodnotených faktorov v rámci ich vplyvu na rozvoj jednotlivých regiónov je odlišná. Z tohto dôvodu bola stanovená hodnoteným faktorom rôzna váha. Stanovená váha vychádzala z bodového ohodnotenia v škále 1 až 5 bodov (5 bodov najvyššia hodnota) vybranými expertmi. Prehľad dôležitosti jednotlivých faktorov podľa hodnoty ich váhy približuje nasledujúca *tabuľka 10*.

Tab. 10: Dôležitosť hodnotených faktorov jednotlivými expertmi – váha dôležitosti

Názov faktora	Hodnotenie expertov								Váha
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Primárny potenciál	2	4	5	3	4	1	2	2	23
Územno-správne členenie	2	5	2	1	3	1	2	3	19
Makropolohová atraktivita	5	5	5	5	5	5	5	4	39
Charakter osídlenia	4	4	4	4	4	4	4	3	31
Veľká dopravná infraštruktúra	5	5	5	4	5	5	5	5	39
Historická marginalita	3	3	4	3	3	2	3	3	24
Nevýhodná ekonomická špecializácia	5	5	3	4	4	3	4	2	30
Depresnosť priľahlých regiónov sused. štátov	3	3	5	2	4	2	3	3	25
Priame zahraničné investície	4	4	5	2	5	3	4	4	31
Štrukturálne fondy	3	5	5	3	4	2	3	5	30
Štátna pomoc - investičné stimuly	3	4	4	4	3	3	3	4	28

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe súčinnosti percentuálneho ohodnotenia ukazovateľov v rámci jednotlivých faktorov a stanovenej váhy bola vypočítaná výsledná hodnota endogénneho a exogénneho potenciálu pre všetky kraje Slovenska. Hodnoty pre jednotlivé kraje dokumentujú tabuľky 11a, 11b ako aj grafy 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 v prílohe.

Tab. 11a: Celkové bodové ohodnotenie endogénnych faktorov – začiatok tabuľky

Názov kraja	1		2		3		4		5		6	
	%	body	%	body	%	body	%	body	%	body	%	body
BA	79	1817	11	209	53	2067	88	2728	70	2730	60	2340
TT	87	2001	23	437	48	1872	82	2542	100	3900	39	1521
TN	32	736	29	551	42	1638	69	2139	89	3471	38	1482
NT	92	2116	65	1235	45	1755	73	2263	28	1092	17	663
ZA	21	483	77	1463	34	1326	69	2139	36	1404	59	2301
BB	34	782	81	1539	33	1287	46	1426	26	1014	9	351
PO	22	506	54	1026	13	507	44	1364	40	1560	9	351
KE	56	1288	29	551	14	546	60	1860	5	195	31	1209
SR	53	1216	46	876	35	1375	66	2058	49	1921	33	1277

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 1 – primárny potenciál, 2 – územno-správne členenie, 3 – charakter osídlenia, 4 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic), 5 – „veľká“ dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí), 6 – historická marginalita
1 – váha (23), 2 – váha (19), 3 – váha (31), 4, 5 – váha (39), 6 – váha (24)

Tab. 11b: Celkové bodové ohodnotenie endogénnych faktorov – koniec tabuľky

Názov kraja	7		8		9		10		Kraj spolu
	%	body	%	body	%	body	%	body	
BA	41	984	47	1410	91	2730	100	2500	19515
TT	44	1056	65	1950	40	1200	74	1850	18329
TN	36	864	49	1470	29	870	69	1725	14946
NT	54	1296	43	1290	34	1020	82	2050	14470
ZA	27	648	47	1410	32	960	63	1575	13709
BB	33	792	19	570	24	720	44	1100	9581
PO	17	408	29	870	22	660	36	900	8152
KE	18	432	34	1020	39	1170	30	750	9021
SR	34	810	42	1249	39	1166	62	1556	13465

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 7 – ekonomická špecializácia (podiel H-tech výroby a MH-tech výroby), 8 – ekonomická špecializácia (tržby v priemysle, poľnoh., službách a pod.), 9 – makropolitická atraktivita, 10 – depresnosť priľahlých regiónov susedných
7, 8 – váha (30), 9 – váha (39), 10 – váha (25)

Na základe získaných údajov v rámci endogénnych faktorov pre jednotlivé kraje je výsledná hodnota odzrkadlením súčinnosti jednotlivých čiastkových faktorov. Z hľadiska hodnotených endogénnych faktorov ako celku má najsilnejšiu pozíciu Bratislavský kraj (19 515 bodov), ktorého hodnota predstavuje 144,9% priemeru SR (13 465 b.). Tento kraj spoločne s Trnavským krajom (18 329 b., 136,1% priemeru SR) využívajú veľmi

vhodný primárny potenciál Podunajskej a Záhorskej nížiny, výhodnú makropolohu, vhodný charakter osídlenia, existujúcu a fungujúcu „veľkú“ dopravnú infraštruktúru v podobe dobudovanej diaľničnej siete a dvojkoľajných elektrifikovaných železničných tratí, výhodnú ekonomickú špecializáciu, ekonomicky prosperujúce prihraničné regióny susediacich krajín ako aj nižší podiel problémového rómskeho etnika.

Druhú skupinu tvoria regióny, ktorých celková hodnota v rámci endogénnych faktorov sa pohybuje na úrovni slovenského priemeru. Ide o Trenčiansky kraj (14 946 b., 110,9% priemeru SR), Nitriansky (14 470 b., 107,5%) a Žilinský (13 709 b., 101,8%). Trenčiansky a Žilinský kraj majú výrazne nižšie hodnoty v rámci primárneho potenciálu ako Bratislavský kraj a Trnavský a nižšie hodnoty sú aj pri vybavenosti veľkou dopravnou infraštruktúrou a výkonnosťou regionálnej politiky. Zároveň je však potrebné povedať, že tieto hodnoty sú nad priemerom SR. Veľkým negatívom pri Trenčianskom kraji je aj nestabilita hraníc pri jednotlivých územno-správnych členeniach.

Hlboko pod hodnotou slovenského priemeru (13 465 b.) sú kraje juhovýchodného Slovenska. Banskobystrický kraj dosiahol hodnotu 9 581 b. (71,2%), Košický 9 021 b. (67,0%) a Prešovský iba 8 152 b. (60,5%). Banskobystrický kraj a Prešovský kraj dosiahli lepšie hodnoty iba v rámci ukazovateľa stability územno-správneho členenia, ktorá súvisí s charakterom ich prírodných hraníc. Tie tvorili základ stability hraníciam v rôznych územno-správnych systémoch. Košický kraj má vyššie hodnoty v rámci primárneho potenciálu. Pre všetky tri kraje a zvlášť pre Prešovský platí, že hodnoty ukazovateľov pri ostatných faktoroch sú výrazne nižšie ako pri krajoch v západnej časti krajiny.

Tab. 12: Celkové bodové ohodnotenie exogénnych faktorov

Názov kraja	11		12		13		Kraj Spolu
	%	body	%	body	%	body	
BA	4	124	62	1860	11	308	2292
TT	24	744	10	300	9	252	1296
TN	13	403	5	150	10	280	833
NT	11	341	4	120	11	308	769
ZA	27	837	7	210	15	420	1467
BB	8	248	3	90	22	616	954
PO	2	62	1	30	13	364	456
KE	10	310	9	270	14	392	972
SR	12	384	13	379	13	368	1130

Zdroj: vlastné spracovanie

Vysvetlivky: 11 – štátna pomoc - investičné stimuly, 12 – PZI, 13 – štrukturálne fondy EÚ

1 – váha (28), 2 – váha (31), 3 – váha (30)

V rámci hodnotenia exogénnych faktorov výraznejšie vystupujú Bratislavský kraj s hodnotou 2 292 bodov (202,8% priemeru SR), Žilinský 1 467 b. (129,8%) a Trnavský 1 296 b. (114,7%). Príčinu sú však odlišné. Kým v Bratislavskom kraji hrajú hlavnú úlohu priame zahraničné investície (67,7% všetkých PZI v rámci SR), pri Žilinskom a Trnavskom kraji ide najmä o štátnu pomoc, resp. investičné stimuly (spolu sa tieto kraje na nej podieľali až 51%), čo súvisí najmä s lokalizáciou strategických podnikov v týchto krajoch (Žilinský kraj – KIA motors, Trnavský – Peugeot/Citroën).

Na opačnom konci sa nachádza ekonomicky najslabší Prešovský kraj – 456 b. (40,4%), ktorý by práve prostredníctvom uvedených exogénnych faktorov (štátnej pomoci a investičných stimulov v podobe PZI) potreboval najväčšiu pomoc pre naštartovanie regionálnej ekonomiky. Ďalšie tradične slabšie regióny ako Banskobystrický kraj a Košický kraj získali lepšiu pozíciu vďaka vyšším PZI (Košický) a štrukturálnym fondom EÚ (Banskobystrický). V tomto smere je na mieste otázka, či regionálna politika SR prostredníctvom usmerňovania exogénnych faktorov pomáha rozvoju regiónov a vyrovnávaniu regionálnych rozdielov alebo naopak prispieva k ich prehľbovaniu. Z uvedeného prehľadu má trend skôr regionálne nerovnosti prehľbovať.

VÝVOJ REGIONÁLNYCH DISPARÍT NA SLOVENSKU

V prvej časti práce boli zhodnotené faktory endogénnej i exogénnej povahy vplývajúce na regionálny rozvoj a regionálne nerovnosti. Samotné faktory indikovali nerovnomerné postavenie jednotlivých krajov SR a ich rôzne možnosti a predispozície pre ďalší rozvoj. Celkové zhodnotenie týchto faktorov poukázalo na prehľbovanie rozdielov medzi regiónmi a narastajúcu dichotómiu severozápadného a juhovýchodného Slovenska. V tejto druhej časti príspevku bude pozornosť venovaná na zhodnotenie intenzity načrtnutého trendu prehľbovania regionálnych disparít.

Pri hodnotení regionálnych nerovností je potrebné vyriešiť niekoľko metodických problémov. Je potrebné definovať observačnú úroveň hodnotiacich územných jednotiek, výber adekvátnych ukazovateľov pre hodnotenie regionálnych disparít ako aj výber vhodných štatistických nástrojov na ich meranie.

Prvým problémom je stanovenie hierarchickej úrovne hodnotiacich jednotiek. Platí tu pravidlo, že čím je nižšia observačná úroveň hodnotených územných jednotiek, tým narastá problém s dostupnosťou a relevantnosťou sledovaných dát ako aj časovým radom ich sledovania. V tejto súvislosti bola za komparačnú úroveň zvolená úroveň regionálna. Na tejto úrovni sa však nachádzajú dve resp. tri úrovne štatistických nomenklatúrnych jednotiek NUTS a to úroveň NUTS II (Bratislavský kraj, Západné Slovensko, Stredné Slovensko a Východné Slovensko), NUTS III (kraje SR) a do určitej miery aj NUTS IV (bývalé okresy SR). Z týchto troch členení bolo potrebné vybrať najvhodnejšiu observačnú úroveň a teda aj sledované jednotky. Na základe porovnania bola vybraná úroveň NUTS III – kraje SR, ktorá oproti ostatným dvom poskytuje niekoľko výhod:

- *štatistické* – na úrovni krajov sa sleduje a vyhodnocuje najviac regionálnych štatistických ukazovateľov ako aj podkladových informácií využiteľných pri hodnotení a meraní regionálnych nerovností
- *komparačné* – vo viacerých i negeograficky orientovaných výskumoch sa regionálne nerovnosti sledujú a hodnotia často krátko práve na tejto hierarchickej úrovni
- *programové* – základné rozvojové dokumenty na regionálnej úrovni sa viažu k úrovni krajov (Územný plán VÚC, Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja kraja), čo vyplýva z existencie vyšších územných celkov, ktoré sú totožné s úrovňou krajov
- *štatisticko-porovnávacie* – táto úroveň je na rozdiel od úrovne NUTS IV akceptovaná v medziregionálnych porovnostiach v rámci jednotlivých štátov Európskej Únie

Hodnotiacia úroveň NUTS III má aj svoje nedostatky a obmedzenia. Matlovič, Matlovičová (2010) uvádzajú nasledujúce problémy:

- *vysoká vnútorná heterogenita regiónov* – táto skutočnosť vo veľkej miere ovplyvňuje možnosti vzájomnej komparácie jednotlivých regiónov. Súčasné územno-správne členenie vychádzalo z potrieb kreovania regionálnej úrovne verejnej správy, avšak nerešpektovalo a porušilo niekoľko zásad. Hranice NUTS III v mnohých prípadoch nekorešpondujú s prirodzenými a historickými hranicami regiónov, pričom aj vo vnútri jednotlivých územno-správnych celkov sa nachádzajú výrazne ekonomicky a sociálne odlišné regióny na rôznom stupni rozvoja.
- *efekt hlavného mesta* – ide o nadhodnotenie ukazovateľov v regióne hlavného mesta. SR podobne ako aj niektoré iné krajiny (napr. Česká republika, Rumunsko, Švédsko, Rakúsko a pod.) majú pre hlavné mesto krajiny osobitne vyčlenený región. V prípade Bratislavského kraja žije až 84,1% obyvateľov v mestách a 71,5% v hlavnom meste Bratislave. Význam hlavného mesta je nielen v rámci administratívnych funkcií a veľkosti, ale aj zo schopnosti prijímať progresívne ekonomické aktivity terciéru a kvartéru. Na viac je hlavné mesto sídlom väčšiny strategických podnikov a subjektov, ktoré tu majú svoje centrály a tu i vykazujú svoje ekonomické výsledky, no výrobné kapacity sú často krát lokalizované v iných regiónoch.
- *efekt dochádzky za prácou* – s týmto efektom sa spája nadhodnotenie regionálneho HDP v regiónoch s centrami medziregionálnej dochádzky a podhodnotenie v oblastiach medziregionálnej odchádzky za prácou. Ide najmä o prepojenie prevažne odchádzkových regiónov východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) a dochádzkových regiónov severozápadného Slovenska.

Ďalším dôležitým krokom je výber adekvátnych ukazovateľov. Pri selekcii vhodných ukazovateľov sa ako limitujúci faktor javí obmedzená dostupnosť vhodných dát. Mnohé dáta sa systematicky nesledujú resp. nie sú k dispozícii za regionálne jednotky. Ďalší problém je meniaci sa metodika konštrukcie niektorých ukazovateľov, čo znižuje ich aplikabilitu v časových komparatívnych analýzach. Do hodnotenia regionálnych nerovností vstupuje mnoho ukazovateľov, ktoré sú svojim charakterom a váhou navzájom odlišné. Ich výber a kombinácia závisí od uhla pohľadu na sledovanú problematiku (na iné ukazovatele sa zameriava geograf, na iné ekonóm a iné sociológ) ako aj od charakteru výskumu a hierarchickej úrovne. Z hľadiska objektívnosti dosiahnutých výsledkov je preto potrebný prierez celým spektrom ukazovateľov tak v oblasti všeobecno-geografickej, demografickej, sociálnej, ekonomickej i environmentálnej (Matlovič, Klamár, Matlovičová, 2008).

Vychádzajúc z uvedených skutočností bol vybraný súbor 15 hodnotiacich ukazovateľov, ktorých výber súvisel jednak s mierou ich výpovednej hodnoty ako aj možnosti získať potrebné podkladové informácie v adekvátnom chronologickom rade 2001 – 2008. Súbor hodnotiacich ukazovateľov tvorili nasledujúce indikátory: hrubá miera natality, priemerná mesačná mzda zamestnanca, mesačné náklady práce zamestnanca, miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, čisté mesačné príjmy domácností na osobu, čisté mesačné výdavky domácností na osobu, dokončené byty na 1000 obyvateľov, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce zamestnanca v priemysle, produktivita práce

zamestnanca v stavebníctve, podiel krajov na stave priamych zahraničných investícií, vývoj priamych zahraničných investícií na obyvateľa, počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov a počet živnostníkov na 1000 obyvateľov.

Po stanovení observačných jednotiek a selekcii hodnotiacich ukazovateľov nasleduje výber štatistických nástrojov a mier na meranie disparít. Patria k nim smerodajná (štandardná) odchýlka, variačný koeficient, Giniho koeficient, Theilov index, Atkinsonove indexy a fuzzy c zhuková analýza (Štika 2004). Medzi najčastejšie a najviac využívané miery patria variačný koeficient a Giniho koeficient, ktoré boli v práci aj využité.

Variačný koeficient VK predstavuje vhodný nástroj pre komparatívne analýzy a je relatívnou mierou disperzie odvodenou od smerodajnej odchýlky σ (podiel smerodajnej odchýlky a priemeru)

$$K = \frac{\sigma}{\bar{x}} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}}{\bar{x}}$$

Variačný koeficient umožňuje vzájomné porovnávanie variability premenných s odlišnými hodnotami (očisťujúc štandardnú odchýlku o výšku priemernej hodnoty).

Druhou významnou štatistickou mierou je Giniho koeficient koncentrácie IG , ktorý vznikol ako nástroj na meranie dôchodkovej nerovnosti. Pohybuje sa v rozmedzí od 0 (absolútna rovnosť) po 1 (absolútna nerovnosť). Predstavuje dvojnásobok plochy medzi ideálnou krivkou (lína absolútnej rovnosti) a skutočnou Lorenzovou krivkou.

$$IG = \frac{1}{2n^2 \bar{x}} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n (x_i - x_j), \text{ kde}$$

n je celkový počet observačných (územných) jednotiek, x_i je hodnota sledovaného ukazovateľa v i -tej územnej jednotke, x_j je hodnota sledovaného ukazovateľa v j -tej územnej jednotke a $\bar{x}$ je aritmetický priemer sledovaného ukazovateľa x .

Výber oboch štatistických mier (Giniho koeficientu i variačného koeficientu) na meranie regionálnych nerovností a komparácia ich výsledkov zaručí, že analyzovaný trend regionálnych disparít je reálny a odpovedá skutočnému stavu ich vývoja na Slovensku.

Prvým z porovnávaných koeficientov bol Giniho koeficient, v rámci ktorého sa pre každý kalendárny rok v období 2001 – 2008 jasne vyprofilovali ukazovatele, ktoré počas celého obdobia zaznamenávali najväčšiu mieru disparít. Ide najmä o ukazovatele – podiel krajov na stave PZI ($IG = 0,6446$), vývoj PZI na obyvateľa ($0,6562$) a dokončené byty na 1000 obyvateľov ($0,3416$). Príčinou týchto veľkých nerovností je Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava. Pri prvom ukazovateli – podiel krajov na stave PZI, bol podiel Bratislavského kraja na celkových PZI na Slovensku v roku 2008 až 67,7%. Naopak najzaostalejšie kraje ako Prešovský a Banskobystrický mali podiel iba 0,9% resp. 1,9%. Ak sa tieto podiely prepočítali na počet obyvateľov, bola priemerná hodnota za celé

hodnotené obdobie v Bratislavskom kraji na úrovni 2615,1 EUR a v Prešovskom iba 18,6 EUR. Pri počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov opäť dominoval Bratislavský kraj (9,06 bytov na 1000 obyv.), ku ktorému sa pridal aj rýchlo sa rozvíjajúci Trnavský kraj (4,9). Najmenej dokončených bytov bolo zaznamenané v Banskobystrickom kraji (1,53) a Košickom (1,64). Najmenšie disparity boli zaznamenané pri ukazovateľoch miera zamestnanosti (IG – 0,0501), čisté mesačné príjmy na osobu v domácnosti (0,0579) a čisté mesačné výdavky na osobu (0,0596). Aj pri týchto ukazovateľoch vykazoval najvyššie hodnoty Bratislavský kraj a najnižšie Prešovský a Banskobystrický, ale rozdiely medzi regiónmi boli oveľa nižšie ako pri prvej skupine.

Vývoj Giniho koeficientu pri jednotlivých ukazovateľoch počas celého sledovaného obdobia dokumentuje nasledujúca *tabuľka 13* a prehľadne znázorňuje *graf 7*, ktorý pre lepšiu čitateľnosť znázorňuje iba roky 2001 a 2008, pričom chýbajúce hodnoty za ukazovatele tvorba HDP na obyvateľa, podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa sú z dôvodu ich štatistickej absencie za posledný hodnotený rok 2008 nahradené výsledkami z roku 2007.

Tab. 13: Vývoj hodnôt Giniho koeficientu rokoch 2001 – 2008

Ukazovateľ (pre IG)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	0,0897	0,0916	0,0831	0,0776	0,0566	0,0688	0,0677	0,0661
Priemerná mesačná mzda	0,0726	0,0723	0,0766	0,0788	0,0852	0,0849	0,0834	0,0794
Mesačné náklady na zamestnanca	0,0726	0,0621	0,0646	0,0906	0,0610	0,0788	0,0740	0,0710
Miera zamestnanosti	0,0503	0,0531	0,0531	0,0580	0,0622	0,0550	0,0524	0,0501
Miera nezamestnanosti	0,1857	0,2006	0,2318	0,2331	0,2612	0,2778	0,2995	0,3012
Čisté mesačné príjmy na osobu	0,0452	0,0457	0,0493	0,0607	0,0601	0,0570	0,0502	0,0579
Čisté mesačné výdavky na osobu	0,0438	0,0412	0,0444	0,0723	0,0585	0,0450	0,0566	0,0596
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	0,1764	0,1956	0,1976	0,2737	0,3408	0,3441	0,3737	0,3416
Tvorba HDP na obyvateľa	0,1974	0,1986	0,2005	0,1981	0,2274	0,1874	0,2334	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	0,2259	0,2382	0,3016	0,2890	0,2770	0,3244	0,2981	0,2900
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	0,1195	0,1268	0,1215	0,1310	0,1524	0,1513	0,1474	0,1334
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	0,6149	0,6592	0,6376	0,6281	0,6150	0,6175	0,6436	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	0,5824	0,8274	0,7656	0,6296	0,5247	0,7344	0,6562	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	0,2508	0,2360	0,2436	0,2391	0,2388	0,2407	0,2441	0,2487
Živnostníci na 1000 obyvateľov	0,1250	0,1117	0,1077	0,1110	0,1073	0,0981	0,0942	0,0917

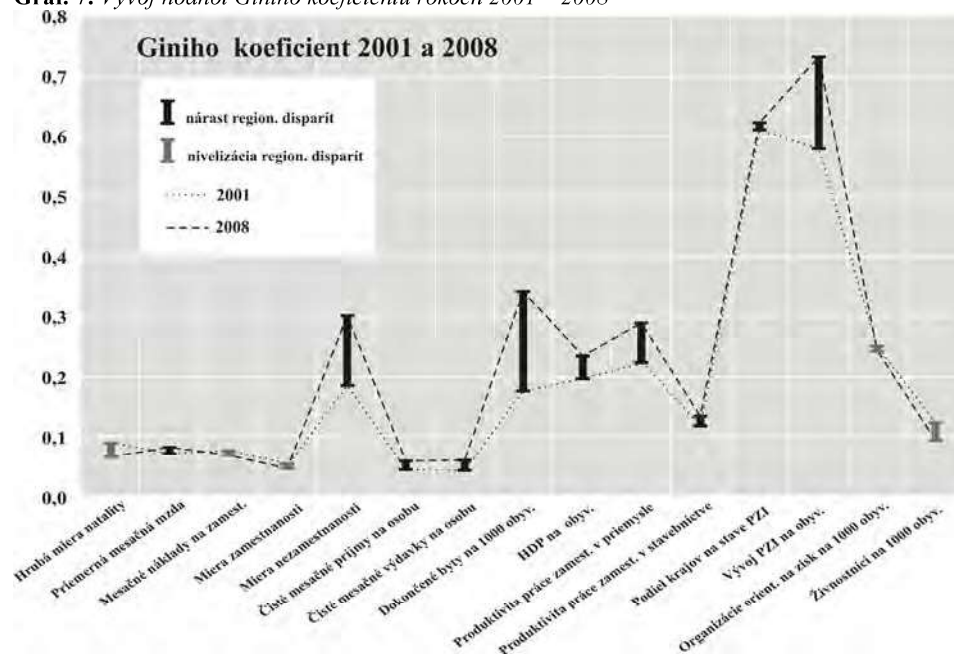
0,6149 hodnoty ukazovateľov s najvyššími disparitami

0,0585 hodnoty ukazovateľov s najnižšími disparitami

Zdroj: vlastné spracovanie

Naznačené vývojové trendy regionálnych nerovností v rámci hodnotených ukazovateľov potvrdil aj variačný koeficient. Aj v rámci neho sa za ukazovatele s najväčšou mierou disparít ukázali – podiel krajov na stave PZI (VK – 1,80), vývoj PZI na obyvateľa (1,85) a počet dokončených bytov na 1000 obyvateľov (0,77). Naopak najnižšie disparity boli opäť zaznamenané pri miere zamestnanosti (0,10), čistých mesačných príjmoch na osobu v domácnosti (0,13) a čistých mesačných výdavkoch na osobu v domácnosti (0,13). Vývoj hodnôt variačného koeficientu za celé obdobie približuje *tabuľka 14* a hraničné roky 2001 a 2008 dokumentuje *graf 8*.

Graf. 7: Vývoj hodnôt Giniho koeficientu rokoch 2001 – 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.13

Tab. 14: Vývoj hodnôt variačného koeficientu rokoch 2001 – 2008

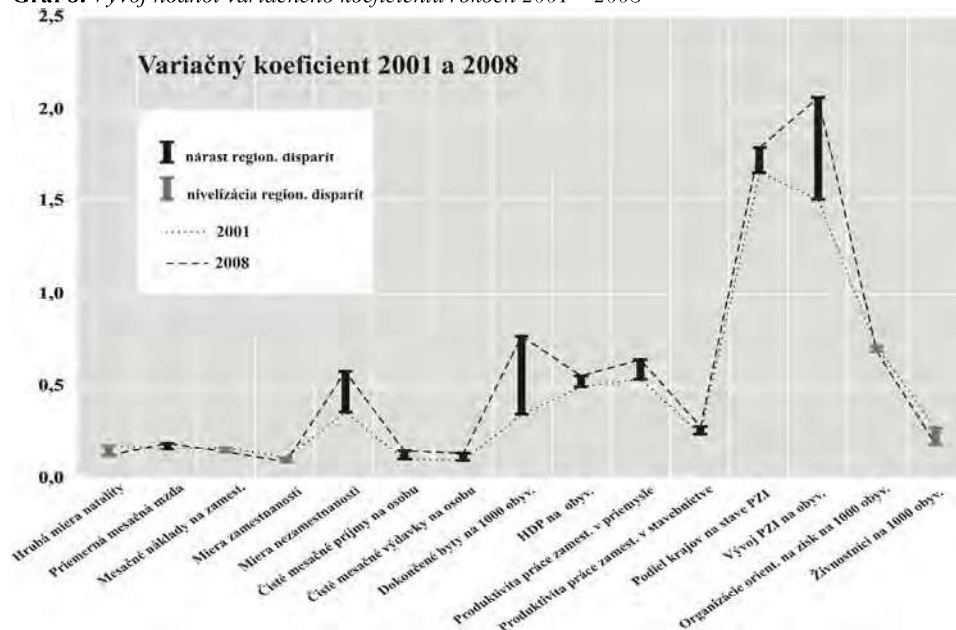
Ukazovateľ (pre VK)	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	0,18	0,18	0,16	0,15	0,11	0,13	0,13	0,13
Priemerná mesačná mzda	0,17	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,19	0,18
Mesačné náklady na zamestnanca	0,16	0,15	0,15	0,20	0,13	0,17	0,15	0,15
Miera zamestnanosti	0,10	0,10	0,10	0,11	0,12	0,10	0,10	0,10
Miera nezamestnanosti	0,36	0,39	0,44	0,44	0,49	0,53	0,57	0,58
Čisté mesačné príjmy na osobu	0,11	0,11	0,11	0,16	0,13	0,14	0,11	0,13
Čisté mesačné výdavky na osobu	0,11	0,10	0,10	0,15	0,13	0,10	0,14	0,13
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	0,35	0,39	0,39	0,58	0,74	0,73	0,85	0,77
Tvorba HDP na obyvateľa	0,50	0,52	0,51	0,50	0,57	0,46	0,55	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	0,53	0,55	0,76	0,69	0,63	0,74	0,64	0,65
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	0,25	0,24	0,24	0,26	0,30	0,30	0,28	0,28
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	1,65	1,90	1,83	1,80	1,75	1,76	1,80	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	1,50	2,56	2,18	1,59	1,07	2,06	1,85	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	0,70	0,65	0,69	0,66	0,67	0,68	0,69	0,70
Živnostníci na 1000 obyvateľov	0,28	0,23	0,22	0,23	0,22	0,19	0,19	0,18

1,65 hodnoty ukazovateľov s najvyššími disparitami

0,11 hodnoty ukazovateľov s najnižšími disparitami

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 8: Vývoj hodnôt variačného koeficientu rokoch 2001 – 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.14

V nasledujúcom kroku boli porovnávané hodnoty oboch hodnotiacich koeficientov pre jednotlivé ukazovatele za všetky roky v sledovanom období. Boli pritom využité reťazové indexy s percentuálnym ohodnotením ich zmien. Ak došlo k nárastu regionálnej disparity v rámci daného ukazovateľa, v tabuľke sa to prejavilo kladnými hodnotami a označením bielou číslicou na tmavom poli. Keď však bola zaznamenaná nivelizácia disparit, číselná hodnota bola označená záporným znamienkom a čiernou farbou na svetlom poli.

Tab. 15: Vývoj regionálnych disparit podľa Giniho koeficientu (2001 – 2008)

Ukazovateľ (pre IG)	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2001/2008*
Hrubá miera natality	2,12	-9,28	-6,62	-27,06	21,55	-1,67	-2,29	-26,31
Priemerná mesačná mzda	-0,41	5,95	2,87	8,12	-0,35	-1,77	-4,85	9,23
Mesačné náklady na zamestnanca	-14,46	4,03	39,55	-32,67	29,18	-6,04	-4,08	-2,20
Miera zamestnanosti	5,57	1,32	9,23	7,24	-11,58	-4,74	-4,38	-0,60
Miera nezamestnanosti	8,02	15,55	0,56	12,05	6,36	7,81	0,57	62,20
Čisté mesačné príjmy na osobu	1,11	7,88	23,12	-0,99	-5,16	-11,84	15,26	28,10
Čisté mesačné výdavky na osobu	-5,94	7,77	55,84	-19,09	-23,08	25,82	5,29	36,07
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	10,88	1,02	38,51	24,52	0,97	8,60	-8,60	93,59
Tvorba HDP na obyvateľa	0,61	0,96	-1,20	14,79	0,66	1,98	-	18,24
Produktivita práce zamestn. v priemysle	5,44	26,62	-4,18	-4,15	17,11	-8,11	-2,72	28,38
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	6,11	-4,18	7,82	16,34	-0,72	-2,58	-9,47	11,63
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	7,20	-3,28	-1,49	-2,09	0,41	0,55	-	0,96
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	-42,07	-7,47	-17,76	-16,66	39,97	-0,26	-	25,76
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	-5,90	3,22	-1,85	-0,13	0,80	1,41	1,88	-0,84
Živnostníci na 1000 obyvateľov	-10,64	-3,58	3,06	-3,33	-8,57	-3,98	-2,65	-26,64
Podiel ukazovateľov s nárastom disparit (%)	66,6	66,6	60,0	40,0	60,0	40,0	33,3	66,6

* hodnota za rok 2007

10,88 nárast regionálnej disparity (%)

-6,04 nivelizácia regionálnej disparity (%)

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe analýzy výsledkov reťazových indexov je možné pri Giniho koeficiente identifikovať za celé obdobie nárast regionálnych disparít v 10 z 15 ukazovateľov (66,6%). Tento podiel je zapríčinený najmä nárastom disparít v období 2001 – 2006 (prehĺbenie disparít pri viac ako 2/3 ukazovateľov), pričom obdobie posledných dvoch rokov (2007, 2008) poukazuje skôr na postupné spomaľovanie nárastu až začínajúcu nivelizáciu (nárast iba pri 40,0 resp. 33,3% ukazovateľov).

Tab. 16: Vývoj regionálnych disparít podľa variačného koeficientu (2001 – 2008)

Ukazovateľ (pre VK)	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2001/2008*
Hrubá miera natality	1,36	-8,78	-7,54	-26,33	21,15	-3,27	-3,00	-28,40
Priemerná mesačná mzda	-2,33	4,30	4,01	6,27	-1,35	-2,31	-2,85	5,42
Mesačné náklady na zamestnanca	-8,75	2,04	34,20	-33,43	23,88	-9,40	0,13	-6,52
Miera zamestnanosti	0,10	1,27	8,03	6,36	-12,38	-3,75	-4,40	-6,08
Miera nezamestnanosti	7,44	14,26	-0,20	11,31	6,49	8,99	1,51	60,68
Čisté mesačné príjmy na osobu	-2,92	-0,27	47,85	-20,14	6,26	-16,81	17,41	18,63
Čisté mesačné výdavky na osobu	-9,74	-0,90	60,33	-18,55	-17,35	30,75	-4,96	19,98
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	11,66	-0,67	50,01	28,08	-1,72	16,46	-9,94	119,69
Tvorba HDP na obyvateľa	2,24	-1,01	-1,04	12,73	-19,56	20,44	-	9,39
Produktivita práce zamestn. v priemysle	2,62	37,04	-8,43	-9,53	17,92	-13,90	1,24	19,75
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	-3,32	-1,82	8,26	15,81	-0,24	-4,15	-2,85	10,56
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	14,97	-3,91	-1,35	-2,75	0,58	1,79	-	8,51
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	70,61	-14,52	-27,13	-32,87	91,88	0,27	-	37,26
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	-6,73	6,41	-4,89	1,15	1,71	1,99	1,27	0,30
Živnostníci na 1000 obyvateľov	-17,80	-3,73	3,11	-4,98	-12,56	-0,21	-5,06	-35,78
Podiel ukazovateľov s nárastom disparít (%)	53,3	40,0	53,3	46,6	53,3	46,6	41,7	73,3

* hodnota za rok 2007

11,66 nárast regionálnej disparity (%)

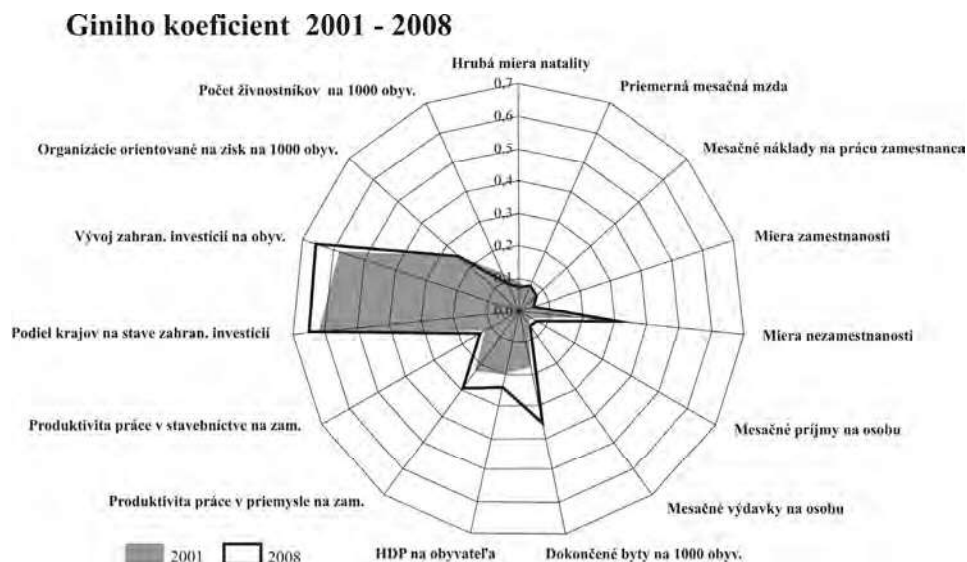
-3,75 nivelizácia regionálnej disparity (%)

Zdroj: vlastné spracovanie

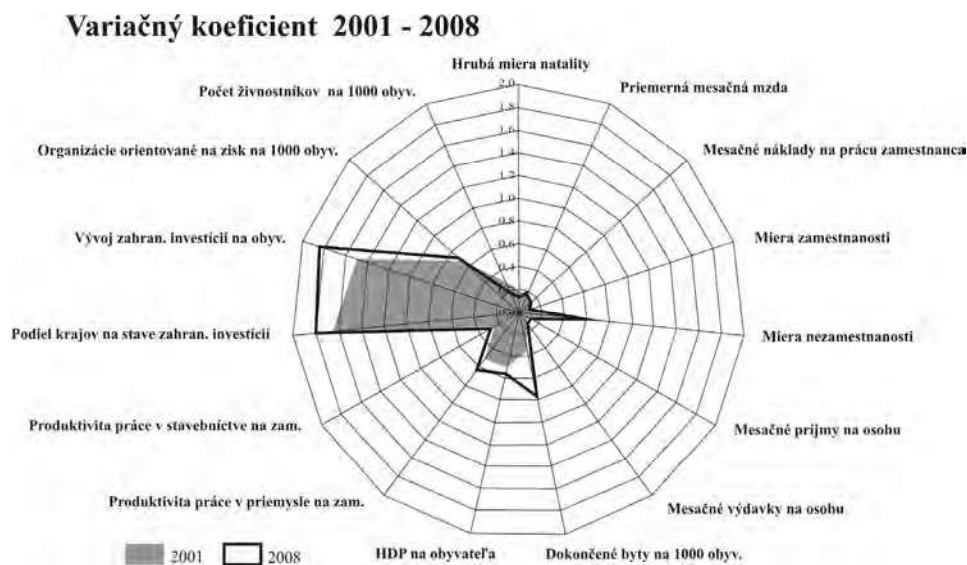
Aj variačný koeficient potvrdil celkový nárast regionálnych disparít pri 11 z 15 ukazovateľov (73,3%), no reťazové indexy v období 2001 – 2006 nepreukázali až taký výrazný nárast disparít oproti posledným dvom sledovaným rokom. V tomto prípade je nárast regionálnych disparít v rámci celého obdobia vyrovnanější.

Pri Giniho ako aj variačnom koeficiente je rovnako badateľný najvyšší nárast regionálnych disparít pri ukazovateľoch dokončené byty na 1000 obyvateľov (IG nárast o 93,59%, VK o 119,69%) a miera nezamestnanosti (IG nárast o 62,20%, VK o 60,68%). Nivelizácia regionálnych nerovností sa prejavila najmä pri počte živnostníkov na 1000 obyvateľov (IG pokles o 26,64%, VK o 35,78%) a hrubej miere natality (IG pokles o 26,31%, VK o 28,40%).

Z hľadiska prehľadnejšieho znázornenia veľkosti zmien regionálnych nerovností s využitím Giniho a variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008 (začiatok a koniec sledovaného obdobia) boli zvolené sieťové grafy 9, 10. Chýbajúce hodnoty za ukazovatele tvorba HDP na obyvateľa, podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa sú z dôvodu ich štatistickej absencie za posledný hodnotený rok 2008 nahradené údajmi z roku 2007.

Graf 9: Porovnanie Giniho koeficientu v rokoch 2001 a 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.13

Graf 10: Porovnanie variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008

Zdroj: vlastné spracovanie podľa tab.14

Pri obidvoch *grafoch 9, 10* znázorňujúcich regionálne disparity vyjadrené prostredníctvom Giniho a variačného koeficientu v rokoch 2001 a 2008 sa zreteľne v súlade s vyššie uvedeným textom ukázal nárast regionálnych nerovností medzi regiónmi Slovenska.

Pri celkovom pohľade na veľkosť regionálnych nerovností ako aj ich vývoj a tendencie za sledované obdobie je možné identifikovať niekoľko príčin.

Najlepšie prírodné predpoklady pre rozvoj majú regióny západného a juhozápadného Slovenska ležiace na Podunajskej a Záhorskej nížine a čiastočne aj regióny juhovýchodného Slovenska na Východoslovenskej nížine a v Juhoslovenskej kotline. Regióny v západnej časti Slovenska majú okrem spomínaných prírodných predpokladov aj výhodnú makroekonomickú polohu vo vzťahu k hlavným ekonomickým rozvojovým jadram západnej Európy. V tejto vyspelej časti Slovenska sa nachádza hlavné mesto Bratislava, ktoré spoločne s Viedňou, Budapešťou a Brnom tvoria významné nové rozvojové ekonomické jadro v bývalom východnom bloku. Bratislavský kraj spoločne s Trnavským tvoria základ prosperujúceho regiónu Slovenska, čo sa prejavilo voči stagnujúcemu juhovýchodu krajiny nárastom nerovností v ekonomickej oblasti. Výrazné disparity sa preto prejavili pri ukazovateľoch ako počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov a produktivita práce zamestnanca v priemysle. Uvedené hospodárske výsledky sa potom následne premietli do pomerne výrazných disparít v tvorbe HDP na obyvateľa. Odzrkadlením vývoja ekonomických ukazovateľov sú dopady v socioekonomickej oblasti v podobe nárastu medziregionálnych rozdielov v oblasti nezamestnanosti. V súlade s touto problematikou a rastom ekonomickej prosperity v rozvinutých regiónoch je aj problematika počtu dokončených bytov na 1000 obyvateľov. Tu je zaznamenaný výrazný nárast disparít v Bratislavskom a Trnavskom kraji oproti ostatným regiónom Slovenska.

Positívne ekonomické výsledky v západnej a severozápadnej časti Slovenska na viac stimulujú orientáciu zahraničných investícií práve do týchto oblastí. Ukazovatele ako podiel krajov na stave PZI a vývoj PZI na obyvateľa hovoria jasne v prospech ekonomicky najrozvinutejších regiónov SR, čo ešte viac prehľbuje existujúce nerovnosti.

Opačný trend vývoja regionálnych nerovností, t.j. vyrovnávanie resp. nivelizácia bol výraznejšie zaznamenaný pri dvoch hodnotiacich ukazovateľoch – počet živnostníkov na 1000 obyvateľov a hrubá miera natality. V prvom prípade je naznačený trend možné dať do súvislosti so slabšou ekonomickou situáciou na juhovýchode Slovenska. V tejto časti je zaznamenaná vyššia miera nezamestnanosti a ak aj má obyvateľstvo možnosť zamestnať sa, ide skôr o vzťah v podobe realizácie danej činnosti formou fakturácie. Týmto úkonom zamestnávateľovi odpadá povinnosť platiť odvody za zamestnanca, ktorý si tým pádom musí založiť živnosť o odvádzať povinné odvody sám. Nivelizácia v rámci druhého ukazovateľa (miera natality) je spojená na jednej strane s relatívne vysokou natalitou v rámci regiónov východného Slovenska (vyššia religiozita obyvateľstva, vyšší podiel rómskeho etnika), na strane druhej však ako uvádza Matlovič (2003), ide zároveň o migračne najstratovejšie regióny. Nižšie hodnoty miery natality vo vyspelejších západných regiónoch SR sú tak kompenzované uvedenou mechanickou imigráciou.

Podľa vyššie uvedených hodnotení sa na regionálnych disparitách a ich veľkosti podieľa najmä Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava, hoci nemalý podiel na regionálnych nerovnostiach majú aj kraje v zázemí Bratislavy a to Trnavský, Trenčiansky a osobitne aj Žilinský. Preto sa situácia pri hodnotených ukazovateľoch bude javiť v inom svetle, ak sa z hodnotenia vylúči Bratislavský kraj ako kraj so špecifickým postavením, kde až 71,5% obyvateľov kraja žije v hlavnom meste Bratislava, čo výraznou mierou ovplyvňuje hodnoty jednotlivých ukazovateľov v podobe ich nadhodnotenia. Ide jednak o efekt dochádzky za prácou (nahodnotenie regionálneho HDP ako regiónu medziregio-

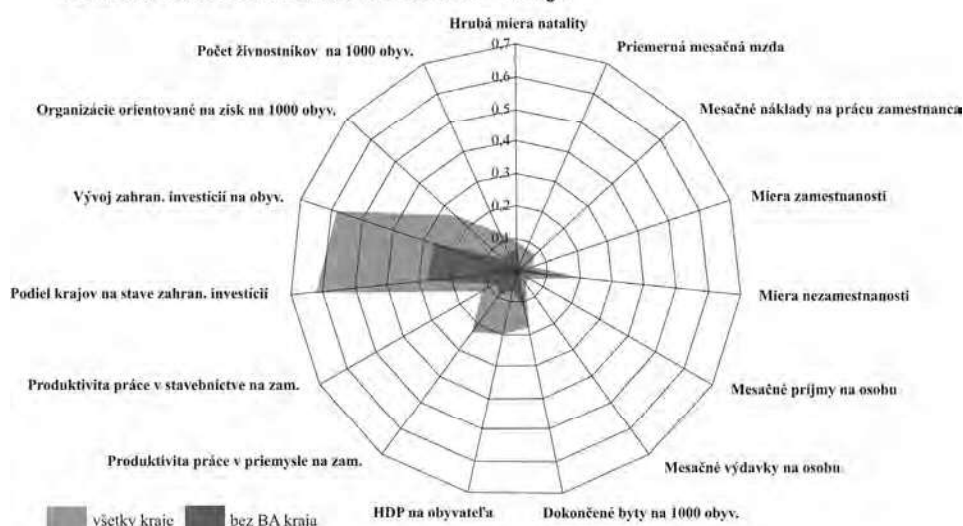
nálnej dochádzky a podhodnotenie v oblastiach medziregionálnej odchádzky za prácou) ako aj lokalizácie riadiacich centrál strategických podnikov, čo súvisí s ich daňovými povinnosťami.

Niektoré krajiny Európskej Únie ako napr. Česká republika, Rumunsko, Veľká Británia, Nemecko, Švédsko, Španielsko, Rakúsko a Portugalsko majú podobne ako SR úzko vymedzenú územnú jednotku hlavného mesta v podobe úrovne NUTS II. Uvedený efekt hlavného mesta sa prejavil výrazne pri Slovenskej republike, Českej republike a Rumunsku, čo je možné dať do súvislosti s faktom, že čím je krajina ekonomicky slabšia resp. prešla dôležitým politickým a následne ekonomickým transformačným procesom, sú regionálne rozdiely výraznejšie a viditeľnejšie sa prejavuje hospodársky rast i sociálna prosperita hlavného mesta (ktoré predstavuje pre danú krajinu vstupnú bránu pre komunikáciu s inými štátmi i pre investičné aktivity zahraničných spoločností) oproti ostatným regiónom. Pri vzájomnom porovnávaní má Slovenska republika spoločne s Českou republikou z pomedzi krajín EÚ najvyššie regionálne nerovnosti. Na strane druhej je však potrebné dodať, že zároveň ich hlavné mestá Bratislava a Praha, ktoré výraznou mierou prispievajú k existencii regionálnych disparít, sú lokalizáciou významných zahraničných investícií a v rámci východnej Európy sa postupne stávajú jadrami ekonomicky prosperujúcich regiónov.

Skutočnosť, že Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava má výrazný podiel na stave regionálnych disparít potvrdzujú *grafy 11, 12, 13, 14* hodnotiace Giniho a variačný koeficient regiónov SR s Bratislavským krajom aj bez neho v rokoch 2001 a 2008. Pre znázornenie rozdielov boli využité sieťové grafy, pričom hodnoty Giniho a variačného koeficientu za všetkých osem krajov SR boli označené v grafoch plochou svetlosivej farby, hodnoty Giniho a variačného koeficienta za sedem krajov bez Bratislavského predstavovala plocha tmavosivej farby.

Graf 11:

Giniho koeficient 2001 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

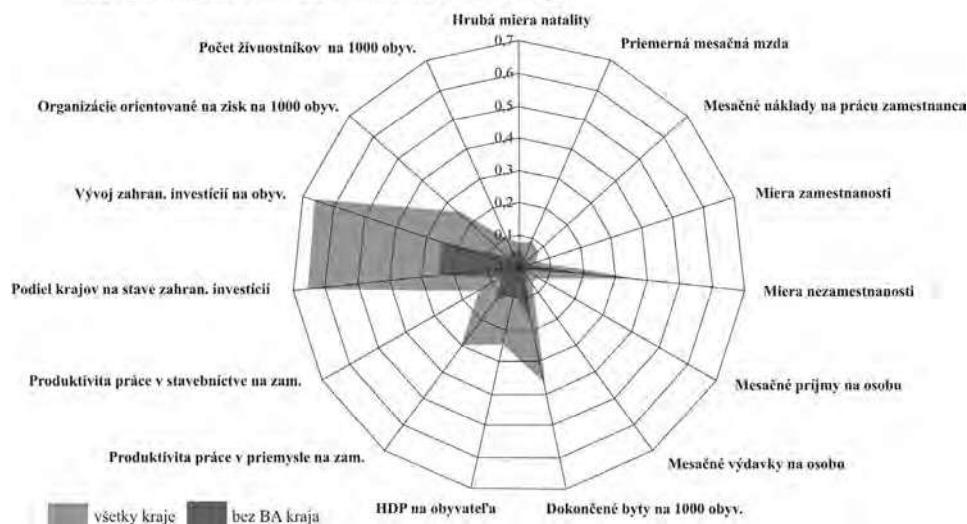
Vychádzajúc z *grafov 11, 12* znázorňujúcich vývoj hodnôt Giniho koeficientu v rokoch 2001 a 2008 je možné povedať, že v oboch hodnotených situáciách (teda *s* aj *bez* Bratislavského kraja) došlo za sledované obdobie k nárastu regionálnych disparít. Na základe hodnotených údajov a vypočítaných koeficientov je možné regionálne disparity rozdeliť do troch základných skupín. Prvú skupinu tvoria disparity pri tých ukazovateľoch, kde je príčinou nerovností najmä Bratislavský kraj, druhú skupinu predstavujú disparity spôsobené predovšetkým krajinami mimo Bratislavského a poslednú tie, kde sa na stave regionálnych nerovností podieľajú porovnateľne Bratislavský kraj a ostatné kraje.

Do prvej skupiny boli zaradené tak v roku 2001 ako aj v 2008 ukazovatele priemerná mesačná mzda, mesačné náklady na prácu zamestnanca, čisté mesačné náklady a výdavky na osobu v domácnosti, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce v priemysle a stavebníctve, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyv. Pre všetky uvedené ukazovatele platí, že v rámci nich výrazne dominuje Bratislavský kraj, pričom pri niektorých ukazovateľoch ostatné kraje nedosahujú ani priemer za SR (mesačné príjmy na osobu, počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyv., podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyv.). Pri zostávajúcich ukazovateľoch majú nadpriemerné hodnoty iba Trnavský kraj a v niektorých prípadoch Košický. Osobitne v rámci tejto skupiny vystupuje ukazovateľ počet dokončených bytov na 1000 obyv., pri ktorom v roku 2008 došlo k presunu do tejto skupiny vďaka zvýšenému počtu dokončených bytov v Bratislavskom kraji, ktorému môže sekundovať iba kraj Trnavský v súvislosti s lokalizáciou strategickej investície podporujúcej bytovú výstavbu.

Do druhej skupiny je možné zaradiť iba hrubú mieru natality, kde sa na regionálnych disparitách podieľajú najmä Prešovský, Košický a Žilinský kraj (vyššia religiozita obyvateľstva a vyšší podiel rómskeho obyvateľstva). Avšak za posledné roky dochádza k vyrovnávaniu regionálnych nerovností stabilizáciou natality na východnom Slovensku a jej nárastom v Bratislavskom kraji.

Tretiu skupinu tvoria ukazovatele, pri ktorých sú disparity výsledkom nielen silného postavenia Bratislavského kraja, ale sa k nemu pridávajú aj niektoré ďalšie kraje. V rámci miery zamestnanosti ide napr. o Trnavský a Trenčiansky kraj a pri počte živnostníkov na 1000 obyv. o Žilinský, Trnavský a Trenčiansky.

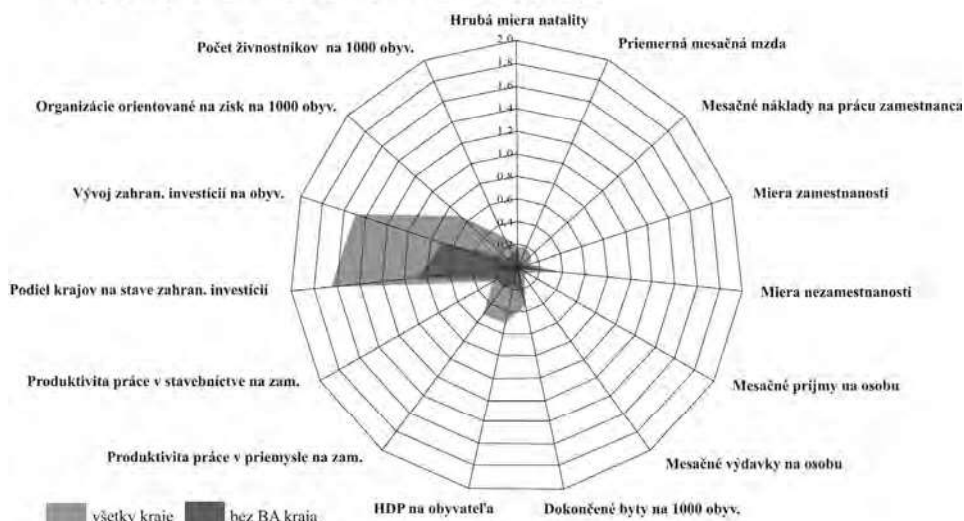
Graf 12:

Giniho koeficient 2008 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Trend ohľadom vývoja regionálnych disparít hodnotených pre všetky kraje Slovenskej republiky ako aj bez Bratislavského kraja naznačený pri využití Giniho koeficientu sa potvrdil aj v prípade variačného koeficientu. Pri porovnaní *grafov 13, 14* je zreteľný nárast tak za všetky kraje Slovenska ako aj v rámci siedmych krajov bez Bratislavského kraja.

Graf 13:

Variačný koeficient 2001 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri porovnaní zaradenia jednotlivých ukazovateľov do vyššie definovaných troch skupín je možné povedať, že sledované ukazovatele vykazujú pri variačnom koeficiente podobný priebeh ako v rámci Giniho koeficientu.

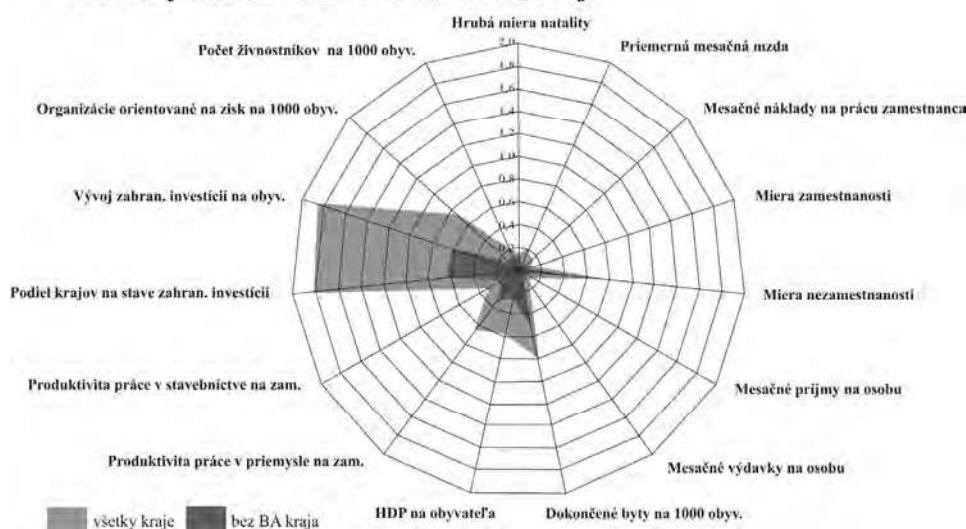
Do prvej skupiny (príčinou regionálnych nerovností je najmä Bratislavský kraj) je možné zaradiť nasledujúce ukazovatele: priemerná mesačná mzda, mesačné náklady na prácu zamestnanca, mesačné príjmy a výdavky na osobu v domácnosti, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce v priemysle, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov.

Do druhej skupiny je možné zaradiť iba hrubú mieru natality, kde sa na regionálnych disparitách podieľajú najmä Prešovský, Košický a Žilinský kraj (vyššia religiozita obyvateľstva a vyšší podiel rómskeho obyvateľstva). Avšak za posledné roky dochádza k vyrovnávaniu regionálnych nerovností stabilizáciou natality na východnom Slovensku a jej nárastom v Bratislavskom kraji.

Tretiu skupinu tvoria podobne ako pri Giniho koeficiente ukazovatele, pri ktorých sú disparity výsledkom nielen silného postavenia Bratislavského kraja, ale sa k nemu pridávajú aj niektoré ďalšie kraje. V rámci miery zamestnanosti ide napr. o Trnavský a Trenčiansky kraj a pri počte živnostníkov na 1000 obyvateľov ide o Žilinský, Trnavský a Trenčiansky kraj.

Graf 14:

Variačný koeficient 2008 s a bez BA kraja

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe výsledkov oboch hodnotiacich koeficientov je možné potvrdiť nárast regionálnych disparít v Slovenskej republike takmer pri všetkých ukazovateľoch (okrem hrubej miery natality a počtu živnostníkov na 1000 obyvateľov). Na veľkosť a vývoj regionálnych disparít majú rozdielny vplyv jednotlivé regióny SR, pričom rozhodujúci dopad je spojený s hodnotami ukazovateľov v Bratislavskom kraji.

Bratislavský kraj svojimi hodnotami sledovaných ukazovateľov vyhodnotených prostredníctvom zvolených koeficientov má rozhodujúci dopad na rozsah regionálnych disparít v nasledujúcich ukazovateľoch: priemerná mesačná mzda zamestnanca, mesačné náklady práce zamestnanca, čisté mesačné príjmy domácnosti na osobu, čisté mesačné výdavky domácnosti na osobu, tvorba HDP na obyvateľa, produktivita práce zamestnanca v priemysle, podiel krajov na stave PZI, vývoj PZI na obyvateľa a počet organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov.

Pri ostatných ukazovateľoch ako hrubá miera natality, miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, dokončené byty na 1000 obyvateľov, produktivita práce zamestnanca v stavebníctve, živnostníkov na 1000 obyvateľov majú okrem Bratislavského kraja vplyv na vytváranie regionálnych disparít aj ostatné kraje. Ide najmä okraje s lokalizáciou významných zahraničných investícií ako Trnavský kraj a Žilinský.

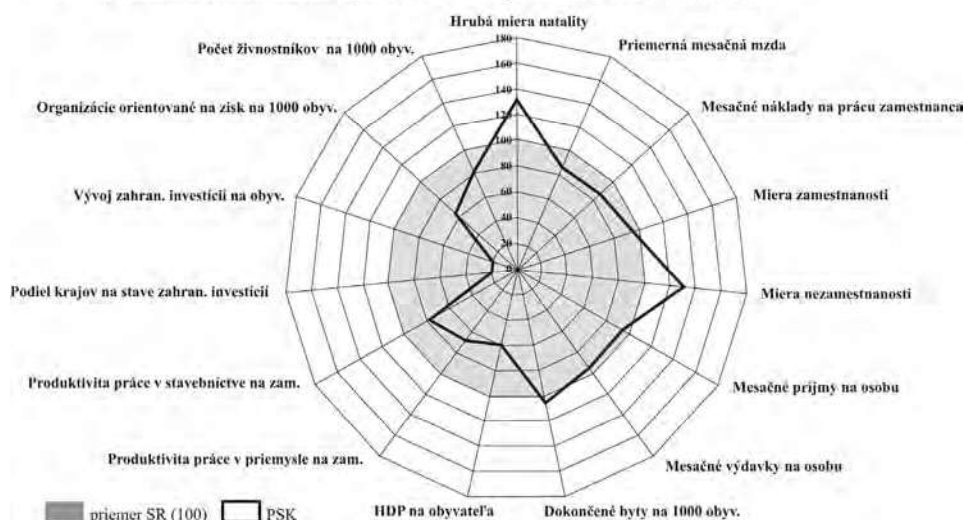
POSTAVENIE REGIÓNU VÝCHODNÉHO SLOVENSKA VO SVETLE VYBRANÝCH INDIKÁTOROV

V tejto časti bude hlavná pozornosť sústredená na zhodnotenie vybraných ukazovateľov regiónu východného Slovenska (opäť bude využitý súbor vyššie definovaných 15 ukazovateľov) a jeho postavenie a význam v štruktúre regionálnych disparít SR. V tejto súvislosti región východného Slovenska predstavujú kraje Prešovský a Košický. Pri hodnotení bol využitý chronologický rad vstupných údajov za jednotlivé ukazovatele v období 2001 – 2008 ako aj priama komparácia oboch hraničných rokov, t.j. 2001 a 2008.

Pri prvom hodnotení boli porovnávané hodnoty za vybrané ukazovatele v rámci Prešovského kraja (PSK) a priemeru SR v rokoch 2001 a 2008. Pre znázornenie rozdielov boli využité sieťové grafy, pričom hodnoty za SR boli označené hodnotou 100 a v *grafe 15* hranicou sivej plochy (tá bola celá vyplnená z dôvodu lepšej prehľadnosti pri komparácii), hodnoty ukazovateľov za PSK predstavovala čierna krivka vyznačená hrubšou čiarou. Ak bola hodnotená hodnota za PSK vyššia ako hodnota za SR, nachádzala sa v bielej časti grafu, ak nižšia v sivej. Týmto znázorneným je zrejmé, v ktorých ukazovateľoch má porovnávaný kraj silnejšiu pozíciu ako priemer za celé územie SR a v ktorých zaostáva. Platí tu však aj skutočnosť, že čím je bližšie hodnota k stredu grafu, tým je daný ukazovateľ horšie ohodnotený. Jediným ukazovateľom, v rámci ktorého platí opačný prístup je miera nezamestnanosti, kde vyššia hodnota (zaznačenie v bielej časti grafu) indikuje horšie ohodnotenie.

Graf 15:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v PSK a priemeru SR v roku 2001

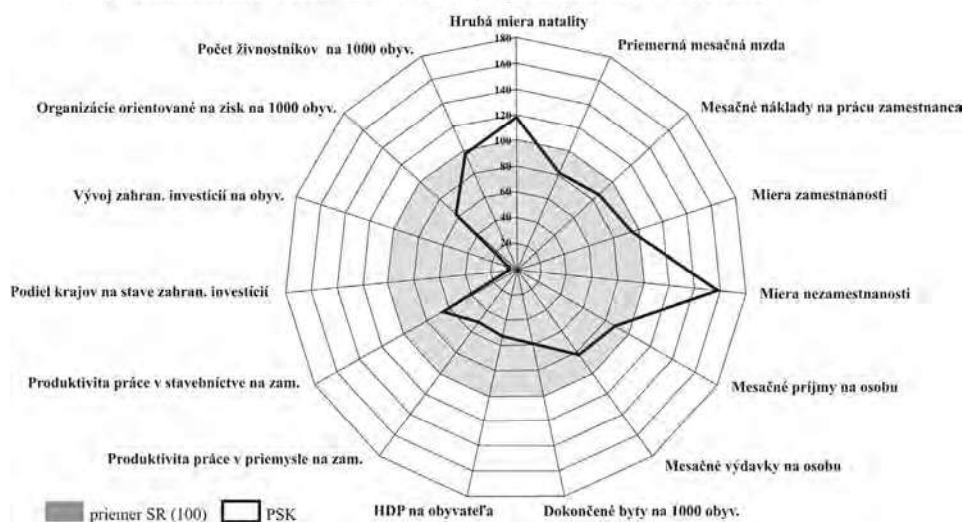
Zdroj: vlastné spracovanie

Vychádzajúc z uvedených poznámok a na základe *grafu 15* bola v roku 2001 situácia pri 13 z 15 ukazovateľov horšia pri PSK oproti priemeru SR. Výrazne lepšia situácia je iba pri ukazovateli natality, ktorá súvisí s vyšším stupňom religiozity obyvateľstva a najmä vyšším zastúpením rómskeho etnika. Mierne lepšia situácia je v počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov.

Situácia sa však na konci hodnoteného obdobia v roku 2008 ešte viac zhoršila. Všetky ukazovatele až na počet živnostníkov na 1000 obyvateľov (vyšší podiel realizácií dohodnutej činnosti na základe fakturácie – nevyhnutná potreba založenia živnosti) sa oproti priemeru SR prepadli (*graf 16*). Došlo k zníženiu hrubej miery natality (emigrácia mladej reprodukčnej zložky obyvateľstva do ekonomicky prosperujúcich regiónov SR alebo zahraničia) a zároveň relatívnemu nárastu miery nezamestnanosti.

Graf 16:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v PSK a priemeru SR v roku 2008

Zdroj: vlastné spracovanie

Postavenie PSK v rámci hodnotených ukazovateľov medzi jednotlivými krami SR prináša nasledujúca *tabuľka 17*. Z nej je badateľné, že si PSK udržiava 1. miesto iba v rámci hrubej miery natality, ktorá sa však v porovnaní s ostatnými krajmi postupne vyrovnáva. Pri väčšine ostatných ukazovateľov (10 z 15) je potrebné konštatovať najslabšiu 8. pozíciu kraja. Pri ostatných štyroch ukazovateľoch sa pozícia PSK pohybuje vo väčšine prípadov na 5. až 7. mieste, pričom aj v počte dokončených bytov na 1000 obyvateľov sa situácia zhoršila (v rokoch 2001 a 2002 bol PSK ešte na 3. mieste).

Tab. 17: Poradie Prešovského kraja medzi krajmi SR (2001 – 2008)

Ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	1	1	1	1	2	1	1	1
Priemerná mesačná mzda	8	8	8	8	8	8	8	8
Mesačné náklady na zamestnanca	8	8	8	8	8	8	8	8
Miera zamestnanosti	6	5	5	6	6	6	6	6
Miera nezamestnanosti	7	7	6	6	6	6	6	6
Čisté mesačné príjmy na osobu	8	8	8	7	8	8	8	8
Čisté mesačné výdavky na osobu	8	8	8	8	8	8	8	8
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	3	3	6	5	5	6	4	6
Tvorba HDP na obyvateľa	8	8	8	8	8	8	8	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	8	8	8	8	8	8	8	8
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	8	8	8	8	8	8	8	8
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	8	8	8	8	8	8	8	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	7	8	8	6	8	8	8	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	8	8	8	8	8	8	8	8
Živnostníci na 1000 obyvateľov	7	6	6	6	6	6	6	5

1 2 najvyššie a druhé najvyššie umiestnenie medzi krajmi

8 7 najnižšie a druhé najnižšie umiestnenie medzi krajmi

Zdroj: vlastné spracovanie

Príčin a dôvodov na súčasné nepriaznivé postavenie Prešovského kraja je viacero, pričom sa často krát vzájomne ovplyvňujú a posilňujú. V prvom rade má PSK limitovaný až veľmi limitovaný potenciál územia pre hospodárske využitie. Reliéf kladie väčšie prekážky pre výstavbu väčších sídel, výstavbu infraštruktúry ako aj štruktúr hospodárskej činnosti. Dôležitým faktorom je nevýhodná makropoloha územia. PSK leží mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja v európskom meradle, pričom aj nadregionálne prosperujúce hospodárske jadrá ako napr. Viedeň – Brno – Bratislava – Budapešť a Krakov – Katovice – Ostrava sa nachádzajú v pomerne väčšej vzdialenosti (300 km resp. 200 km vzdušnou čiarou).

Problémom zaostávania PSK je aj nevyhovujúci charakter osídlenia, kde sa nachádzajú iba dve mestá (Prešov, Poprad) s počtom obyvateľov nad 50 000 s potenciálom byť skutočnými centrami rozvoja a difúzie inovácií do svojho zázemia. V regióne PSK je zrejmä aj výrazne rozdrobená sídelná štruktúra s vysokým podielom malých obcí do 500 obyvateľov (55%), čo vplýva na efektívnosť ich riadenia ako aj možností rozvoja.

Osobitým problémom je neprispôsobivé rómske etnikum. Rómske obyvateľstvo nelen že nevytvára hodnoty a nie je ekonomicky činné, ale aj svojou pasivitou výrazne zaťažuje rozpočtové výdavky v sociálnej oblasti. V PSK je podľa sociologického prieskumu (2004) viac ako 11% podiel rómskeho obyvateľstva, ktoré sa okrem bývania v obciach v určitom stupni asimilácie koncentruje aj v 210 osadách, ktoré predstavujú 41% všetkých osád na Slovensku (spracované podľa Kandráčová, 2004).

Veľmi dôležitým faktorom prosperity alebo naopak stagnácia až úpadku je dobudovanosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ktorá tvorí základ pre zlepšenie dostupnosti regiónov pre investície, cestovný ruch ako aj celkovú kvalitu života obyvateľov týchto regiónov. Napriek tomu, že v poslednom období je dobudovanie základného dopravného skeletu územia PSK veľkou prioritou, je potrebné ešte dobudovať 60% z celkovej dĺžky diaľnic a 100% rýchlostných komunikácií, ktoré boli naplánované pre územie PSK.

Zaostalosť regiónu PSK súvisí aj s historickou marginalitou územia. Vývoj počtu obyvateľov PSK na rozdiel napr. od Bratislavského alebo Trnavského kraja nebol rovnomerný a prirodzený. Počet obyvateľov v roku 1869 bol nízky a obyvateľstvo bolo v prevažnej väčšine poľnohospodárske. Nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný najmä v období 1950 – 1991 (takmer 75%) v súvislosti s industrializáciou a následnou urbanizáciou východného Slovenska. V tomto období došlo k výraznému nárastu počtu obyvateľov v menších regionálnych mestách s počtom obyvateľov od 20 do 40 tis. Avšak počas obdobia transformácie (po roku 1989) došlo v rámci podnikov v týchto mestách k strate východných trhov a ich miera adaptácie na zmenené politické a ekonomické podmienky bola problematická. Výsledkom bol rozpad viacerých väčších podnikov a teda aj zamestnávateľov v regióne (napr. Vihorlat Snina, Jas Bardejov, Chemlon Humenné, sklárne Medzilaborce a pod.). To sa prejavilo vyššou nezamestnanosťou a odchodom najvzdelanejšej a najschopnejšej časti obyvateľstva mimo región. Zlá ekonomická situácia, ktorú transformačné obdobie z hľadiska rastu konkurencie ešte viac prehĺbilo, má dopad aj na súčasnú nevyhovujúcu ekonomickú špecializáciu PSK.

Nevyhovujúca ekonomická špecializácia PSK ako dôsledok predchádzajúceho hospodárskeho vývoja sa prejavila v mnohých indikátoroch, v rámci ktorých má PSK zo všetkých krajov najhoršiu pozíciu resp. patrí medzi najslabšie regióny (napr. tržby z poľnohospodárskej činnosti, tržby z priemyselnej činnosti, pridaná hodnota v priemysle,

produktivita práce zamestnanca v priemysle, tržby v doprave, tržby v nehnuteľnostiach a pod.). Do veľkej miery popisovaná situácia v PSK súvisí aj s jeho s druhým najnižším podielom v priemyselnej high-tech výrobe (3% z tržieb, a 7% zamestnaných) po Banskobystrickom kraji a najvyššom podiely low-tech výroby (52% tržieb a 52% zamestnaných).

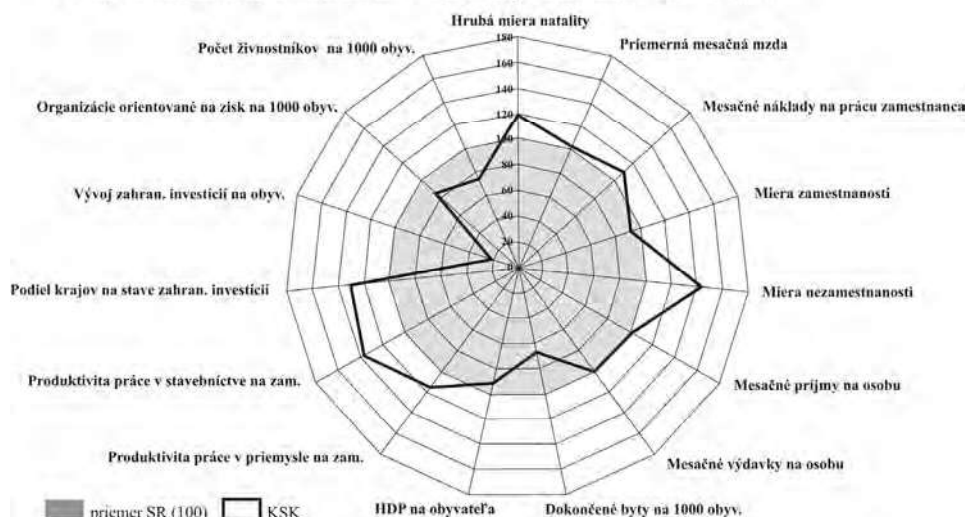
Posledným, no nie nezanedbateľným faktorom rozvoja je depresnosť priľahlých regiónov susediacich krajín. S regiónom PSK susedia málo rozvinuté regióny Maďarska, Poľska a Ukrajiny, ktoré svojou ekonomickou silou, potenciálom i spoluprácou nedokážu stimulovať vo väčšej miere ekonomický rozvoj PSK.

Na základe rovnakých vstupov a použitých mier bol hodnotený aj Košický kraj (KSK). Situácia oproti PSK je v niektorých ukazovateľoch podobná avšak pri niektorých je vývoj odlišný.

Na základe vyššie uvedeného a *grafu 17* je zrejماً situácia v rámci ukazovateľov KSK. V roku 2001 bola situácia pri 9 z 15 ukazovateľov horšia príp. podobná pri KSK ako pri priemere SR. Výrazne lepšia situácia bola iba pri ukazovateľoch natalita, ktorá súvisí s vyšším zastúpením rómskeho etnika podobne ako v PSK, ďalej produktivita práce zamestnanca v priemysle, čo je možné dať do súvislosti v priemyselnou základňou krajského mesta Košice s nosným hutníckym kombinátom US Stell, podielom na stave priamych zahraničných investícií, čo je opäť spojené so strategickou investíciou v podniku US Stell a produktivitou práce zamestnanca v stavebníctve.

Graf 17:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v KSK a priemere SR v roku 2001

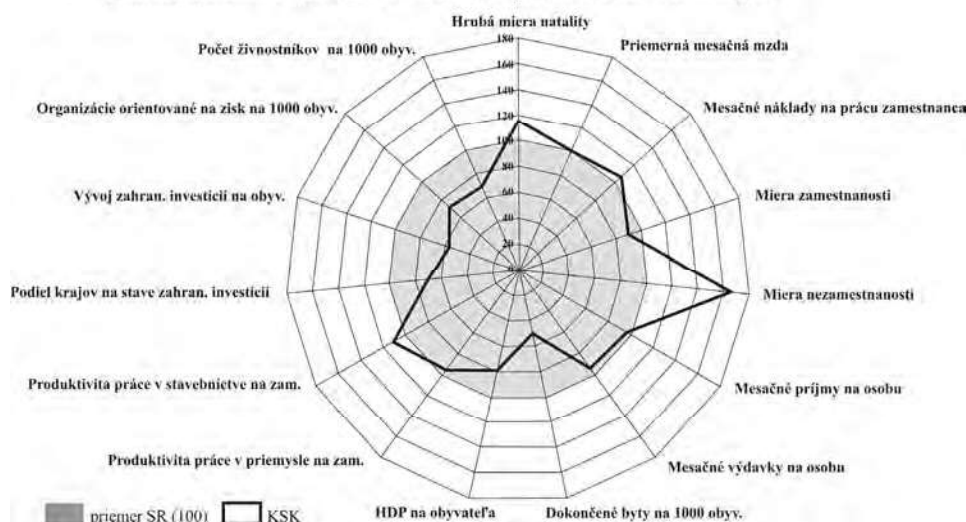
Zdroj: vlastné spracovanie

Vývoj hodnotených ukazovateľov sa na konci hodnoteného obdobia v roku 2008 podobne ako v PSK zhoršil. Všetky ukazovatele sa oproti priemere SR prepadli (*graf 18*). Došlo k čiastočnému zníženiu hrubej miery natality a zároveň relatívneho nárastu miery nezamestnanosti. Z ostatných ukazovateľov si KSK zachováva veľmi nízke nadpriemer-

né hodnoty iba pri mesačných nákladoch na prácu zamestnanca a produktivite práce zamestnanca v stavebníctve je situácia o niečo priaznivejšia.

Graf 18:

Porovnanie hodnôt ukazovateľov v KSK a priemeru SR v roku 2008

Zdroj: vlastné spracovanie

Postavenie KSK v rámci hodnotených ukazovateľov medzi jednotlivými krami SR prináša nasledujúca *tabuľka 18*. Postavenie KSK je v rámci jednotlivých ukazovateľov rozdielne. Napriek tomu, že je KSK v ostatných rokoch v ukazovateľoch ako mesačné náklady na prácu zamestnanca, produktivita práce zamestnanca v stavebníctve a podiel krajov na stave PZI dlhodobo na 2. mieste medzi krajmi, je jeho pozícia oproti priemeru SR veľmi slabá, čo napovedá, že oproti Bratislavskému kraju ako kraju na prvom mieste výrazne zaostáva. Pozitívom je zistenie, že si za celé obdobie udržiava stabilne druhé miesto za PSK v hrubej miere natality, čím sa podobne ako druhý východoslovenský kraj stáva často zdrojom pracovnej sily pre ekonomicky silnejší západ krajiny. Strata pozícií je zaznamenaná pri ukazovateľoch čisté mesačné príjmy a výdavky na osobu v domácnosti, produktivita práce zamestnanca v priemysle a počte organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov. Pri štyroch ukazovateľoch (miera zamestnanosti, miera nezamestnanosti, dokončené byty na 1000 obyvateľov a živnostníci na 1000 obyvateľov) sa KSK ocitá na posledných resp. predposledných miestach v porovnaní s ostatnými krajmi.

Tab. 18: Poradie Košického kraja (2001 – 2008)

Ukazovateľ	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hrubá miera natality	2	2	2	2	1	2	2	2
Priemerná mesačná mzda	2	2	2	2	2	2	3	3
Mesačné náklady na zamestnanca	2	2	2	2	2	2	2	2
Miera zamestnanosti	8	7	6	8	8	8	8	8
Miera nezamestnanosti	8	8	8	8	7	7	7	8
Čisté mesačné príjmy na osobu	2	2	2	3	4	7	7	4
Čisté mesačné výdavky na osobu	5	5	5	6	4	7	7	7
Dokončené byty na 1000 obyvateľov	8	8	7	8	8	8	8	7
Tvorba HDP na obyvateľa	4	4	4	4	5	4	6	-
Produktivita práce zamestn. v priemysle	2	2	2	2	2	3	3	4
Produktivita práce zamestn. v stavebníctve	2	1	2	2	2	2	2	2
Podiel krajov na stave zahranič. investícií	2	2	2	2	2	2	2	-
Vývoj zahranič. investícií na obyvateľa	6	6	6	5	4	6	3	-
Organizácie orient. na zisk na 1000 obyv.	2	3	3	4	4	4	4	6
Živnostníci na 1000 obyvateľov	8	8	8	8	8	8	8	8

1 2 najvyššie a druhé najvyššie umiestnenie umiestnenie medzi krajinami

8 7 najnižšie a druhé najnižšie umiestnenie umiestnenie medzi krajinami

Zdroj: vlastné spracovanie

Dôvodov stagnácie i zhoršenia niektorých ukazovateľov v rámci Košického kraja je viacero. Potenciál územia KSK je z hľadiska hospodárskeho využitia značne diferencovaný. Kým západná časť kraja má podobne ako PSK limitovaný až veľmi limitovaný potenciál, východná s jadrom na Východoslovenskej nížine a sekundárnym v Košickej kotline má potenciál veľmi vysoký až vysoký, no prírodné podmienky nie sú až tak priaznivé ako na Podunajskej nížine (napr. bonita pôdy, kvalitné zdroje pitnej vody a pod.). Napriek tomu, že reliéf nekladie až také prekážky pre výstavbu väčších sídel, výstavbu infraštruktúry ako aj štruktúr hospodárskej činnosti ako iných regiónov Slovenska (sever a stred Slovenska), sformovalo sa tu iba jedno výraznejšie sídelné centrum s počtom obyvateľov nad 50 tis. obyvateľov a to Košice (234 tis. obyvateľov).

Dôležitým faktorom je nevýhodná makropoloha územia. KSK leží mimo tradičných ako aj potenciálnych regiónov rozvoja v európskom meradle, pričom aj nadregionálne prosperujúce hospodárske jadrá ako napr. Viedeň – Brno – Bratislava – Budapešť a Krakov – Katovice – Ostrava sa nachádzajú v pomerne väčšej vzdialenosti (300 km resp. 200 km vzdušnou čiarou).

Problémom je aj neprispôsobivé rómske etnikum. Rómske obyvateľstvo nielen že nevytvára hodnoty a nie je ekonomicky činné, ale aj svojou pasivitou výrazne zaťažuje rozpočtové výdavky v sociálnej oblasti. V KSK je podľa sociologického prieskumu (2004) viac ako 10% podiel rómskeho obyvateľstva, ktoré sa okrem bývania v obciach v určitom stupni asimilácie koncentruje aj v 146 osadách, ktoré predstavujú 28% všetkých osád na Slovensku (spracované podľa Kandráčová, 2004).

Veľmi dôležitým faktorom prosperity alebo naopak stagnácia až úpadku je dobudovanosť „veľkej“ dopravnej infraštruktúry, ktorá tvorí základ pre zlepšenie dostupnosti regiónov pre investície, cestovný ruch ako aj celkovú kvalitu života obyvateľov týchto regiónov. Napriek tomu, že v poslednom období je dobudovanie základného dopravného skeletu veľkou prioritou, je potrebné ešte dobudovať 94,7% z celkovej dĺžky diaľnic a 100% rýchlostných komunikácií, ktoré boli naplánované pre územie KSK (stav k roku 2009).

Zaostalosť regiónu KSK súvisí aj s historickou marginalitou územia. Vývoj počtu obyvateľov KSK na rozdiel napr. od Bratislavského alebo Trnavského kraja nebol rovnomerný a prirodzený. Počet obyvateľov v roku 1869 bol nízky a obyvateľstvo bolo v prevažnej väčšine poľnohospodárske. Nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný najmä v období 1950 – 1991 (takmer 75%) v súvislosti s industrializáciou a následnou urbanizáciou východného Slovenska. V tomto období došlo k výraznému nárastu počtu obyvateľov krajského mesta Košice v súvislosti s lokalizáciou hutníckeho kombinátu Východoslovenské železiarne (v súčasnosti US Stell) ako aj v menších regionálnych mestách s počtom obyvateľov od 20 do 40 tisíc. Avšak počas obdobia transformácie (po roku 1989) došlo v rámci podnikov v týchto mestách k strate východných trhov a ich miera adaptácie na zmenené politické a ekonomické podmienky bola problematická. Výsledkom bol rozpad viacerých väčších podnikov a teda aj zamestnávateľov v regióne. To sa prejavilo vyššou nezamestnanosťou a odchodom najvzdelanejšej a najschopnejšej časti obyvateľstva mimo región. Zlá ekonomická situácia, ktorú ešte transformačné obdobie z hľadiska rastu konkurencie ešte viac prehĺbilo, má dopad aj na súčasnú viac menej jednostrannú ekonomickú orientáciu KSK na hutnícky priemysel. Do veľkej miery popisovaná situácia v KSK súvisí aj s jeho nižším podielom v priemyselnej high-tech výrobe (11% z tržieb, a 17% zamestnaných) a vysokom podiele medium low-tech výroby (58% tržieb a 20% zamestnaných).

Posledným, no nie nezanedbateľným faktorom rozvoja je depresnosť priľahlých regiónov susediacich krajín. S regiónom KSK susedia menej rozvinuté regióny Maďarska, Poľska a Ukrajiny, ktoré svojou ekonomickou silou, potenciálom i spoluprácou nedokážu stimulovať vo väčšej miere ekonomický rozvoj KSK.

Na základe zistených hodnôt sledovaných ukazovateľov a ich vývoji v období 2001 – 2008 sa ukázal nárast regionálnych rozdielov medzi západnou a východnou časťou krajiny. V rámci celého sledovaného obdobia sa ako ekonomicky najslabší región Slovenska prezentuje Prešovský kraj. Tento stav sa nepodarilo počas sledovaných rokov zvrátiť, ba naopak sa prehĺbuje. Košický kraj nepatrí medzi krajinami SR medzi hospodársky najslabšie, no pri mnohých ukazovateľoch sa jeho pozícia zhoršila. Tento fakt je možné dať do súvislosti najmä s investíciami a následným rozvojom v regiónoch Bratislavského, Trnavského, Žilinského a Trnavského kraja.

ZÁVER

V predložennom príspevku boli hodnotené regionálne disparity v Slovenskej republike. Po krátkom teoretickom úvode bola pozornosť venovaná endogénnym a exogénnym faktorom, ktoré majú veľký vplyv na predispozície a potenciál rozvoja jednotlivých regiónov (krajov). Faktory ako primárny potenciál, makropolitická atraktivita, charakter osídlenia, osobitosti demografických štruktúr (najmä rómske obyvateľstvo), „veľká“ dopravná infraštruktúra, (nevýhodná) ekonomická špecializácia regiónov, depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov, PZI, štátna pomoc a čerpanie štrukturálnych fondov výraznou mierou vplývajú na rozvojové možnosti jednotlivých krajov a teda i vytvárajú vzájomné rozdiely medzi nimi v podobe regionálnych disparít. Táto premisa sa potvrdila a súčasná socioekonomická situácia je zákonným dôsledkom tohto procesu. Zarážajúce je však zistenie, že prevažná časť exogénnych faktorov (PZI, štátna pomoc), ktoré je

možné aktívne ovplyvňovať a usmerňovať prostredníctvom premyslenej regionálnej politiky, je využívaná skôr na prehlbovanie regionálnych nerovností v podobe vyšších investícií do rozvinutých regiónov, väčšej štátnej pomoci a čiastočne aj výhodnejšieho čerpania štrukturálnych fondov v prospech týchto regiónov.

Nárast regionálnych rozdielov predikovaných odlišnými predpokladmi a potenciálom jednotlivých krajov sa jednoznačne potvrdil v druhej časti práce, kde sa prostredníctvom zvoleného súboru ukazovateľov a definovaných štatistických mier (Giniho koeficient, variačný koeficient) aj kvantitatívne potvrdil nárast regionálnych disparít na Slovensku. V sledovanom období 2001 – 2008 došlo k nárastu nerovností takmer pri všetkých ukazovateľoch (13 z 15), najviac však pri PZI v podobe ich podielu podľa krajov i na obyvateľa, miery nezamestnanosti, v počte dokončených bytov na 1000 obyv. i v produktivite práce v priemysle. Naopak jedine pri ukazovateľoch ako počet živnostníkov na 1000 obyv. a hrubej miere natality bola zaznamenaná nivelizácia. Na vytváraní regionálnych disparít má rozhodujúci podiel Bratislavský kraj s hlavným mestom Bratislava, čo sa potvrdilo aj pri komparácii disparít v modeli s 8 krajinami a modeli so 7 krajinami, teda bez Bratislavského kraja. Model 7 krajov vykazoval pomerne nižšiu mieru regionálnych nerovností. Pri jednotlivých ukazovateľoch má Bratislavský kraj najväčší vplyv na disparity v rámci priemernej mesačnej mzdy, mesačných nákladov na prácu zamestnanca, tvorbe HDP na obyv. a vývoji PZI na obyv. i podielu podľa krajov. Okrem Bratislavského kraja sa na regionálnych nerovnostiach podieľajú aj ostatné hospodársky vyspelejšie regióny (Trnavský kraj, Trenčiansky kraj a Žilinský kraj) v rámci miery zamestnanosti a počtu živnostníkov na 1000 obyv. Jediný ukazovateľ, v ktorom majú vyšší podiel na tvorbe regionálnych disparít Prešovský a Košický kraj, je miera natality, pri ktorej však dochádza postupne k nivelizácii.

Poslednou časťou práce bolo hodnotenie postavenia východného Slovenska (Prešovský a Košický kraj) v kontexte regionálnych disparít SR. Tu sa jednoznačne potvrdil predpoklad ďalšieho nárastu regionálnych rozdielov oproti ekonomicky vyspelejším západným regiónom krajiny vďaka horším predpokladom v rámci vyššie sledovaných faktorov. Región východného Slovenska dopláca na horšiu makropolitickú atraktivitu a vzdialenosť od ekonomického jadra Európy, je horšie dopravne napojený na diaľničnú sieť, sídelná sieť je okrem miest Košice, Prešov a Poprad veľmi rozdrobená s nedostatočnou koncentráciou obyvateľstva pre niektoré aktivity, je zaznamenaný výrazne vyšší podiel neprispôsobivého rómskeho obyvateľstva, ekonomická štruktúra je nevyhovujúca bez výraznejších ekonomických subjektov (okrem US Steel Košice) a regióny okolitých susediacich krajín patria medzi ekonomicky najviac podrozvinuté regióny. Celkovo možno povedať, že región východného Slovenska dopláca na viaceré vyššie pomenované problémy a bohužiaľ ani regionálna politika SR v podobe štátnej pomoci, pritiahnutia PZI do regiónov a čiastočne aj prerozdeľovania zdrojov zo štrukturálnych fondov nevytvára vhodné podmienky na zlepšenie ekonomickej i sociálnej situácie, ale naopak prostredníctvom svojich rozhodnutí o podporných stimuloch v rozvinutejších západných regiónoch ešte viac napomáha prehlbovaniu regionálnych disparít na Slovensku.

Zoznam literatúry

- BAŠOVSKÝ, O. (1987): Regionálna štruktúra juhoslovenských okresov vo vzťahu k regionálnej štruktúre SSR a Projektu urbanizácie SSR, *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica* Nr. 27, 113-128, ISBN 80-223-2941-5
- BEZÁK, A. (1996): Reflexie nad novým administratívnym členením Slovenskej republiky. *Geografické informácie*, 4, Fakulta prírodných vied, UKF, Nitra, s. 7-9.
- BEZÁK, A. (1998): Regionálna štruktúra a nové kraje na Slovensku. In: Borecký, D. Hofmann, E. (eds.): *Geografie X. Katedra geografie Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, Brno*, 4-8.
- BLAŽEK, J. (1996): Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. *Geografie - Sborník CGS*, č. 4/1996, s. 265-277.
- BUČEK, M. (1999): Regional Disparities in Transition in the Slovak Republic, *European Urban and Regional Studies*, Vol. 6, No. 4, 360-364
- GAJDOŠ, P. (2001): K vybraným problémom transformácie sociálno-priestorovej situácie Slovenska v 90: rokoch. *Sociológia*, 33, č. 2, 185-206.
- GEPPER, K., HAPPRICH, M., STEPHAN, A. (2005): *Regional Disparities in the European Union: Convergence and Agglomeration*. German Institute for Economic Research. Berlin 2005. s. 30
- HANCLOVÁ, J., TVRDÝ, L. (2004): Classification of the Regions. In: Ramík, J. et al.: *Multiregional and Regional Models*. Faculty of Economics, Technical University of Ostrava, Ostrava, 66 s.
http://ws.vsb.cz/pers/~lt/analyza_dat_v_regionalistice/body/text/08/PART2.doc (navštívené 30.4.2009)
- HAMPL, M. a KOL. (2001): *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 328 s.
- HORVÁTHOVÁ, E. (1964): *Cigáni na Slovensku*. Historicko-etnografický náčrt. Bratislava: SAV.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. (2008): Faktory - mechanizmy - procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realizmu. In: *Ekonomický časopis*. Roč. 7/2008, s. 696-711, ISSN 0013-3035.
- IRA, V. et al. (2005): *Podoby regionálních odlišností na Slovensku. Příklady vybraných okresov*. Sociologický ústav SAV, Bratislava. 381 s. ISBN 80-85544-39-3
- IRA, V., MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P. (2008): Evaluation of the Territorial Disparities in Selected Aspects of Life Duality in Slovakia. In: Gajdoš, P. (ed): *Regional Disparities in Central Europe*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 156-179
- JOSEJ, A., VOŠTA, M. (2005): Vybrané nové země EU: regionální disparity a komparace. *Acta Economica Pragensia*, 2005, roč.13, č.2
- KANDRÁČOVÁ, V. (2003): Transformácia rómskeho osídlenia Slovenska a možnosť geografickej typizácie rómskych komunit. In: Novák, S., ed., *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. Geografie XIV., PdF MU Brno, s. 81-86.
- KLAMÁR, R. (2008): Slovakia and the analysis its disparities. In: *Folia Geographica* 12, Prešov, 145-163, ISSN 1336-6157
- KOL. (2002): *Atlas krajiny SR*. MŽP SR Bratislava, SAŽP Banská Bystrica, s. 344

- KOREC, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v období 1989 – 2004. Geografika, Bratislava, 228 s. ISBN 80-969338-0-9
- KOREC, P. (2009): Štrukturálne zmeny ekonomiky Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie v regionálnom kontexte. Geographia Moravica 1 (2009), str. 11–26
- LUKNIŠ, M. (1985): Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. Geografický časopis, 37, 137-163
- MATLOVIČ, R. (2003): Populačná dynamika v Prešovskom samosprávnom kraji na prelome milénii v kontexte Slovenska. In: Kuzmišin, P., ed., Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja. I., ManaCon, Prešov, s. 43-54
- MATLOVIČ, R. (2005): Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. FHPV PU Prešov, 332 s.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2005): Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja. FPHV PU, Prešov. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Univesitatis Prešovensis, Prírodné vedy, Folia Geographica 8, 66-89.
- MATLOVIČ, R., KLAMÁR, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2008): Vývoj regionálnych disparít začiatkom 21. storočia na Slovensku vo svetle vybraných indikátorov. Regionální studii č. 2, Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha, 2-12, ISSN 1803-1471
- MAZÚR, E. A KOL. (1980): Atlas SSR, Veda, SAV, Bratislava
- MICHAELI, E., MATLOVIČ, R., IŠTOK, R., KLAMÁR, R., HOFIERKA, J., MINTÁLOVÁ, T., MITRÍKOVÁ, J. (2010): Regionálny rozvoj pre geografov. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, Prešov, 717 s.
- NIŽŇANSKÝ, V. (2007): Regionálne disparity, rozsah a možné riešenia. Veľká Lomnica, 28. 10. 2007. s. 8, http://www.komunal.eu/subory/Region__lne_disparity__text.pdf (navštívené 15.2.2009)
- OECD (2002): Geographic Concentration and Territorial Disparity in OECD Countries. OECD Publications Service, Paris, 25 s. <http://www.oecd.org/> (navštívené 15.2.2009)
- PAULOV, J. (1992): K novému rámcu regionálneho rozvoja Slovenska. Geographia Slovaca, 1, Bratislava, s. 23–28.
- PODOLÁK, P. (2002): Spatial Aspects of Natalivity Decline of Slovakia's Population. Geografický časopis, Vol. 54, No. 3, pp. 289 - 301.
- ROSIČ, M., (2002): Vývoj miery nezamestnanosti vybraných okresov severovýchodného Slovenska v období rokov 1991-2000. Geografické informácie 7, II. diel, UKF Nitra, s.157-164.
- SLAVÍK, V. (1991): Hierarchická štruktúra centier Slovenska podľa stupňa občianskej vybavenosti. AFNUC, Geographica, Nr. 30, Bratislava, s. 71-98
- SVOBODA, D. (2006): Slovensko a regionálne rozdiely. Teórie, regióny, indikátory, metódy. Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika, Bratislava, s.49
- SZÖRFI, B. (2007): Development and Regional Disparities – Testing the Williamson Curve Hypothesis in the European Union. Kopint-Tárki Economic Research Institute, Budapest, Hungary, p.22, http://www.oenb.at/de/img/fee_i_2007_2_szoerfi_tcm14-79074.pdf (navštívené 25.8.2008)
- ŠTIKA, R. (2004): Regionální rozdíly v Česku v 90. letech v kontextu novodobého vývoje. Geografie – Sborník České geografické společnosti, 109, 1, 15-26
- VAŇO, B., MÉSZÁROŠ, P. (2002): Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do

- roku 2025. INFOSTAT Bratislava, s. 38.
- VOŠTA, M. (2004): Přístupující státy Evropské unie: regionální diferenciace. In: Ekonomický časopis. Bratislava, Ústav Slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, roč. 52, 4
- Atlas krajiny Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia SR, Bratislava, 2002, s. 342, ISBN 8088833272*
- Retrospektívny slovník obcí ČSSR 1850-1970. Praha: Federálny štatistický úrad, 1978. 94 s.*
- Ročenka priemyslu SR 2008. ŠÚ SR, Bratislava
- Ročenka stavebníctva SR 2008. ŠÚ SR, Bratislava
- Sociologický prieskum rómskeho obyvateľstva, Bratislava, 2004
- Správa o čerpaní štátnej pomoci vo forme investičných stimulov a investičnej pomoci. <http://www.rokovanie.sk/Rokovanie.aspx/NezaradenyMaterialDetail?idMaterial=19027>, (navštívené 25.9.2010)
- Stratégia rozvoja Slovenska do roku 2020. Ministerstvo dopravy. Bratislava
- Štatistický bulletin 4/2008. ŠÚ SR, Bratislava, pobočka Prešov
- www.eurostat.com
- www.rail.sk
- www.ukrstat.gov.ua.sk
- www.nbs.sk
- www.sario.sk
- www.nsrslr.sk
- www.statistics.sk
- www.ueos.sk
- www.nds.sk

DEVELOPMENT OF REGIONAL DISPARITIES IN SLOVAKIA WITH SPECIAL REGARD TO THE REGION OF EASTERN SLOVAKIA

Summary

In the present contribution, we evaluated regional disparities in Slovakia. After a short theoretical introduction, we focused on the endogenous and exogenous factors that have a large influence on the predispositions and development potential of individual regions (self-governing). Factors as the primary potential, macrospatial attractiveness, the nature of settlement, the specialties of demographic structures (mainly the Roma people), „big“ transport infrastructure, (unfavourable) economic specialization of regions, adjacent regions depression of neighbouring states, FDI, state aid and structural funds drawing significantly affect development opportunities of individual regions, and therefore produce differences between them in terms of regional disparities. This premise was confirmed and the current socio-economic situation is an inevitable consequence of this process. It is striking that most of the exogenous factors (FDI, state aid) that can be actively influenced and regulated through a coherent regional policy, is used rather for regional disparities deepening in terms of higher investments into developed regions, higher state aid and partially profitable structural funds drawing in favour of these regions.

The regional disparities increase predicted by different assumptions and potential of individual regions was clearly confirmed in the second part of the contribution, where through a selected set of indicators and defined statistical rates (Gini coefficient, the coefficient of variation) also quantitatively confirmed the regional disparities increase in Slovakia. In the period 2001 - 2008 disparities increase can be seen in almost all indicators (13 of 15) but mostly in FDI in the form of shares by regions and per capita, unemployment rate, the number of completed dwellings per 1000 inhabitants and labour productivity in industry. On the contrary, the equalization was noticed only in the number of sole proprietors per 1000 inhabitants and the gross reproduction rate. Bratislava region with the capital city Bratislava has a decisive portion of the regional disparities creation, what was confirmed by disparities comparison in the model with 8 regions and the model with 7 regions, i.e. without Bratislava region. The model of 7 regions showed a relatively lower regional disparities rate. In individual indicators Bratislava region has the greatest impact on disparities i.e. in the average monthly salary, monthly employee labour costs, GDP per capita creation and FDI development per capita and share by regions. Not only Bratislava region but also other economically developed regions are involved in regional disparities (Trnava, Trenčín and Žilina region) in the employment rate and the number of sole proprietors per 1000 inhabitants. Prešov and Košice region have only one indicator in which they have a higher portion in the regional disparities creation and it is the reproduction rate, but where the equalization is noticed.

In the last part of this contribution, we evaluated the status of Eastern Slovakia (Prešov and Košice region) in the context of regional disparities in Slovakia. The assumption of further regional disparities increase was clearly confirmed compared to economically more developed western regions in Slovakia due to worse assumptions in the above monitored factors. Eastern Slovakia region is paying for worse macrospatial attractiveness and distance from the economic core of Europe, worse transport connection to the highway

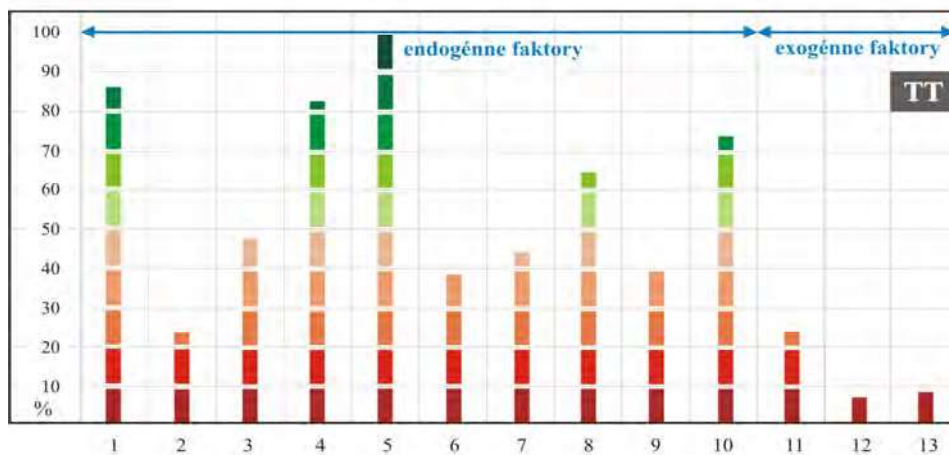
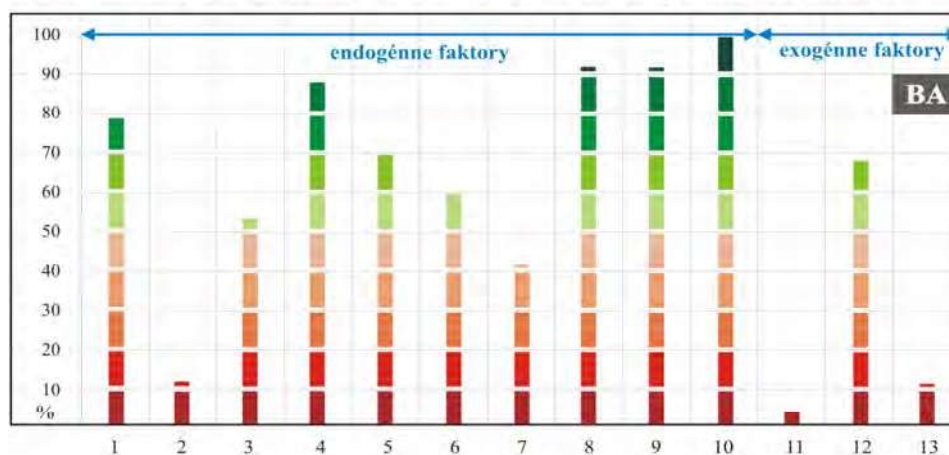
network, settlement network (except of Košice, Prešov and Poprad city) is highly fragmented with a lack of population concentration for some activities, higher proportion of unadaptable Roma population is markedly noticed, economic structure is inconvenient without any significant economic entities (except U.S. Steel in Košice) and the surrounding regions of neighbouring countries are considered the most economically lagging regions. Overall, Eastern Slovakia region is suffering for the several above named problems, and unfortunately, neither the regional policy of Slovakia, in the form of state aid to attract FDI to the regions and partly resources redistribution from structural funds, does not create favourable conditions for economic and social situation improving, but rather through its decision about incentives support in developed western regions further facilitates the regional disparities deepening in Slovakia.

Translated by Mgr. Anna Židová

Grafová príloha

Grafy 19, 20: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Bratislavskom a Trnavskom kraji

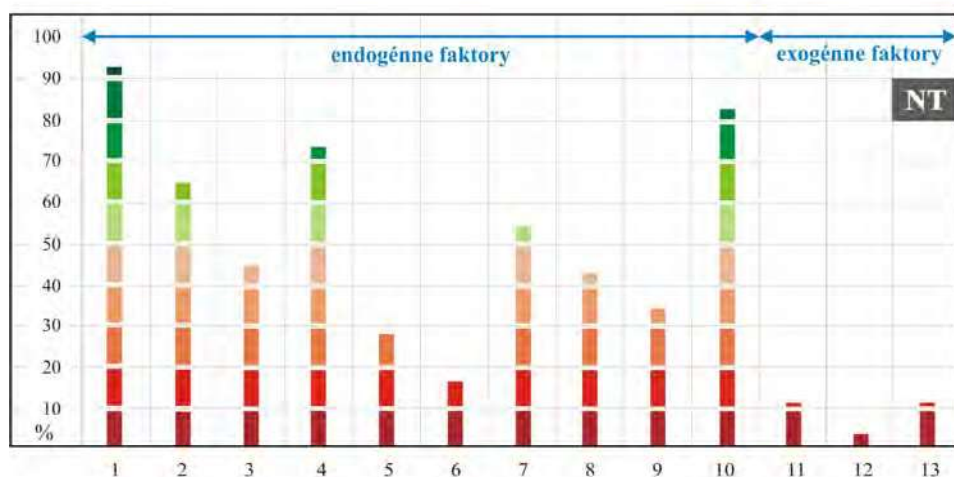
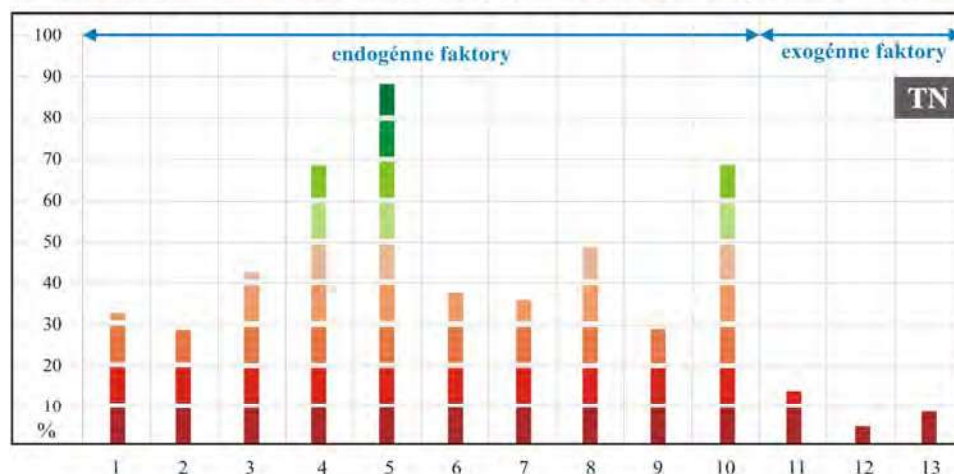
Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitická atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

Grafy 21, 22: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Trenčianskom a Nitrianskom kraji
Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

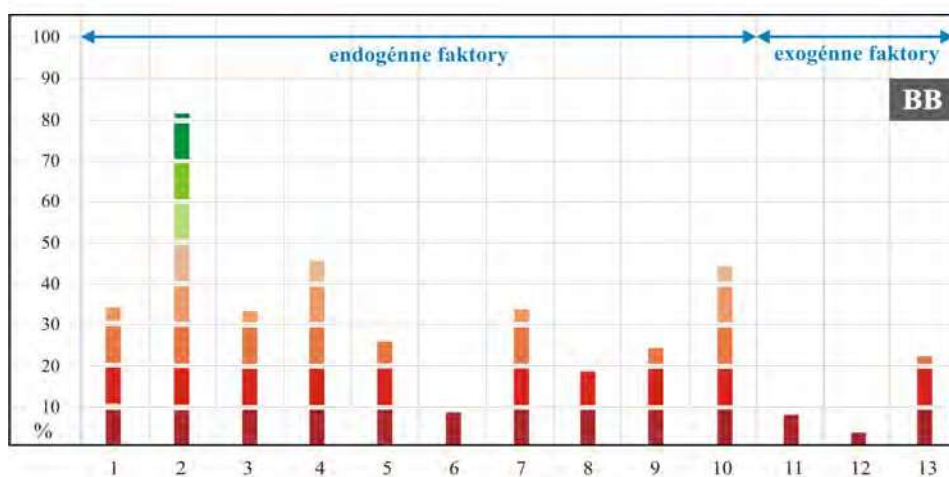
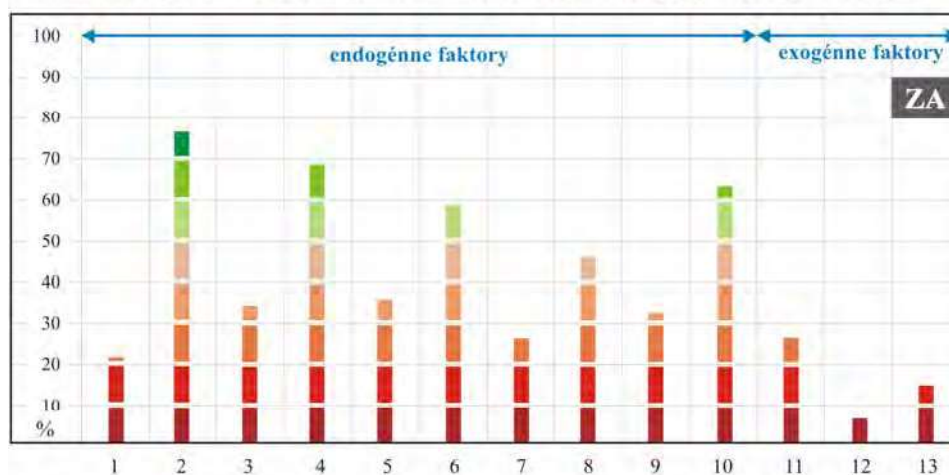

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (NT - podiel dobudovaných rýchlostných komunikácií)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitová atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

Grafy 23, 24: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Žilinskom a Banskobystrickom kraji

Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

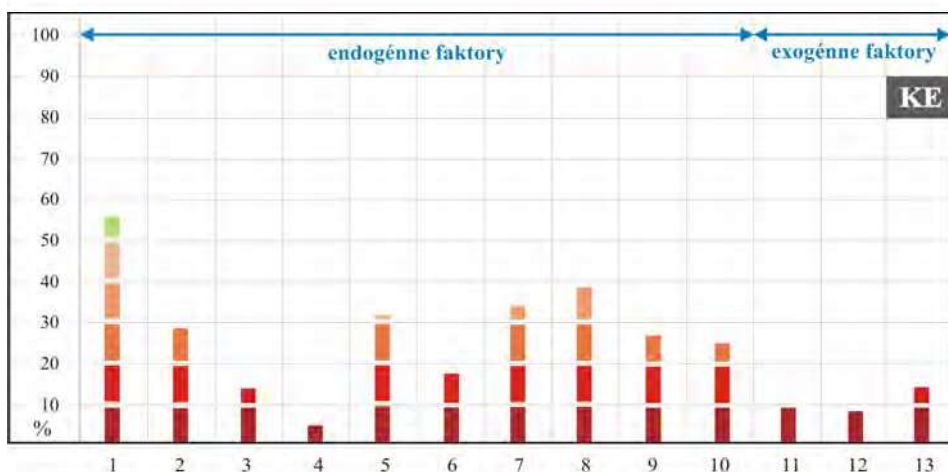
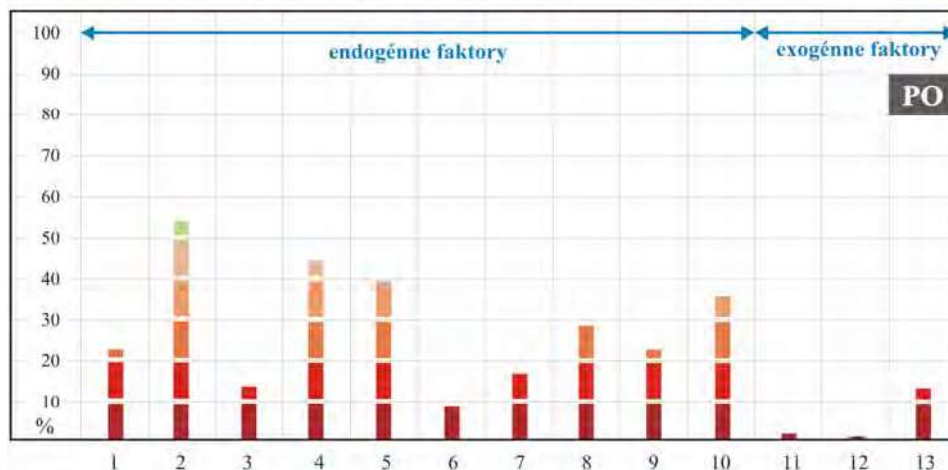

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (BB - podiel dobudovaných rýchlostných komunikácií)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitická atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

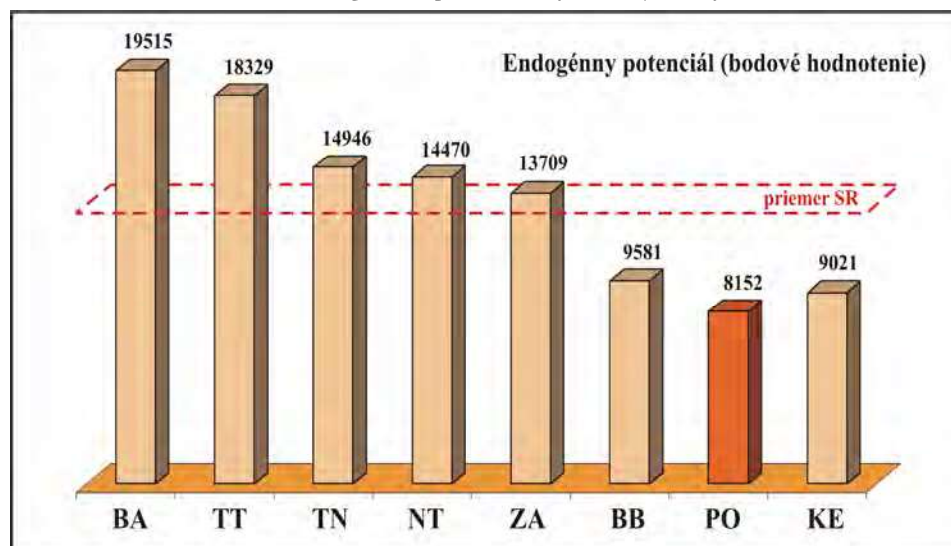
Grafy 25, 26: Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v Prešovskom a Košickom kraji

Porovnanie hodnôt ukazovateľov (%) v rámci vybraných faktorov

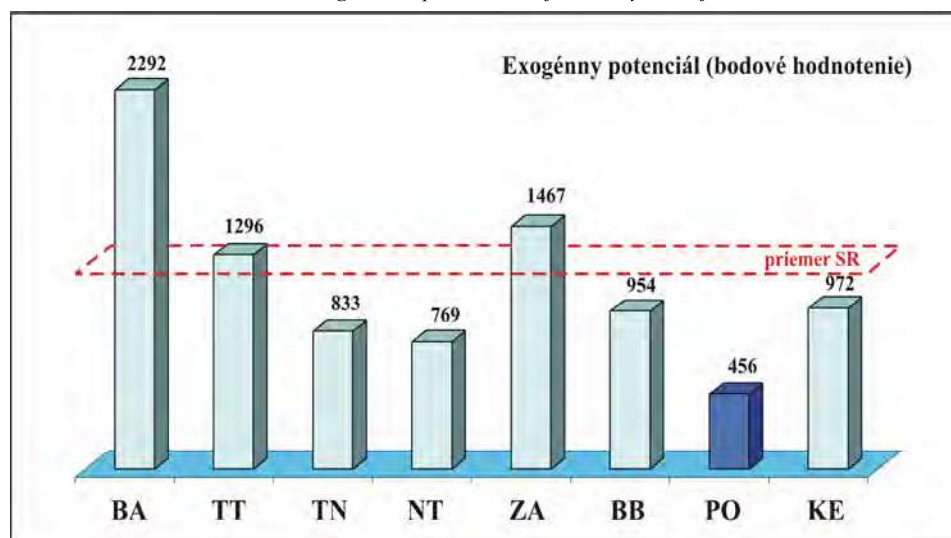

- 1 - primárny potenciál (podiel veľmi vysokého a vysokého potenciálu)
- 2 - územno-správne členenie (súvis súčasných hraníc s predchádzajúcimi hranicami)
- 3 - charakter osídlenia (podiel obcí s 500 a viac obyvateľmi)
- 4 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dobudovaných diaľnic)
- 5 - "veľká" dopravná infraštruktúra (podiel dvojkoľajných železničných tratí)
- 6 - historická marginalita (podiel nárastu počtu obyvateľov v období do roku 1950)
- 7 - štruktúra priemyslu (podiel high-tech a medium-high-tech výroby)
- 8 - výkonnosť regionálnej ekonomiky (tržby v poľ., priemysle, obchode, službách, produktivita práce a pod.)
- 9 - makropolitová atraktivita (vzdialenosť v km od hlavnej ekonomickej osi Európy)
- 10 - depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov (HDP v PKS na obyvateľa v eurách)
- 11 - štátna pomoc - investičné stimuly (podiel v rámci SR)
- 12 - priame zahraničné investície (podiel v rámci SR)
- 13 - štrukturálne fondy 2004-2006, 2007-2013 (podiel na SR)

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 27: Bodové zhodnotenie endogénneho potenciálu v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 28: Bodové zhodnotenie exogénneho potenciálu v jednotlivých krajoch SR

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľková príloha

Tab. 19: Hrubá miera natality

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	7,73	7,64	8,54	9,04	9,75	9,76	10,38	11,14
TT kraj	8,34	8,24	8,48	8,95	8,95	9,11	8,82	9,59
TN kraj	8,24	7,95	7,89	8,40	8,48	8,46	8,69	9,03
NT kraj	8,13	8,16	8,27	8,33	8,62	8,52	8,58	9,21
ZA kraj	10,24	10,23	10,16	10,37	10,25	10,04	10,09	10,64
BB kraj	9,08	9,09	9,24	9,72	9,76	9,48	9,65	9,76
PO kraj	12,31	12,02	11,93	12,18	10,25	11,96	11,84	12,48
KE kraj	11,17	11,35	11,59	11,81	11,79	11,71	11,74	12,16
GINI	0,0897	0,0916	0,0831	0,0776	0,0566	0,0688	0,0677	0,0661
VK	0,18	0,18	0,16	0,15	0,11	0,13	0,13	0,12

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 20: Priemerná mesačná mzda (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	16 260	17 626	18 877	21 016	23 212	24 860	26 417	28 424
TT kraj	11 413	12 486	13 360	14 670	16 086	17 610	19 153	20 370
TN kraj	11 190	12 175	12 735	13 907	15 121	16 383	17 551	18 990
NT kraj	10 436	11 427	12 147	13 252	14 257	15 395	16 607	18 268
ZA kraj	10 931	12 057	12 600	13 930	15 172	16 437	17 739	19 460
BB kraj	10 660	11 641	12 246	13 309	14 541	15 657	16 862	18 076
PO kraj	9 892	10 802	11 385	12 535	13 185	14 087	15 000	16 440
KE kraj	11 771	13 054	14 138	15 440	16 768	17 930	18 882	20 242
GINI	0,0726	0,0723	0,0766	0,0788	0,0852	0,0849	0,0834	0,0794
VK	0,17	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,19	0,18

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 21: Priemerná mesačná náklady na prácu zamestnanca (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	25 153	26 957	29 266	34 256	31 924	35 392	37 452	40 620
TT kraj	17 717	18 950	21 926	23 112	24 186	25 949	29 695	31 585
TN kraj	17 540	19 395	19 965	20 415	23 543	25 158	27 393	28 381
NT kraj	16 197	18 649	20 715	20 881	22 675	22 931	24 823	27 649
ZA kraj	17 864	19 266	19 730	21 603	23 287	24 860	27 717	29 473
BB kraj	17 225	18 783	20 473	22 422	23 379	23 347	25 526	27 463
PO kraj	16 007	17 487	19 039	19 661	21 381	21 957	24 414	26 450
KE kraj	20 156	20 901	22 086	25 758	26 580	28 793	31 017	32 821
GINI	0,0726	0,0621	0,0646	0,0906	0,061	0,0788	0,0740	0,0710
VK	0,16	0,15	0,15	0,20	0,13	0,17	0,15	0,15

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 22: Miera zamestnanosti (%)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	59,2	58,0	59,2	58,9	60,5	60,6	61,7	62,9
TT kraj	51,4	52,3	53,5	54,4	55,7	56,4	57,6	58,7
TN kraj	51,0	51,9	53,6	53,5	53,6	54,9	54,4	55,5
NT kraj	44,4	43,2	44,6	46,9	47,5	49,4	51,8	54,3
ZA kraj	48,6	49,8	49,9	48,9	49,8	51,6	52,2	53,9
BB kraj	46,5	44,9	45,4	43,8	45,3	46,7	47,0	48,3
PO kraj	46,1	47,5	47,6	46,0	46,6	48,6	50,7	50,5
KE kraj	44,1	44,4	45,5	43,7	42,7	44,6	45,7	47,8
GINI	0,0503	0,0531	0,0531	0,0580	0,0622	0,0550	0,0524	0,0501
VK	0,10	0,10	0,10	0,11	0,12	0,10	0,10	0,10

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 23: Miera nezamestnanosti (%)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	6,09	5,68	3,94	3,74	2,86	2,53	2,1	2,26
TT kraj	15,39	14,41	10,74	9,91	7,62	6,34	4,75	3,76
TN kraj	12,71	11,54	9,35	9,01	6,94	5,99	4,66	4,15
NT kraj	22,25	21,58	19,06	16,59	12,09	10,44	7,95	6,47
ZA kraj	16,15	15,15	12,69	12,14	9,39	8,09	5,78	5,37
BB kraj	22,56	23,27	21,69	20,63	18,18	16,99	14,59	13,2
PO kraj	23	23,35	19,14	18,77	16,08	14,65	12,41	11,62
KE kraj	25,23	24,51	22,05	20,71	17,95	16,55	13,79	12,18
GINI	0,1857	0,2006	0,2318	0,2331	0,2612	0,2778	0,2995	0,3012
VK	0,36	0,39	0,44	0,44	0,49	0,53	0,57	0,58

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 24: Čisté mesačné príjmy na osobu v domácnosti (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	8 145	8 451	8 872	10 257	9 828	11 487	12 288	14 026
TT kraj	6 062	6 392	6 902	7 205	7 640	8 615	10 105	11 074
TN kraj	6 095	6 410	7 019	6 660	7 296	8 521	9 333	10 199
NT kraj	6 206	6 382	6 830	6 938	8 653	8 594	9 692	10 518
ZA kraj	6 076	6 454	6 615	7 088	7 265	8 349	9 255	10 138
BB kraj	6 365	6 523	6 904	6 907	7 290	8 316	9 339	9 986
PO kraj	5 875	6 175	6 318	6 669	6 713	7 457	8 662	9 315
KE kraj	6 396	7 041	7 410	7 093	7 342	8 121	9 185	10 272
GINI	0,0452	0,0457	0,0493	0,0607	0,0601	0,0570	0,0502	0,0579
VK	0,11	0,11	0,11	0,16	0,13	0,14	0,11	0,13

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet

Tab. 25: Čisté mesačné výdavky na osobu v domácnosti (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	7 903	7 960	8 390	9 559	9 450	10 564	12 203	12 557
TT kraj	5 778	6 167	6 690	7 339	7 289	8 577	8 838	9 600
TN kraj	6 162	6 342	7 064	6 373	6 720	8 534	8 635	9 558
NT kraj	6 257	6 397	6 801	6 766	7 584	8 341	9 174	10 123
ZA kraj	6 004	6 340	6 487	6 800	7 490	8 342	9 280	10 106
BB kraj	6 245	6 168	6 688	7 752	7 001	8 120	9 044	9 602
PO kraj	5 860	5 925	6 167	6 185	6 333	7 713	8 287	8 084
KE kraj	6 123	6 602	7 061	6 478	7 431	7 910	8 433	9 196
<i>GINI</i>	<i>0,0438</i>	<i>0,0412</i>	<i>0,0444</i>	<i>0,0723</i>	<i>0,0585</i>	<i>0,0450</i>	<i>0,0566</i>	<i>0,0596</i>
<i>VK</i>	<i>0,11</i>	<i>0,10</i>	<i>0,10</i>	<i>0,15</i>	<i>0,13</i>	<i>0,10</i>	<i>0,14</i>	<i>0,13</i>

Zdroj: *www.statistics.sk*, vlastný prepočet**Tab. 26:** Počet dokončených bytov na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	3,19	4,75	4,09	5,57	7,74	7,1	9,37	9,06
TT kraj	2,78	3,72	4,33	3,03	3,71	4,77	4,82	4,90
TN kraj	1,56	2,14	2,69	2,45	2,62	2,08	1,91	2,45
NT kraj	1,37	1,75	2,38	1,98	1,53	1,91	1,79	2,02
ZA kraj	1,87	3,03	2,66	2,37	2,87	2,61	2,83	3,07
BB kraj	1,6	2,17	1,52	1,24	1,17	1,41	1,43	1,53
PO kraj	2,05	2,44	2,24	1,69	2,2	1,69	2,13	1,96
KE kraj	1,28	1,72	1,56	1,14	1,22	1,03	1,33	1,64
<i>GINI</i>	<i>0,1764</i>	<i>0,1956</i>	<i>0,1976</i>	<i>0,2737</i>	<i>0,3408</i>	<i>0,3441</i>	<i>0,3737</i>	<i>0,3416</i>
<i>VK</i>	<i>0,35</i>	<i>0,39</i>	<i>0,39</i>	<i>0,58</i>	<i>0,74</i>	<i>0,73</i>	<i>0,85</i>	<i>0,77</i>

Zdroj: *www.statistics.sk*, vlastný prepočet**Tab. 27:** Tvorba regionálneho HDP na obyvateľa (tis. SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	430,8	474,8	520,9	576,6	673,3	701,78	813,8
TT kraj	189,8	203,3	236	259,6	296,8	335,96	416,0
TN kraj	174,9	186,7	205,3	231,4	243,2	279,21	318,1
NT kraj	159,1	171,1	196	219,2	244,8	301,96	287,6
ZA kraj	154,1	165,2	180,9	205,9	226,4	279,86	287,7
BB kraj	159,1	176,8	193,9	210,5	197,8	241,2	252,6
PO kraj	114,1	126,3	137	153,5	161,8	217,49	187,5
KE kraj	174,9	186,3	201,2	225,3	232,2	323,74	281,2
<i>GINI</i>	<i>0,1974</i>	<i>0,1986</i>	<i>0,2005</i>	<i>0,1981</i>	<i>0,2274</i>	<i>0,1874</i>	<i>0,2334</i>
<i>VK</i>	<i>0,50</i>	<i>0,52</i>	<i>0,51</i>	<i>0,50</i>	<i>0,57</i>	<i>0,46</i>	<i>0,55</i>

Zdroj: *www.statistics.sk*, vlastný prepočet

Tab. 28: Produktivita práce zamestnanca v priemysle (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	4 103,4	4 471,1	6 477,8	6 528,9	6 373,7	8 390,7	8 017,7	9052,7
TT kraj	1 780,9	1 952,3	2 113,1	2 492,6	2 757,2	4 018,7	4 667,8	4458,1
TN kraj	1 190,6	1 237,8	1 392,8	1 477,2	1 685,4	1 870,7	1 975,9	2036,7
NT kraj	1 312,3	1 511,4	1 518,2	1 519,5	1 581,4	1 727,7	1 949,5	2647,5
ZA kraj	1 598,9	1 767,1	1 784,7	2 053,7	2 159,7	2 170,9	3 214,6	3655,2
BB kraj	1 318,7	1 316,6	1 396,2	1 607,4	1 751,4	1 900,8	2 030,6	2091,1
PO kraj	1 202,7	1 182,8	1 238,1	1 367,1	1 409,4	1 470,3	1 597,6	1862,7
KE kraj	2 048,5	2 140,9	2 430,8	2 712,9	3 161,9	3 390,0	3 478,2	3497,2
<i>GINI</i>	<i>0,2259</i>	<i>0,2382</i>	<i>0,3016</i>	<i>0,2890</i>	<i>0,2770</i>	<i>0,3244</i>	<i>0,2981</i>	<i>0,2900</i>
<i>VK</i>	<i>0,53</i>	<i>0,55</i>	<i>0,76</i>	<i>0,69</i>	<i>0,63</i>	<i>0,74</i>	<i>0,64</i>	<i>0,65</i>

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 29:** Produktivita práce zamestnanca v stavebníctve (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	1 025,5	1 067,7	1 299,5	1 570,0	1 929,1	2 251,3	2 329,9	2713,1
TT kraj	700,3	942,5	968,6	1 141,2	1 233,8	1 387,8	1 506,4	1451,1
TN kraj	630,6	698,3	801,0	1 011,7	1 151,0	1 432,8	1 504,0	1779,0
NT kraj	633,6	791,7	901,6	1 094,4	1 160,6	1 355,5	1 340,2	1588,7
ZA kraj	646,5	735,3	859,8	980,1	1 359,6	1 503,3	1 631,6	1651,0
BB kraj	577,8	623,2	687,7	788,6	840,4	1 020,6	1 154,4	1425,4
PO kraj	554,4	586,9	613,9	676,6	762,0	875,8	934,5	1129,2
KE kraj	970,8	1 106,2	1 007,4	1 197,2	1 486,6	1 815,6	1 935,2	1913,4
<i>GINI</i>	<i>0,1195</i>	<i>0,1268</i>	<i>0,1215</i>	<i>0,1310</i>	<i>0,1524</i>	<i>0,1513</i>	<i>0,1474</i>	<i>0,1334</i>
<i>VK</i>	<i>0,25</i>	<i>0,24</i>	<i>0,24</i>	<i>0,26</i>	<i>0,30</i>	<i>0,30</i>	<i>0,28</i>	<i>0,28</i>

Zdroj: www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 30:** Vývoj podielu (%) priamych zahraničných investícií

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	62,49	70,96	68,72	68,02	66,46	66,80	67,66
TT kraj	4,94	4,28	5,12	6,04	5,90	5,33	6,93
TN kraj	3,03	3,00	4,10	4,42	5,05	4,81	4,63
NT kraj	3,25	2,93	3,34	3,28	3,28	3,70	3,09
ZA kraj	4,40	3,94	4,42	5,08	6,23	7,36	6,12
BB kraj	3,49	2,66	2,74	2,69	2,72	2,58	1,94
PO kraj	2,36	1,85	1,73	1,79	1,76	1,61	0,85
KE kraj	16,04	10,38	9,83	8,68	8,58	7,81	8,78
<i>GINI</i>	<i>0,6149</i>	<i>0,6592</i>	<i>0,6376</i>	<i>0,6281</i>	<i>0,6150</i>	<i>0,6175</i>	<i>0,6436</i>
<i>VK</i>	<i>1,65</i>	<i>1,90</i>	<i>1,83</i>	<i>1,80</i>	<i>1,75</i>	<i>1,76</i>	<i>1,80</i>

Zdroj: www.sario.sk, vlastný prepočet

Tab. 31: Vývoj priamych zahraničných investícií na obyvateľa (SKK)

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
BA kraj	24 023	284 641	48 955	28 621	12 166	74 812	866218
TT kraj	2 817	6 347	2 489	7 270	1 230	3 168	97214
TN kraj	920	6 320	5 609	3 811	5 573	4 314	60414
NT kraj	4 131	1 614	2 127	169	906	1 532	34248
ZA kraj	2 157	9 332	1 067	3 335	10 252	11 936	68753
BB kraj	5 290	616	183	1 291	1 774	1 421	23222
PO kraj	974	238	67	1 356	204	548	8310
KE kraj	1 113	1 253	802	1 457	2 176	1 439	88695
<i>GINI</i>	<i>0,5824</i>	<i>0,8274</i>	<i>0,7656</i>	<i>0,6296</i>	<i>0,5247</i>	<i>0,7344</i>	<i>0,6562</i>
<i>VK</i>	<i>1,50</i>	<i>2,56</i>	<i>2,18</i>	<i>1,59</i>	<i>1,07</i>	<i>2,06</i>	<i>1,85</i>

Zdroj: www.sario.sk, www.statistics.sk, vlastný prepočet**Tab. 32:** Vývoj počtu organizácií orientovaných na tvorbu zisku na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	32,7	29,6	33,4	37,2	42,2	47,6	52,3	54,2
TT kraj	8,9	10,1	10,5	11,9	13,6	15,5	17,0	18,2
TN kraj	10,2	9,4	9,9	12,9	14,1	15,3	16,0	16,5
NT kraj	7,6	7,5	8,0	9,4	10,5	12,1	13,4	13,8
ZA kraj	9,1	9,1	9,7	10,8	12,2	13,4	14,3	14,9
BB kraj	10,1	8,7	9,4	10,9	12,3	13,5	14,7	15,1
PO kraj	7,7	7,2	8,0	9,2	10,5	11,6	12,4	12,7
KE kraj	10,3	9,5	10,0	11,5	12,7	13,8	14,8	14,6
<i>GINI</i>	<i>0,2508</i>	<i>0,2360</i>	<i>0,2436</i>	<i>0,2391</i>	<i>0,2388</i>	<i>0,2407</i>	<i>0,2441</i>	<i>0,2487</i>
<i>VK</i>	<i>0,70</i>	<i>0,65</i>	<i>0,69</i>	<i>0,66</i>	<i>0,67</i>	<i>0,68</i>	<i>0,69</i>	<i>0,70</i>

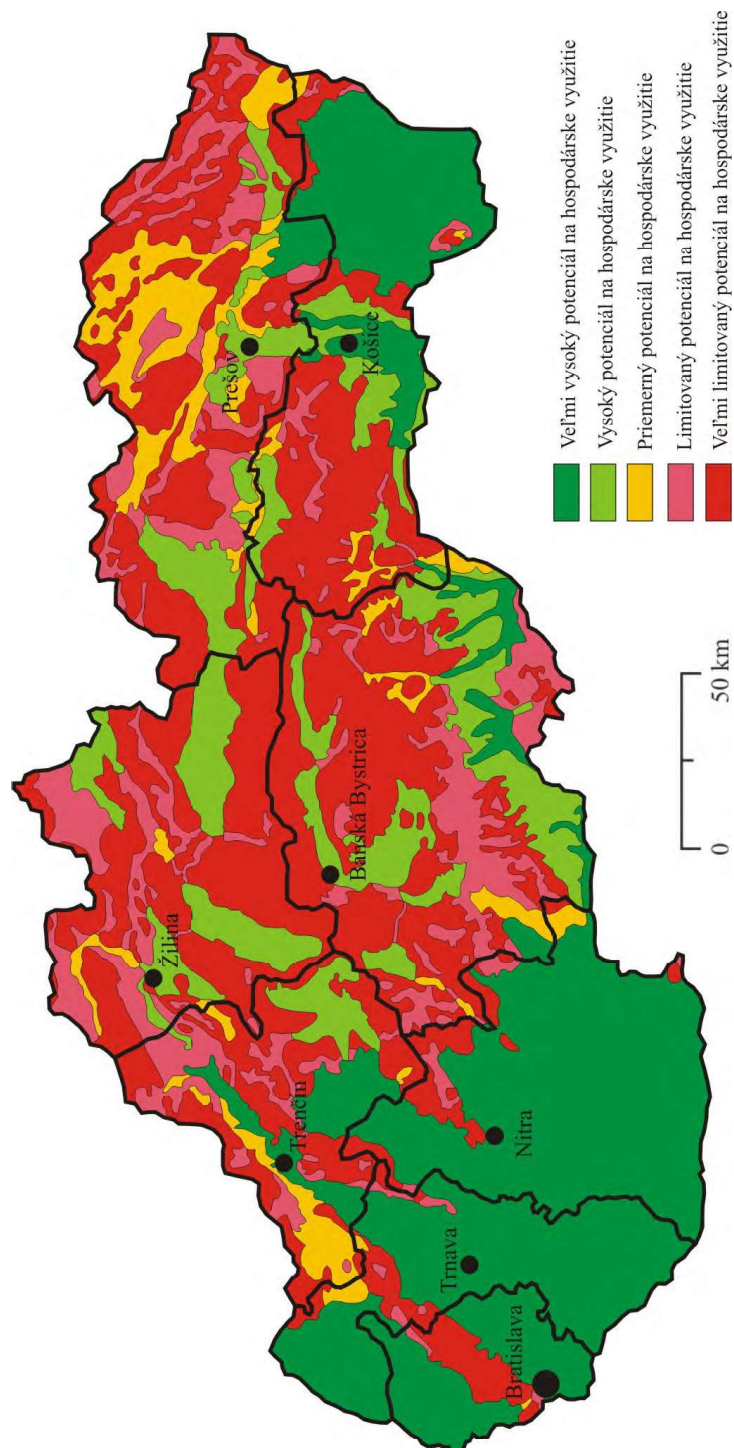
Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sk/isvov/, štatistický bulletin 4/2008, ŠÚ SR, Prešov, vlastný prepočet**Tab. 33:** Vývoj počtu živnostníkov na 1000 obyvateľov

Názov kraja	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
BA kraj	87,0	77,0	85,2	94,4	94,0	91,2	103,3	96,7
TT kraj	55,3	55,6	60,9	66,0	68,1	72,4	78,6	76,9
TN kraj	49,7	50,3	57,1	63,6	64,5	70,2	73,8	74,1
NT kraj	49,7	47,9	53,5	57,8	59,9	65,5	70,9	69,3
ZA kraj	54,7	56,1	63,0	69,6	72,1	76,7	82,1	81,8
BB kraj	44,0	43,0	48,9	53,7	56,5	59,7	66,2	63,9
PO kraj	42,9	44,0	50,4	56,2	57,6	61,2	69,5	72,1
KE kraj	40,0	38,9	43,3	46,3	46,6	47,7	54,5	51,6
<i>GINI</i>	<i>0,1250</i>	<i>0,1117</i>	<i>0,1077</i>	<i>0,1110</i>	<i>0,1073</i>	<i>0,0981</i>	<i>0,0942</i>	<i>0,0917</i>
<i>VK</i>	<i>0,28</i>	<i>0,23</i>	<i>0,22</i>	<i>0,23</i>	<i>0,22</i>	<i>0,19</i>	<i>0,19</i>	<i>0,18</i>

Zdroj: www.ueos.sk/mvrr.sk/isvov/, štatistický bulletin 4/2008, ŠÚ SR, Prešov, vlastný prepočet

Mapová príloha

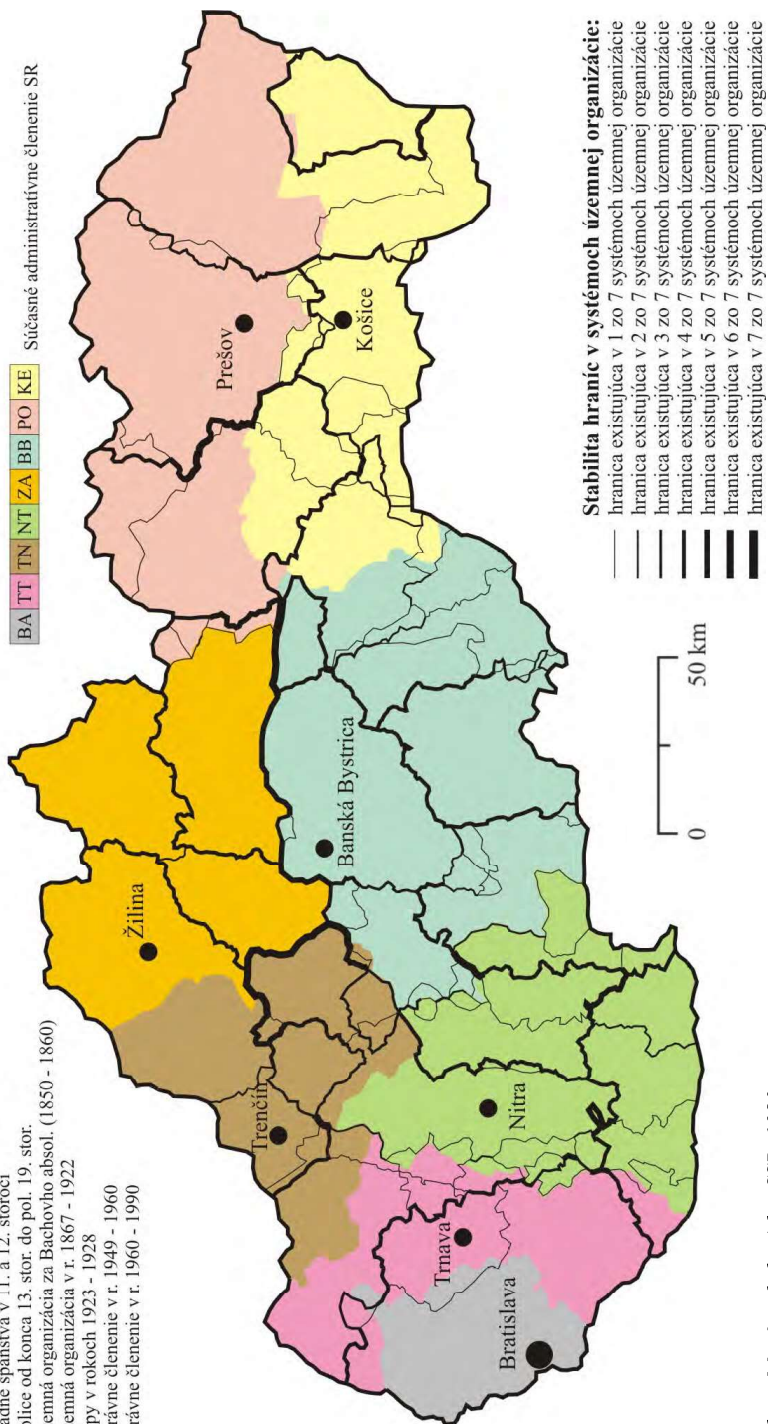
Mapa 2: Primárny potenciál územia Slovenska na hospodárske využitie

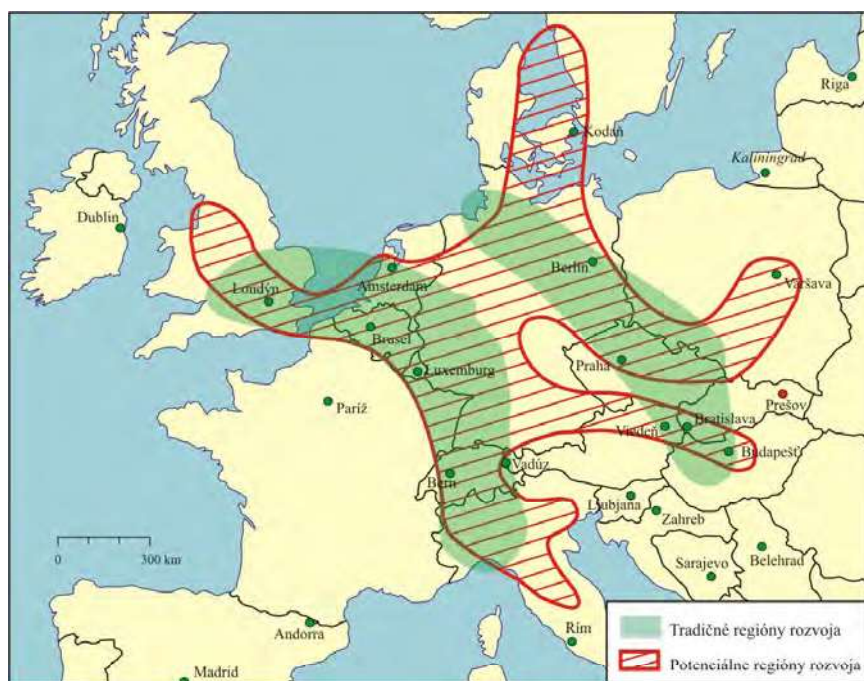
Zdroj: Mazúr a kol.: Atlas SSR, 1980

Mapa 3: Faktor stability hraníc územno-správných jednotiek**Použité systémy územnej organizácie:**

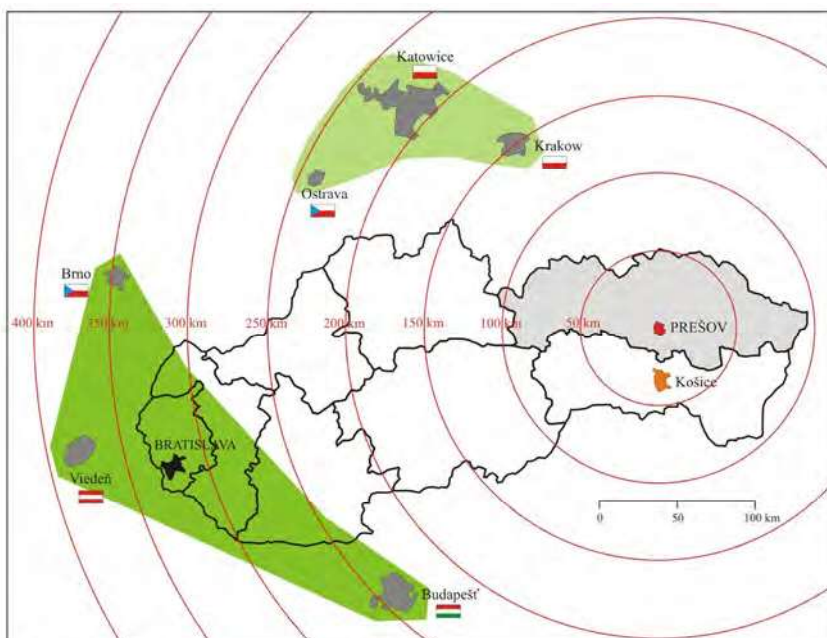
Hradné španstvá v 11. a 12. storočí
 Stolice od konca 13. stor. do pol. 19. stor.
 Územná organizácia za Bachovho absol. (1850 - 1860)
 Územná organizácia v r. 1867 - 1922
 Župy v rokoch 1923 - 1928
 Správne členenie v r. 1949 - 1960
 Správne členenie v r. 1960 - 1990

Zdroj: Mazúr a kol.: Atlas SSR, 1980

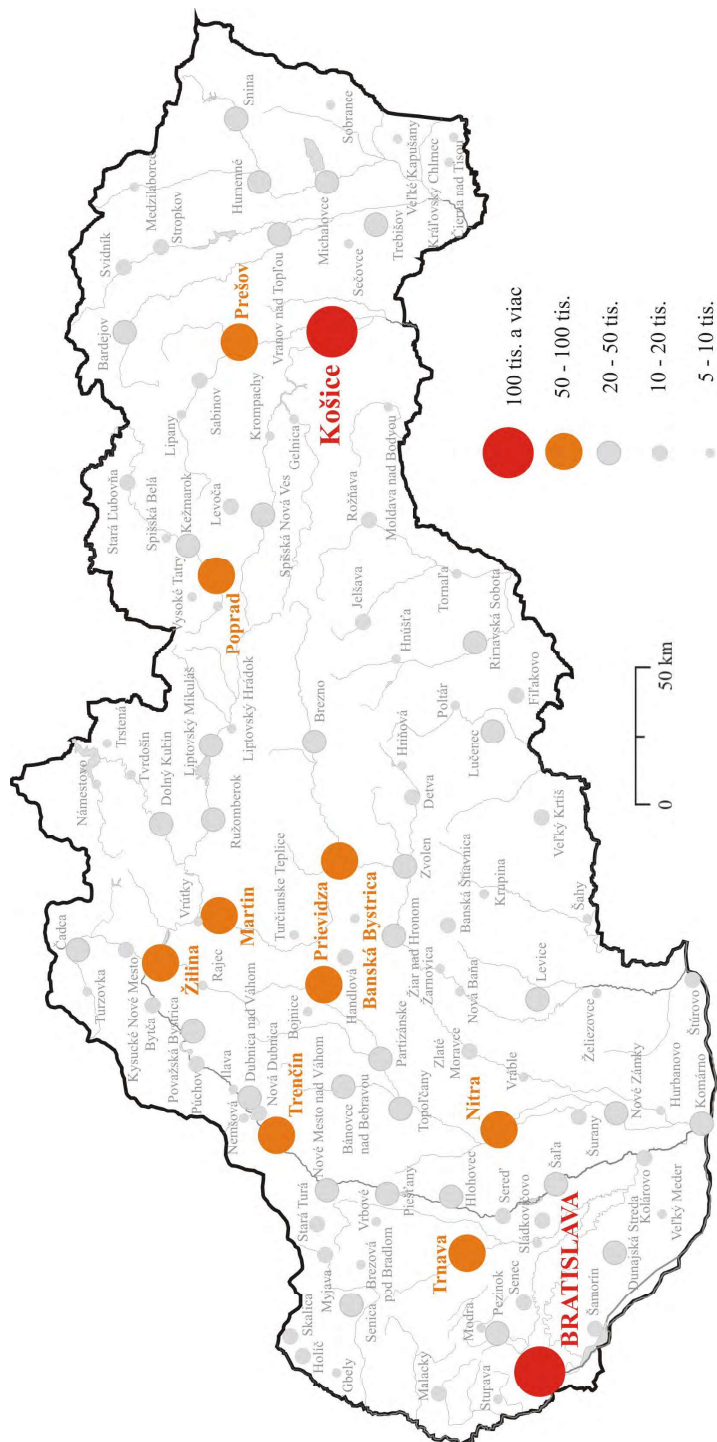
Mapa 4: Poloha Slovenska v európskom kontexte

Zdroj: Blažík, Buček, Atlas krajiny SR, 2002

Mapa 5: Poloha Slovenska v stredoeurópskom kontexte

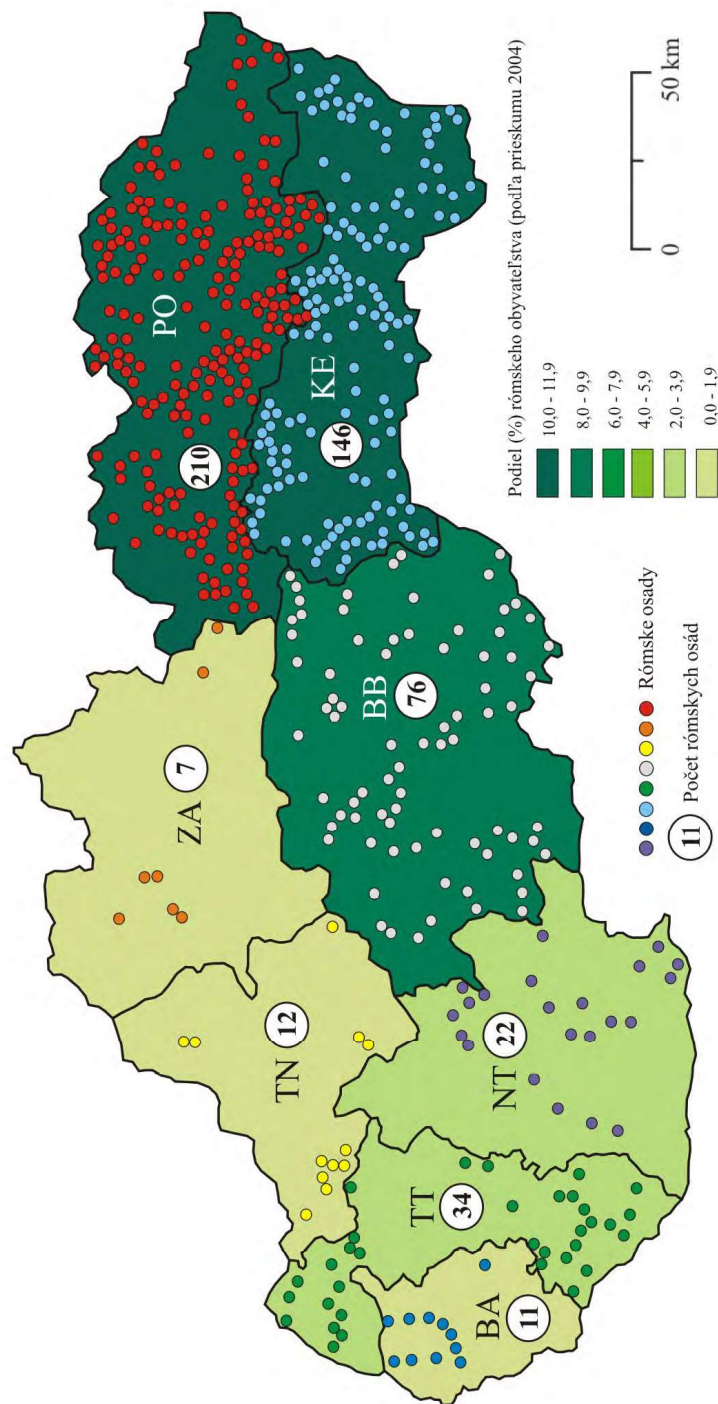
Zdroj: vlastné spracovanie, 2010

Mapa 6: Faktor charakteru osídlenia

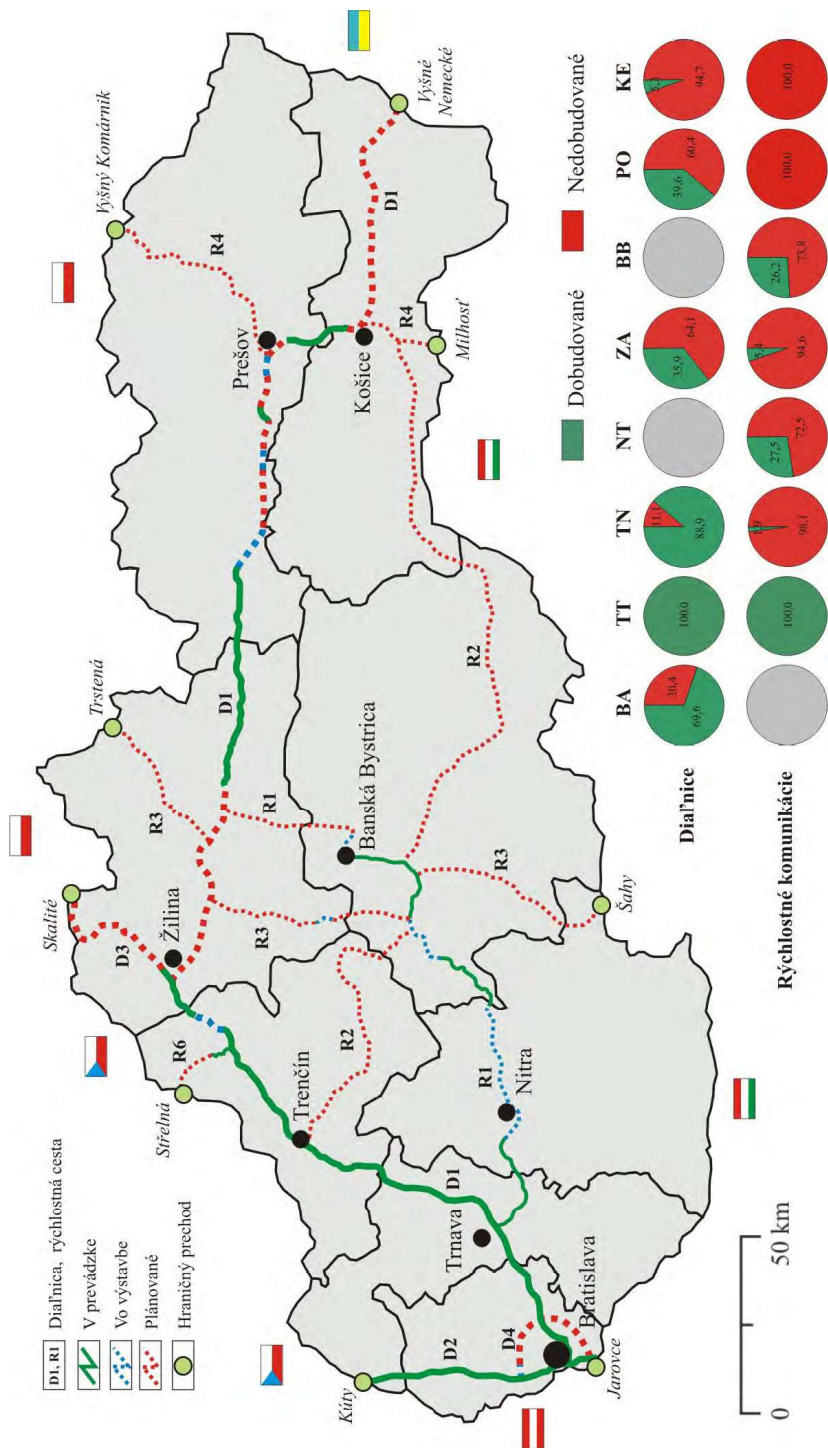
Zdroj: Retrospektívny slovník obcí, Korec, 2005, ŠÚ SR

Mapa 7: Faktor osobitosti demografických štruktúr

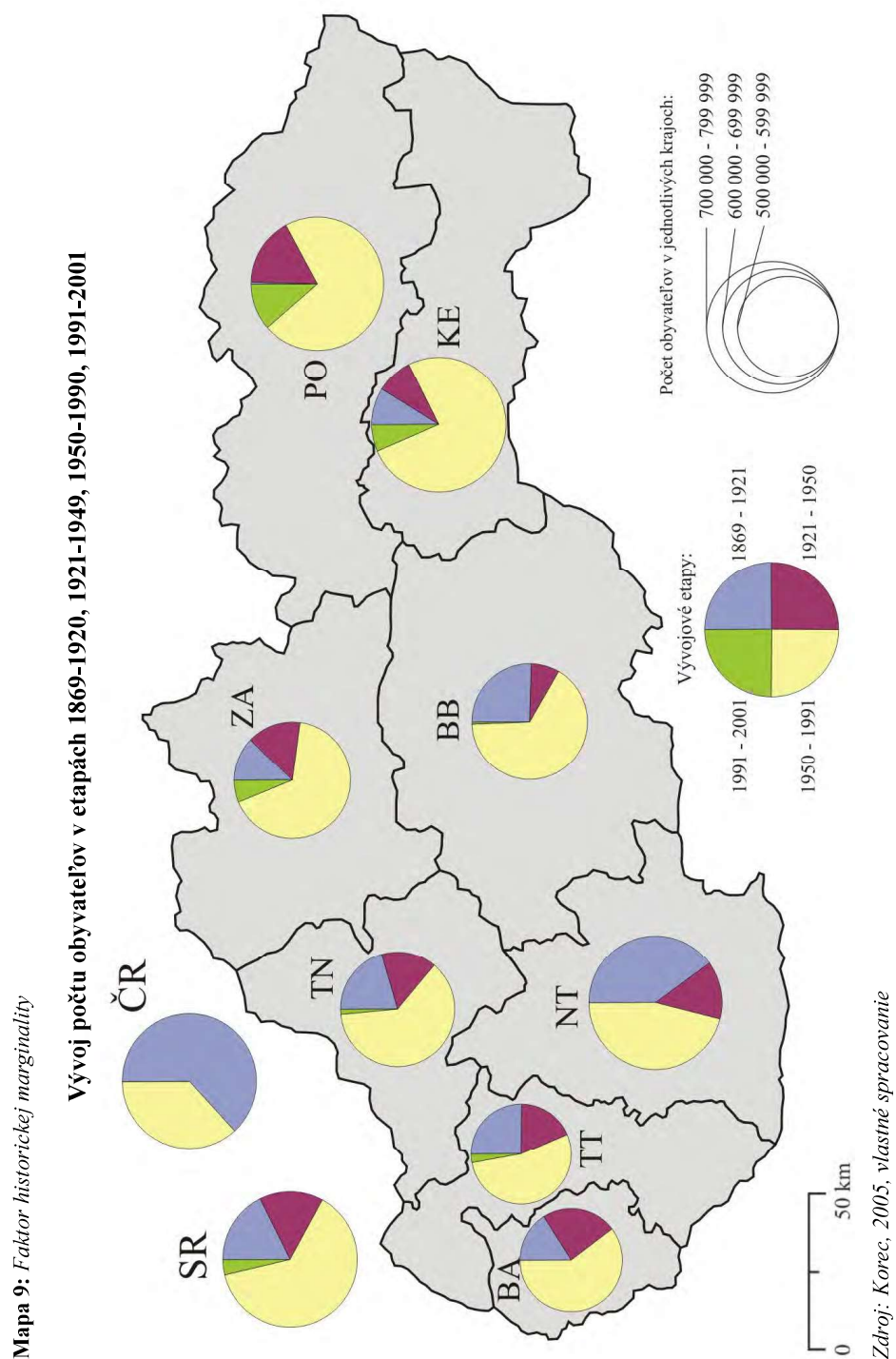

Zdroj: Kandráčová, 2004, sociologický prieskum, 2004, ŠÚ SR

Mapa 8: Faktor „veľkej“ dopravnej infraštruktúry - diaľnice a rýchlostné cesty v roku 2009

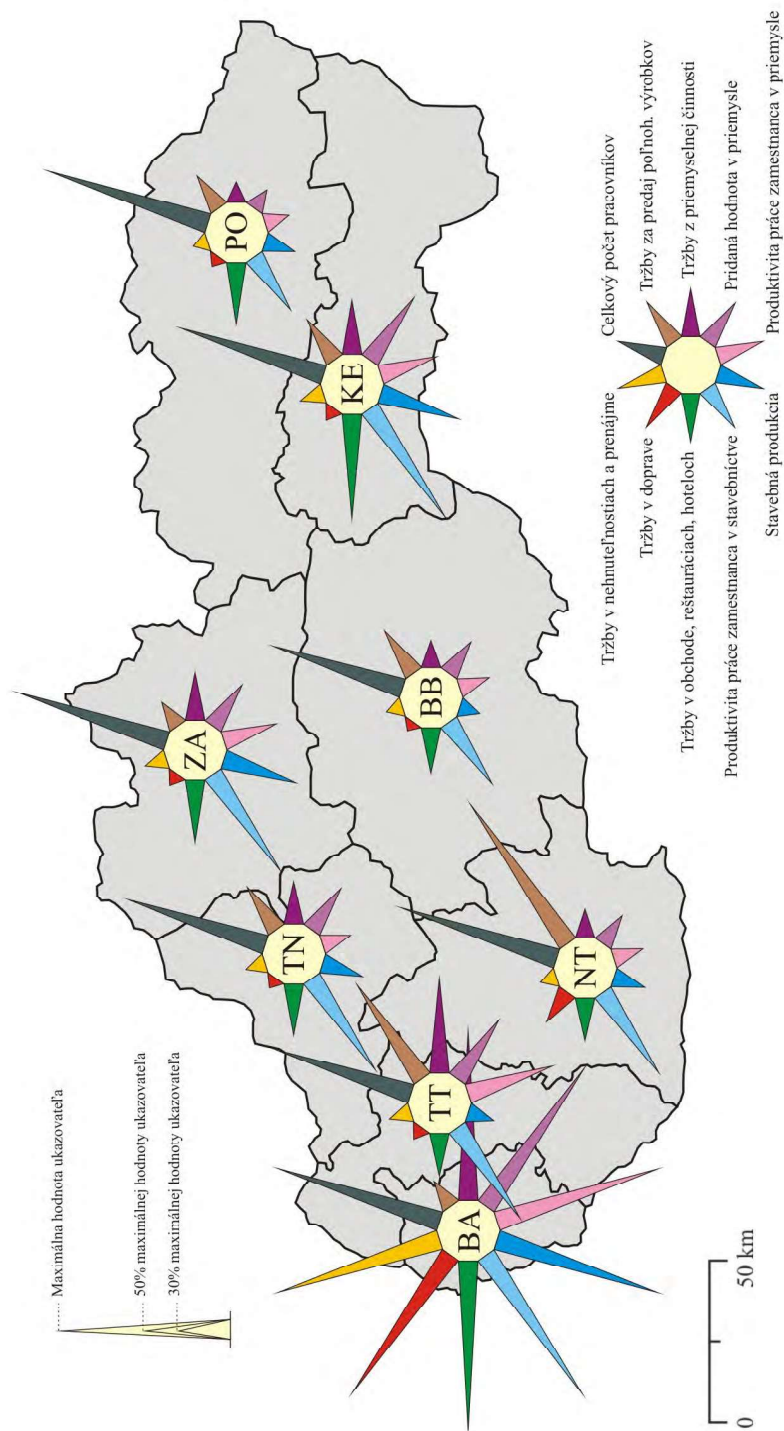

Zdroj: NDS, 2009, vlastné spracovanie

Mapa 10: Faktor nevyhodnej ekonomickej špecializácie regiónov

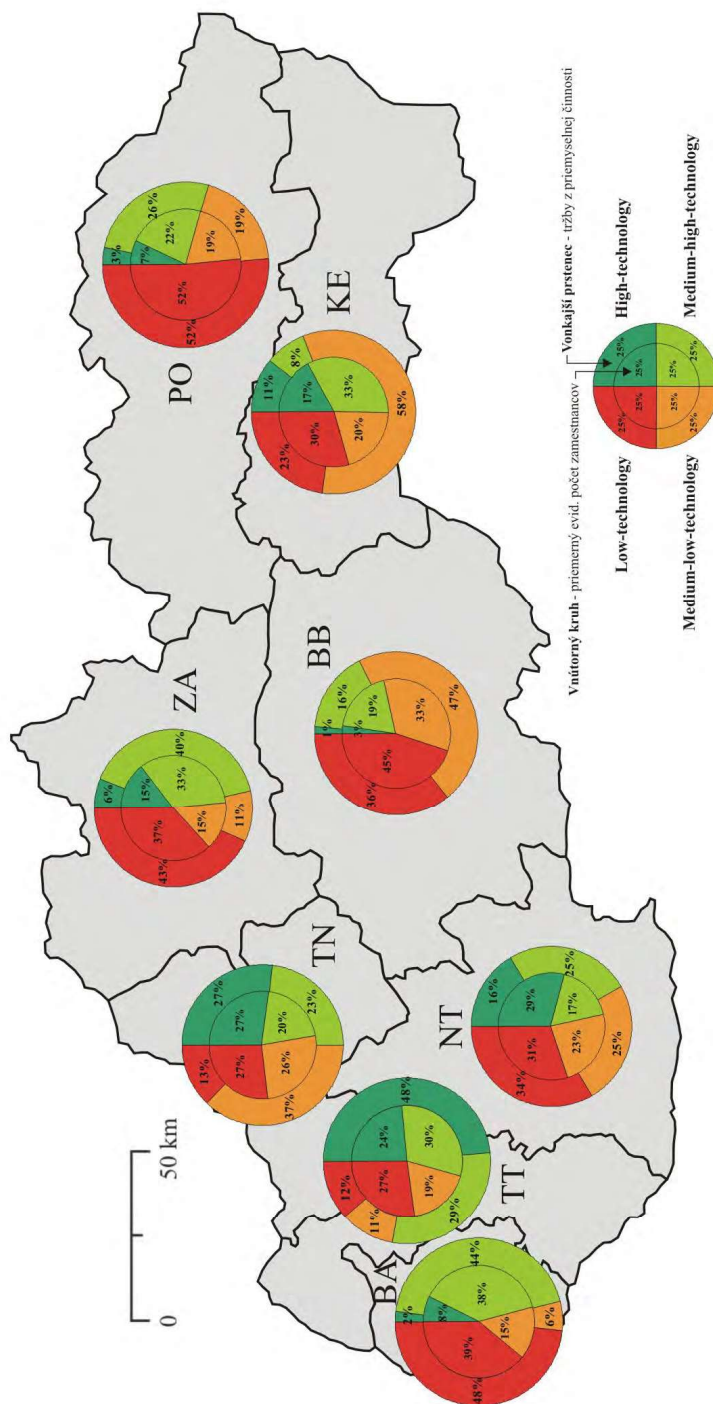
Priemysel, stavebníctvo, služby

Zdroj: Ročenka priemyslu 2008, ročenky stavebníctva, 2008, ŠÚ SR

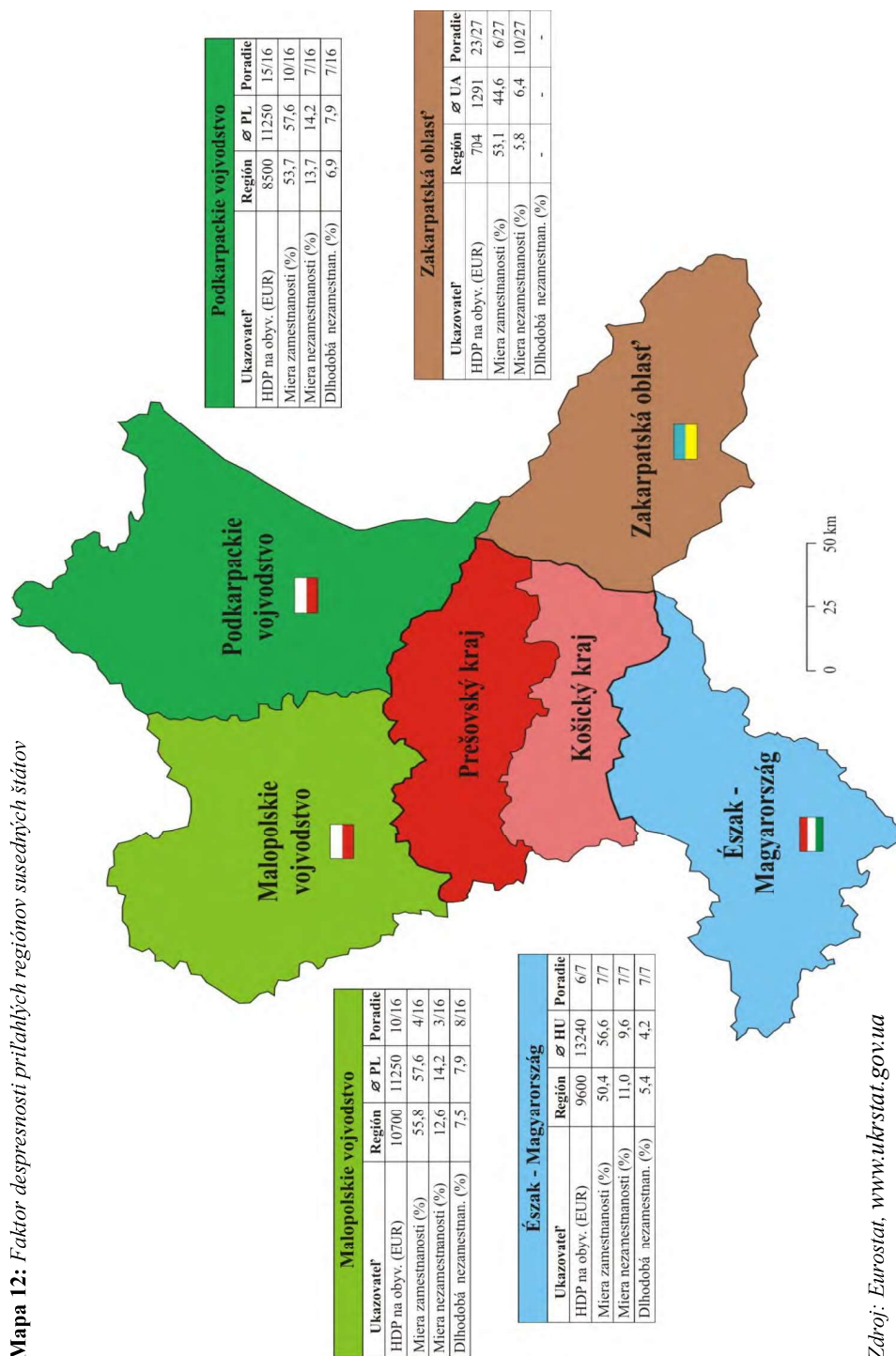
Mapa 11: Faktor nevýhodnej ekonomickej špecializácie regiónov

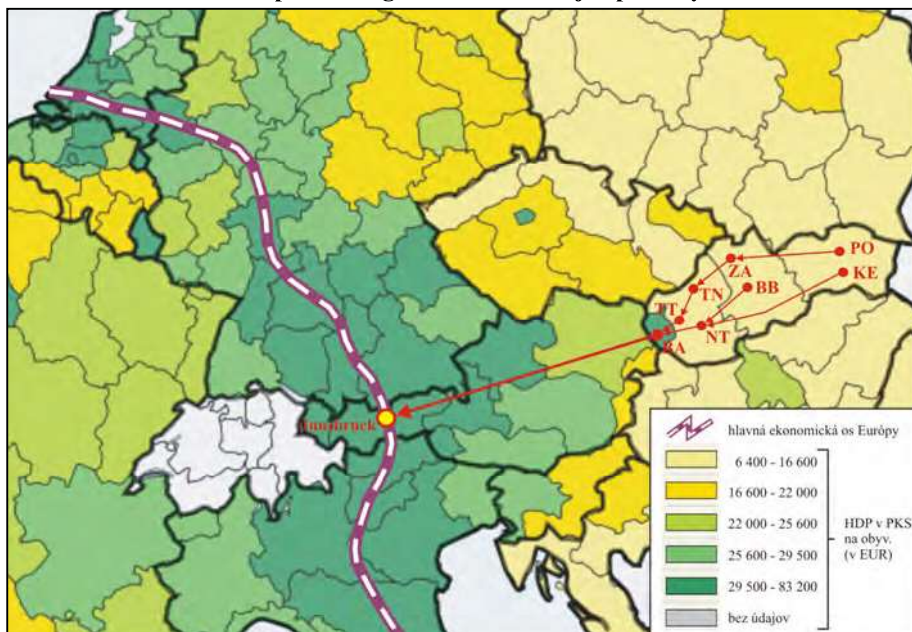
Priemysel – high, medium, low - tech výroba

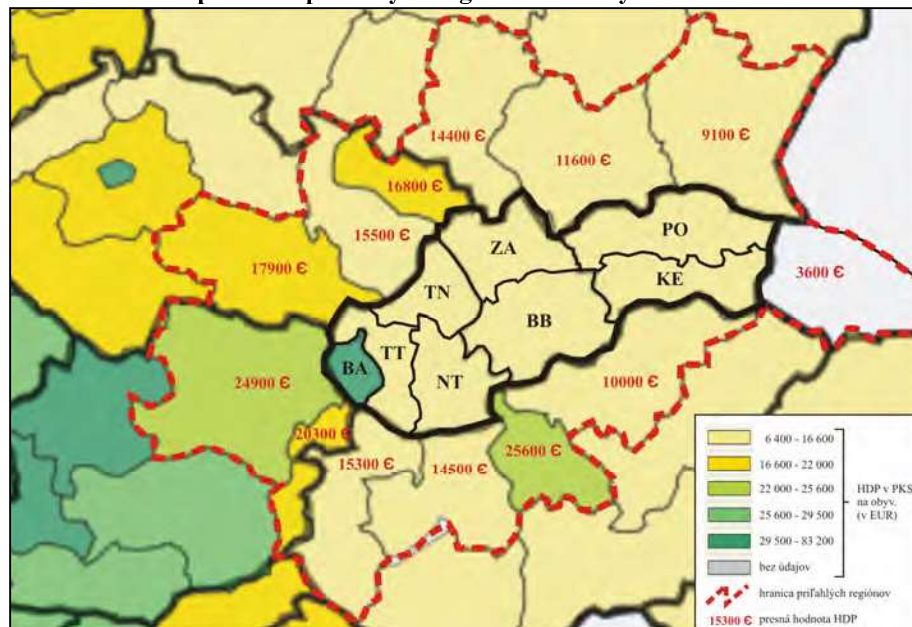
Zdroj: Štatistické bulletin krajov 4/2007, ŠÚ SR

Mapa 12: Faktor despresnosti priľahlých regiónov susedných štátov

Mapa 13: Makropolohová atraktivita jednotlivých regiónov Slovenska**Makropoloha regiónov Slovenskej republiky**

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

Mapa 14: Depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov vyjadrená v HDP v PKS na obyvateľa (v EUR)**Depresnosť priľahlých regiónov susedných štátov**

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

ACTA FACULTATIS STUDIORUM HUMANITATIS ET NATURAE
UNIVERSITATIS PREŠOVIENSIS, PRÍRODNÉ VEDY, LIII.
FOLIA GEOGRAPHICA 18

FOLIA GEOGRAPHICA 18

<i>Editori:</i>	prof. RNDr. René Matlovič, PhD. RNDr. Kvetoslava Matlovičová, PhD. doc. RNDr. Radoslav Klamár, PhD.
<i>Náklad:</i>	300 výtlačkov
<i>Rozsah diela:</i>	171 strán
<i>AH:</i>	17,8
<i>Vydavateľ:</i>	Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove
<i>Vydanie:</i>	prvé, 2011
<i>Formát:</i>	B5
<i>Sadzba:</i>	Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ing. Ladislav Nagy
<i>Tlač:</i>	Tlačiareň Kušnír Prešov

ISSN 1336-6149 (Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae
Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy)

ISSN 1336-6157 (Folia Geographica)